

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

SOSYO-KÜLTÜREL VE DİNÎ YÖNLERİYLE TAHTACILAR:
ELMALI-AKÇAENİŞ ÖRNEĞİ

Durmuş YILDIZ

Danışman
Prof. Dr. Ömer Faruk TEBER

Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

SOSYO-KÜLTÜREL VE DİNÎ YÖNLERİYLE TAHTACILAR:
ELMALI-AKÇAENİŞ ÖRNEĞİ

Durmuş YILDIZ

Danışman
Prof. Dr. Ömer Faruk TEBER

Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Durmuş YILDIZ'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ramazan UÇAR

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Ömer Faruk TEBER

Üye : Doç. Dr. Sabri YILMAZ

Tez Başlığı:

Sosyo-Kültürel ve Dinî Yönleriyle Tahtacılar: Elmalı-Akçaeiş Örneği

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 21/05/2020

Mezuniyet Tarihi : / /2020

Prof. Dr. Tuncer DEMİR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

T.C
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ;

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sosyo-Kültürel ve Dinî Yönleriyle Tahtacılar: Elmalı-Akçæeniş Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımcæ yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını beyan ederim.

(İmza)

Durmuş YILDIZ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
GÖRSELLER	iii
KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	15
TARİHİ VE COĞRAFİ AÇIDAN ELMALI -AKÇAENİŞ	15
1.1. Elmalı İlçesinin Coğrafi Durumu	15
1.2. Elmalı İlçesinin Tarihi ve Özellikleri	16
1.3. İlçenin Demografik Yapısı.....	21
1.4. Elmalı Tahtacılarının Yerleşim Yerleri	23
İKİNCİ BÖLÜM	27
TAHTACILARDA İNANÇ, DİNİ RİTÜELLER VE KURUMLAR	27
2.1. Tahtacıların İnanç Esasları.....	27
2.1.1. Allah İnanıcı	27
2.1.2. Peygamber İnanıcı	28
2.1.3. Hakk-Muhammed-Ali İnanıcı	29
2.1.4. Kitap İnanıcı	30
2.1.5. Melek İnanıcı.....	31
2.1.6. Ahiret İnanıcı.....	32
2.1.7. Kaza ve Kader İnanıcı	33
2.1.8. Ehl-i Beyt İnanıcı	34
2.1.8.1. Tevellâ-Teberrâ.....	35
2.1.9. Dört Kapı-Kırk Makam İnanıcı	36
2.2. Tahtacıların Dini Ritüelleri	38
2.2.1. Namaz	38
2.2.2. Oruç.....	40
2.2.3. Kurban.....	44
2.2.4. Hac	47
2.2.5. Zekât.....	49
2.2.6. Ayin-i Cem.....	49

2.3. Tahtacıların Kurumları.....	54
2.3.1. Dedelik	54
2.3.2. Musahiplik.....	56
2.3.2.1. Aşinalık.....	59
2.3.2.2. Peşinelik.....	59
2.3.2.3. Çığıldaşlık.....	60
2.3.3. Düşkünlük	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	63
AKÇAENİŞ TAHTACILARININ KÜLTÜREL VE SOSYAL YAPISI	63
3.1. Doğum	63
3.1.1. Doğum öncesi uygulamalar.....	63
3.1.2. Doğum sonrası uygulamalar.....	65
3.2. Evlilik.....	70
3.2.1. Evlilik Öncesi uygulamalar	72
3.2.2. Evlilik Esnasındaki Uygulamalar.....	73
3.2.3. Evlilik Sonrası Uygulamalar	75
3.3. Ölüm	75
3.4. Semah.....	80
3.5. Ocak Kazma.....	82
SONUÇ	84
KAYNAKÇA.....	87
FOTOĞRAFLAR.....	96
ÖZGEÇMİŞ.....	101

GÖRSELLER

Görsel 1:	Dur Hasan Dede'nin Soy Çizelgesi	13
Görsel 2:	Cevdet Türkey'a Göre Tahtacı Oymakları	14
Görsel 3:	Elmalı İlçesi Nüfus Verileri	22
Görsel 4:	Antalya'daki Alevlerin Yerleşim Yerlerine Göre Dağılım Haritası	24
Görsel 5:	Akçaeniş Köyü Nüfus Verileri	26

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
ed.	Editör
Hz.	Hazreti
Haz.	Hazırlayan
Km	Kilometre
M	Metre
M.Ö.	Milattan Önce
Prof.	Profesör
ss.	sayfa sayısı
TDV	Türk Diyanet Vakfı
vb.	ve benzeri

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, Alevî gelenekleri ile yaşayışlarını sürdüren ancak uyguladıkları ritüellerinde kendine özgü adetlere sahip olan Akçæeniş Tahtacılarının kültürel ve sosyal yapısının incelenmesidir. Bu çerçevede önce Aleviler hakkında daha sonra ise Tahtacı Alevilerinin dinî ritüelleri ve kurumları hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın devamında ise Akçæeniş Tahtacılar hakkında hem teorik hem de pratik bilgiler aracılığıyla bu toplum üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Elmalı ilçesi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Elmalı'nın tarihsel arka planı, coğrafyası ve sosyal yapısı incelenmiştir. Çalışmanın bir sonraki bölümünde Tahtacıların inanç esasları, dinî ritüelleri ve Tahtacılar için özgü dinî kurumları açıklanmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise Akçæeniş Tahtacıları özelinde bu topluma ait doğum, evlilik ve ölüm gibi sosyal adetleri ile bu adetlerin uygulanışına dair dinî ritüeller araştırılmıştır.

Anahtar Kelime: Tahtacılar, Alevîlik, Alevî Türkmenler, Akçæeniş Tahtacıları, Elmalı İlçesi

ABSTRACT
SOCIAL AND CULTURAL ASPECTS OF TAHTACILAR :
ELMALI-AKÇAENİŞ EXAMPLE

The main subject of this study is to examine the cultural and social structure of the Tahtacılar of Akçaeniş, who continue their lives with Alevi traditions, but have their own traditions in their rituals. In this framework, the informations is given about firstly Aleviler, then about the religious rituals and institutions of the Tahtacı Alevileri. In the continuation of the study, evaluations are been made about the Akçaeniş Tahtacılar both through theoretical and practical knowledge.

In the first stage of the study, general information about Elmalı district is given. The historical background, geography and social structure of Elmalı are examined. In the next stage of the study, the belief principles, religious rituals and religious institutions specific to Tahtacılar are tried to be explained. In the final stage, Tahtacılar of Akçaeniş are studied and the social customs such as birth, marriage and death of this society and religionrituals about the application of these customs were investigated.

Keywords: Tahtacılar, Alevism, Alevi Turkmens, Tahtacılar of Akçaeniş, Elmalı District

ÖNSÖZ

Sosyo-Kültürel ve Dini Yönleriyle Tahtacılar: Elmalı-Akçaeniş örneği başlıklı çalışmamız Anadolu coğrafyasında adında çokça söz edilen ve Toroslar bölgesinde kendi gelenek ve göreneklerine göre yaşayışlarını sürdüren Tahtacıları ele almaktadır. Bu coğrafyada Tahtacıların geçmişi yüzyıllar öncesine dayanmaktadır.

Tahtacılar Alevî-Bektaşî geleneğine mensup, Hanefi, Mâtürîdî akılcı itikadı içerisinde değerlendirilebilecek Türk kültür ananesinin önemli bir parçasıdır. Ritüelleri klasik cem ayinleri içerisinde yer almaktadır. Müsahiplik, Aşinalık Peşinelik ve Çığıldaşlık gibi gelenekleri yaşatmaya çalışan sosyo-kültürel altyapısı çok kuvvetli bir topluluk yapısına sahiptir. Çalışmamızda Antalya ili Elmalı İlçesi Akçaeniş Mahallesiinde yaşamlarını sürdüren Tahtacıların sosyo-kültürel ve Dinî yapılarını teorik bilgiler ışığında pratik bilgiler toplayarak değerlendirmeler yapılmıştır.

Tez çalışmamın en başından itibaren her aşamada görüş ve önerileriyle yanımda olan, bu süreçte bilgi ve tecrübeleriyle bana hep yol gösteren danışmanım Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ömer Faruk TEBER hocama, Yüksek Lisans eğitimim süresince akademik ve kişisel gelişimime katkıda bulunan beraber ders işlediğimiz veya sohbet imkanı bulduğum değerli Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü ile Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğretim Elemanları ile İdari Personeline, bu zorlu süreç esnasında desteklerini hiçbir zaman esirgemeyerek destekte bulunan İlksen ve Arda DİLMAÇ ailesi ile saha çalışması yaparken kaynak kişilerle iletişime geçmemde yardımlarını hiç esirgemeyen her zaman destekte bulunan Halime ve Salih KATI'ya en içten sevgi, saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Durmuş YILDIZ

Antalya, 2020

GİRİŞ

Elmalı-Akçaeniş mahallesi Tahtacılarını inceleyen çalışmamız Anadolu coğrafyasında genel olarak Alevilik tasnifleri içerisinde incelendiği için bu türlü araştırmaların başında mevcut durumun tespitine ve doğuş sürecinin aydınlatılmasına yönelik metodolojik yaklaşımlar ele alınmıştır. Araştırmamızda kronolojik süreci takip ederek olayların gelişimini mümkün olduğunca yazılı kaynaklara başvurarak açıklamaya çalışılmıştır.

Bir araştırmanın kaynakları kritik edilmeden araştırmanın sonuçlarının da çok sağlıklı olamayacağı açıktır. Araştırmamızda kullandığımız kaynakların birinci elden akademik çalışmalar olmasına azami özeni gösterdik. Popüler nitelikli araştırma mahsulü olmayan çalışmalardan kritize edilmeden bilgileri kullanmamaya dikkat ettik. Bu konuda Ramazan UÇAR'ın Alevilik-Bektaşılık: Abdal Musa Tekkesi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Orhan TÜRKDOĞAN'ın Alevî-Bektaşî Kimliği: Sosyo-Antropolojik Araştırma ve Yusuf Ziya YÖRÜKAN'ın Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar başlıklı eserleri çalışmamıza kaynaklık eden başlıca manuel eserlerimiz olup, bunun yanı sıra Yüksek Öğretim Kurulu Dokümantasyon sisteminde kayıtlı Yüksek Lisans ile Doktora çalışmaları, Ömer Faruk TEBER'in XVI. Yüzyılda Kızılbaşlık Farklılaşması ve TDV İSAM veri tabanında bulunan çok sayıda makaleyi araştırmamız sürecinde gözden geçirdik.

Bir toplumsal geleneğin ortaya çıktığı coğrafyadan tecrit edilerek anlaşılamayacağını metodik yaklaşımdan hareket ederek bizde Tahtacıların sosyal hayatlarını, inançlarını ve ritüellerini bizzat yerinde müşahede edip, çeşitli mülakatlar yaparak elde ettiğimiz verileri çalışmanın içeriğinde kullandık.

Sosyolojik açıdan toplumsal yaşantının bir realitesi olan din, çağımızda modernleşme karşıtı bir söylemi savunan yaşam tarzı olarak değerlendirilmemelidir (Uçar, 2018:137). İnsanoğlunun farklı dil, ırk ve renkten oluşması durumu din ve inanç durumuna da doğal olarak yansımıştır. Bu farklılıkları doğal olarak kabul eden İslam dini, Hz. Muhammed döneminde mevcut olan farklılıkları “Müslüman” üst kimliğinde birer zenginlik olarak görmüştür (Üçer, 2005: 1). İslâm tarihinde “Hulefâ-yi Râşidîn Dönemi” olarak da ifade edilen Dört Halife döneminde 661 yılına kadar Müslümanlar arasında büyük anlaşmazlıklar pek görülmemektedir. Halifelik makamına karşı hareket eden Suriye Valisi Muaviye, Hz. Osman'ın öldürülmesinin müsebbibi olarak Hz. Ali'yi ilan etmesi sonucunda ikili arasında bir ihtilaf durumu söz konusu olmuştur. Muaviye yenileceğini anlayınca askerlerinin mızraklarına Kur'an-ı Kerim sayfalarını taktırarak hücumla geçirmesiyle bilinen Sıffin Savaşı (657) ile bu ihtilaf ciddi boyuta ulaşmıştır (Çetinkaya, 2004: 35). 661'de de Hz. Ali'nin

öldürölüp yerine Muaviye'nin geçmesiyle Müslüman birliği bozularak, Sünni ve Şii/Şia olmak üzere iki mezhep oluşmuştur (Bulut, 2014: 23-24).

Mezhepler her ne kadar din temelli olsa da, oluşumlarında siyasi nedenlerin olduğu inkar edilemez bir gerçektir. Buna göre, bazı Müslümanlar Hz. Ali'yi en üstün sahabi olarak kabul etmiş, Hz. Muhammed'den sonra Allah'ın ve Hz. Peygamber'in tayini ile halife olması gereken kişi olarak görmüşlerdir. Bu durum dolayısıyla "Alevî" kelimesi "Şia" kelimesiyle eş anlamlı olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Hz. Ali'ye bağlı olanlar ise kendilerini İmâmiyye-Câferiyye, İsmâiliyye, Zeydiyye, Nusayriyye gibi isimlerle tanımlamayı tercih etmişler ve bu şekilde tanınmışlardır (Fığlalı, 2006:5).

"Alevî" kelimesinin çoğul hali Alevîyye ve Alevîyyün olup, sözlükte "Ali'ye mensup", "Ali'ye ait" anlamlarına gelmektedir. Alevî kelimesi İslâm kültür tarihinde ise terim olarak kullanılmış olup, Hz. Ali'nin soyundan, oğulları Hasan ve Hüseyin, Muhammed b. Hanefiyye, Ömer ve Abbas aracılığıyla gelenler anlamında gelmektedir (Ocak, 1989: 368-369). Mezhepler tarihinde ise "Hz. Ali'yi sevmek, saymak ve ona bağlı kalmak" anlamlarında kullanılmıştır. Bu açıdan Hz. Ali'yi seven, sayan ve ona bağlı kalan kimseye "Alevî" denilmektedir (Fığlalı, 1996: 233).

Alevî kelimesi tasavvuf alanında genel bir anlam içermektedir. Sufilere göre, Hz. Muhammed Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye değişik usullerde zikir telkininde bulunması hasebiyle her birine birer tarikat nisbet edilmiştir. Ortaya çıkan bu tarikatlar usullere göre zikirlerine yön vermişlerdir. Sıddikiyye, Ömeriyye, Osmaniyye ve Alevîyye adları ile anılmaya başlanan tarikatlardan Sıddikiyye ve Alevîyye tarikatları önem kazanarak, hafî zikri esas alan tarikatların Hz. Ebubekir'e, cehrî zikri esas alan ve Hz. Ali'ye dayandırılan tarikatlar da "Alevî tarikatlar" adını almıştır (Dalkıran, 2002: 97-98).

Kimi akademisyenler az önce belirtildiği üzere Alevîlik olgusunun çıkış noktasını Hz. Muhammed sonrasında meydana gelen siyasi temelli hilafet meselesi üzerindeki kavgalara bağlamakla birlikte, kimi akademisyenler ise Alevîlik olgusunun İslamiyet'ten de önceye dayandığını iddia etmektedir. Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak (1991, 54) bu iddiayı şu şekilde ele almıştır:

Alevîliğin kökeni ve doğuşu, tamamiyle, 10. yy'da İslamiyet dairesine girmeye başlayan, ancak ondan önce mensup oldukları, Gök Tanrı Kültü, tabiat kültleri, atalar kültü gibi eski Türk inançlarıyla, Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük ve Maniheizm vb. dinlerin miras bıraktığı inançların etkisi altında bu yeni dini kabul edip kısa zamanda kendi sosyo-ekonomik yapılarına uyduran göçebe Türklerin tarihiyle ilgilidir. Bu tarih, gelişmiş kültür merkezlerinde veya yakın çevrelerinde oturdukları için İslam'ın orijinal ve kitabi şeklini kabul eden ve kendilerine Sünni denen kardeşlerinin tarihiyle paralel fakat

farklı boyutta gelişmiştir. Bunun böyle olduğunu anlayabilmek için karşılaştırmalı dinler tarihi metodunun Alevî ve Bektâşî kaynaklarına uygulamak ve o yöntemin ışığı altında bu kaynakların analizlerini yapmak yeterlidir. Mesela; Alevî ve Bektâşî nefesleri, çeşitli velayetnameler, Buyruk vb. kaynakların bu yöntemle incelenmesi, bunlarda izleri ve görüntüleri mevcut tenasüh, hulul, Hak-Muhammet-Ali kavramı gibi çoğunlukla yabancı araştırmacıları yanıltan temel inançlarla, ayin-i cem, ikrar ve musahiplik ayinleri, Hızır ve Nevruz gelenekleri gibi temel kurumların, tamamıyla İslam öncesi ve harici dini ve mistik kültürlerin eseri olduğunu çok açık bir şekilde göstermektedir. Bu yöntemle yapılmış Alevî ve Sünni kökenli çoğu yazarların görmezden geldikleri yerli ve yabancı bilimsel araştırmalar vardır. İşte bu temel yaklaşım bilerek veya bilmeyerek reddedildiği içindir ki yazarlarımızın çoğu, olayın mahiyetini gerçeğinden uzaklaştıran çalışmalar ortaya koymuşlardır.

Nejat Birdoğan (1995: 15) ise Alevîliğin heterodoksi olmadığı savını kabul ettiklerini ifade ederek Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'a katılmaktadır. Alevîlik başlı başına oldukça eski dönemlerden beri süregelen ve karmaşık bir hale gelerek bağımsız bir din kurumuna dönüşen bir olgudur.

Anadolu'daki Alevîlik için geçmişten beri kullanılan pek çok farklı isim bulunmaktadır. Bu isimlerin bazıları Alevîlerin bizzat kendileri tarafından kullanılmakla birlikte, bazı isimler Alevîliğe karşı olanlar tarafından kullanılmaktadır. Bu isimler çalışmada ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

Bektâşîlik

İlk kez XIII. yüzyılda Kalenderîlik tarikatı içerisinde kurulan ve ardından XV. yüzyılın sonlarında Hacı Bektâş Veli etrafında Anadolu'da ortaya çıkan Bektâşîlik, Osmanlı İmparatorluğu'nun resmen tanıdığı ilk Gayr-i Sünni bir tarikattir (Ocak, 1992: 373-379). Bu tarikata bağlı olanlar pir olarak Hacı Bektâş Veli'yi kabul etmişler ve Bektâşî Tarikatı'nın usul ve erkânına (Ehl-i Beyt, teberrâ, teberrâ anlayışlarına bağlı olma) uygun bir yaşayış tarzı benimsemişlerdir. Fakat Bektâşîlik, Sünnilerin Ehl-i Beyt'e olan sevgilerini ifade eder, manadan öteye geçmemektedir. Bunun temel sebebi ise, Türkiye'de her Bektâşî Alevî olmasına karşın, her Alevî (Hacı Bektâş Veli'yi "Horasan Ereni" olarak kabul edip saygı göstermesine rağmen) Bektâşî değildir. Bu durum dolayısıyla Bektâşîler arasında "Köy Bektâşîsi", "Şehir Bektâşîsi" ayrımı mevcuttur. Köy Bektâşîlerine Alevî, şehir Bektâşîlerine ise Bektâşî denilmektedir (Eröz, 1990: 52).

Ethem Ruhi Fırlalı'ya (2006: 7) göre, Bektâşîlik esasında bir tarikat olduğu için, tarikat yoluna bağlı olan herkes Bektâşî olarak adlandırılabilir; ancak Alevî olarak adlandırılabilmesi için kişinin soyunda (anne veya bilhassa babasında) Alevî olması şarttır.

Rıza Zelyut ise (1990: 12-13) Alevîlik ile Bektâşîlik arasında herhangi bir fark olmadığını ifade etmektedir. Ona göre, Hacı Bektâş Veli Anadolu Alevîliği'nin en büyük pir'i

olup, onun kendine özgü bir yol yaratması da yoktur. Büyük pir Alevî'dir. Bu açıdan Bektâşîlik sözü yanlıştır. Derviş Bektâşîleri olarak ifade edilen Bektâşîler de Alevî olmakla birlikte, aralarında küçük nüanslar bulunmaktadır.

Dalkıran'a göre (2002: 99) 16. yüzyıldan günümüze kadarki süreçte Alevîlik ile Bektâşîlik arasında bazı temel farklılıklar karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle her iki grubun temel inanç ve erkânı birbirine benzemekle birlikte, sosyal yapılarının farklı olduğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Alevîler yüzyıllardan beri genelde aşiret çevrelerinden gelip kırsal alanlarda yaşayan gruplar olarak tanımlanırken, Bektâşîler şehir merkezlerinde ikamet eden eğitilmiş kişilerden oluşan bir grup olarak karşımıza çıkmaktadırlar. İkinci olarak, her iki grup Hacı Bektâş Veli'ye büyük saygı ve sevgi beslemelerine karşın Alevîler Bektâşîler gibi Hacı Bektâş Dergâh'ına değil, Peygamber soyundan geldiklerine inandıkları kişilerin ocaklarına bağlıdırlar. Son olarak, Alevîler beşinci İmam Muhammed Bâkır'dan el aldıklarını iddia ederlerken, Bektâşîler altıncı İmam Câfer-i Sâdık'a bağlı olduklarını belirtmektedirler.

Kızılbaşlık

Anadolu Alevîleri olarak kullanılan bir diğer isim ise Kızılbaş'tır. Bu isim Osmanlı kaynaklarında ilk kez Osmanlı Padişahı Sultan II. Beyazıd döneminde geçmektedir. 1501'de gerçekleşen Şarur Savaşı'ndan önce II. Beyazıd Elvend Akkoyunlu ve Kürt Emir Hacı Rüstem'e göndermiş olduğu mektuplarda "tâife-i bâğiyye-i kızılbaş hazzelehumullah" ve "cemaat-i Kızılbaş" şeklinde deyişler kullanmıştır (Teber, 2007: 28). Alevîliğe bu ismin verilmesiyle alakalı farklı görüşlerin olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Rivayete göre, Hz. Muhammed Uhud Savaşı'nda Mekkeliler tarafından yaralanır. Akan kanlardan dolayı kafası kızıla boyanmıştır. Hz. Ali bu hatırayı anmak amacıyla başına kırmızı bir taç takarak savaşa katılmıştır. Bu durumdan kaynaklı Kızılbaş tabiri Alevîler için kullanılmaktadır (Dalkıran, 2002: 99). Zelyut da (1990: 82) eserinde bu rivayeti değişik bir biçimde ele almaktadır. Buna göre, Uhud Savaşı'nda Hz. Muhammed'in yaralarından akan kanı Hz. Ali kafasına sürerek, kanın yere damlamasını önlemiştir. Ayrıca Hz. Ali savaşta Hz. Muhammed'i korurken 16 yerinden yaralanarak yüzü ve başlığı kanlar içerisinde kalmıştır. Bundan dolayı Hz. Ali'ye Kızılbaş denilmiştir.

Başka bir rivayete göre, Hz. Ali Hayber Savaşı'na başında kırmızı bir sarıkla katılmış, Sıffin Savaşı'nda ise kendi askerlerini Muaviye'nin askerlerinden ayırmak amacıyla askerlerine kırmızı şal bağlatmıştır. Bundan dolayı Alevîlere Kızılbaş denilmektedir (Fığlalı, 2006: 9).

Diğer bir rivayete göre, İslamiyet'i benimsemeden önce Şamanizm'e inanan ve daha sonra Alevîliği kabul eden Türkmenlerin dinî ritüellerini yöneten Türk Şamanları başlarına

kırmızı bir külâh takardı. Alevî Dedeleri de tıpkı Türk Şamanları gibi ocaklarını kırmızı külâh takarak yönettiklerinden Sünnî Türkler Anadolu Alevîlerine Kızılbaş ismini takmışlardır (Dalkıran, 2002: 100).

Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan ve Şah İsmail dönemlerinde İran'da bulunmuş Venedikli elçi ve tacirlerin yayımlanmış seyahatnamelerinde, Şah Haydar ve Şah İsmail ile müritlerinin On İki İmam'ı temsilen on iki dilimli kırmızı bir külâh taktıkları ifade edilmektedir. İnsanların bu külâhı takanlara Kızılbaş ismiyle seslendiklerini de beyan etmektedirler (Kaplan, 2019: 30).

Eröz'e (1990: 80) göre, zamanında Sünnî veya Alevî fark etmeksizin tüm Türkmen halkları kızıl börk giymekteydi. Zaman içerisinde Sünnîler kırmızı börk giymekten vazgeçmiş olsa da Alevîler kırmızı börkü takmaya devam etmişlerdir. Baş giyimlerinden kaynaklı da Alevîlere Kızılbaş denilmiştir.

Kızılbaş kelimesinin Alevîlere verilmesiyle alakalı pek çok görüş olmasının yanında, bu kelime zaman içerisinde küçültücü veya hakaret içerikli bir anlama bürünmüştür. Orta düzeyli bazı çevrelerde ve bazı Sünnî kimseler tarafından Kızılbaş kelimesinin din dışı, râfîzî, mülhîd anlamlarına gelecek şekilde kullanıldığını söylemek mümkündür (Çetinkaya, 2004: 416). Bunun en temel sebebi ise, Celali isyanları adı altında 16. yüzyılda cereyan eden dinî ve sosyal nitelikli başkaldırma hareketlerine Alevîlerin karışmış olmalarıdır. Bu harekete karşı olanlar Alevîleri "dinsiz asi" anlamına gelecek Kızılbaş ismiyle anmaya başlayarak, Kızılbaş kelimesinin zamanla Alevî kelimesi yerine geçmesine neden olmuşlardır (Melikoff, 1993: 33).

Râfîzîler

"Terk etmek, bırakmak, ayrılmak" anlamına gelen rafz (r-f-z) kökünden türeyen râfîza kelimesi "bir fikir veya gruptan ayrılan kişi veya topluluk" anlamına gelmektedir (Öz, 2007: 396-397). Terim olarak baktığımızda ise, Rafizî kelimesi ilk defa Zeyd b. Ali'nin Emevîler'e karşı başlattığı isyan sırasında kullanılmıştır. Fığlalı (2006: 11) bu isyanı şu şekilde ifade etmiştir:

Emevi Halifesi Hişam'ın casusları Zeyd'e bey'at eden onbeşbin Kûfeliyi bazı hususlarda tereddüde ve şüpheye düşürürler. Bunun üzerine onlar Zeyd'e "Gerçek şu ki biz düşmanlarına karşı sana, atan Ali b. Ebî Talib'e haksızlık eden Ebû Bekir ve Ömer hakkındaki görüşünü söyledikten sonra yardım edeceğiz" derler. Zeyd, "Bu ikisi hakkında iyilikten başka bir şey söyleyemem ve babamdan da onlar için iyiliklerinden başka bir şey söylediğini işitmedim. Ben, atam Hüseyin'i öldüren ve el-Harra gününde Medine'ye saldıran; sonra da Allah'ın Evi'ni (Kâbe) mancınıkla taşa tutup ateşe veren Umeyye oğullarına karşı ayaklandım" cevabını verir. Bu cevap üzerine adamlarından pek çoğu, İmam Zeyd'i

terk ederler. O da, onlara, “Beni bırakıp kaçtınız, terk ettiniz (rafaztumûnî)” der. O günden beri onlara, yani Zeyd’i terk edenlere Rafizî denmiştir.

Rafizî terimi 16. yüzyıldan itibaren Anadolu Alevîliği için Kızılbaş ve Alevî terimlerinden önce kullanılmıştır. Osmanlı Devleti zamanındaki kanunnamelerde Rafizîlik, göçebe hayatı yaşayan konargöçerler olarak tarif edilmişlerdir. Osmanlı resmi vesikalarına ise, devletin genel işleyişine aykırı davranan, Müslüman toplumda farklı görüşler iddialarında bulunan kişiler genellikle Rafizî-Kızılbaş olarak adlandırılmışlardır (Teber, 2007: 24). Bu kavram her ne kadar İslam Mezhepleri Tarihi müelliflerince, Şiîliğin tüm kollarını kapsayan bir başlık olarak kullanılmış olsa da, Anadolu’daki Sünnîler haricindeki zümreler için karalama sıfatı olarak kullanıldığı da dikkat çekmektedir (Teber, 2005: 29).

Tahtacılar

1880’li yıllardan itibaren yerli ve yabancı araştırmacılar tarafında Tahtacı kültürüne dair pek çok akademik çalışmalar yürütülmüştür. Yapılan bu çalışmalar neticesinde Tahtacıların kökeniyle alakalı farklı görüşler ileri sürüldüğünü söylememiz mümkündür. Tahtacı kültürüne dair ilk çalışmalar Batılı araştırmacılar Dr. Felix von Luschan ve Carl Humann tarafından gerçekleştirilmiştir (Engin, 1993a: 5).

Felix Von Luschan (1911:230), Likya Bölgesinde esas mesleği ağaç kesiciliği olan 1000 ailenin Tahtacı olarak adlandırıldığını ifade etmektedir. Batı Likya’da ise Müslüman komşuları, Tahtacıları Alevî olarak adlandırmaktadır. Tahtacıların -her ne kadar Müslüman isimlere sahip olsalar da- Müslümanlık öğretisiyle herhangi bir bağlantısının olmadığını belirten Luschan, bu grubun Likyalıların devamı olabileceği tezini kafatası ölçümleri yaparak kanıtlamaya çalışmıştır. Tarihçi ve arkeolog Frederick William Hasluck, F. Von Luschan’a benzer görüş beyan ederek, Tahtacıların etnik açıdan Likyalılarla benzerlik taşıdığını ifade etmiştir (Selçuk, 2008: 24).

Coğrafyacı Ewald Banse 1916 yılında yayınlamış olduğu “Die Turkei: Eine Moderne Geographie” başlıklı eserinde Tahtacılar hakkında bilgi vermiştir. Ona göre, Tahtacılar gerçek birer Hititlidir. Tahtacılar Türk dilini ve genel olarak Müslümanlığı kabul etmiş olsalar da, onların dininde tüm eski kültür kalıntılarını görmek mümkündür (Engin, 1993a: 8).

Arkeolog Carl Humann yaptığı araştırmalar sonunda Tahtacıların Küçük Asya’nın en eski halklarından biri olarak Çepni olduklarını ifade etmekte; daha önce Hristiyan olmalarına karşın, zaman içerisinde korkudan İslamiyet’e yöneldiklerine ve sonra da unuttuklarını dile getirmektedir (Engin, 1993a: 8). Reisende Bent, C. Humann’ın görüşlerine benzer fikirler beyan etmiştir. Bent’e göre Tahtacılar dinlerini ‘gizli bir din’ olarak görmektedir. Dinlerinde Hristiyanlıkta mevcut ‘Tanrı’, ‘İsa’, ‘Kutsal Ruh’ üçlemesine benzer ‘Allah’, ‘Muhammed’,

‘Ali’ üçlemesine sahiptirler ve dini ayinlerinde şarap içmektedirler. Bu durumların Hristiyanlıkla benzerlik arz etmesinden kaynaklı Bent, Tahtacıların Hristiyan kökenli olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur. Kristina Kehl ise Tahtacıların dininde Hristiyanlıktan önceki kültürlerle karşılaşılmış olma ihtimali üzerinde durarak, bu dinin Hristiyanlığın farklı bir versiyonu olabileceğini ifade etmiştir (Çıblak Coşkun, 2013: 36). Georgios Kleantus Salieri de az önce belirttiğimiz üç araştırmacı gibi Tahtacıların Hristiyan olabileceğini iddia etmekle birlikte, yöredeki Rumlarla yakın ilişkide bulunmasından kaynaklı Yunan olabileceklerini söylemiştir (Kuşçi, 2018: 9).

C. Humann, R. Bent ve K. Kehl’in aksine Hanry Raubinson Tahtacıların Musul şehrinde yaşamış eski Yahudi kalıntısı bir topluluk olduğunu ifade etmiştir. Fakat Taha Toros, Raubinson’un bu düşüncesine karşı çıkararak Tahtacılarla Yahudiler arasında fizyonomi ve etnografik farklılıklar olduğunu dile getirmiştir (Kuşçi, 2018: 9).

Franz Babinger; Tahtacıların eski Dendrophoroi tarikatının kalıntısı olduğu ileri sürmüştür, Antalya’daki Avusturya Macaristan Konsolosu Tibor von Pözl’ün Tahtacıların İran teb’asına geçerek Osmanlı İmparatorluğu otoritesi dışında yaşadıkları iddiasına dayanarak, Tahtacıların İran asıllı olduklarını ifade etmiştir (Sümer, 2010: 436-437). F. W. Hasluck, Tahtacıların kökenini Likyalılara dayandırmış olsa da, 14. yüzyılda Şii misyonerler etkisiyle dinlerini değiştirerek Alevî oldukları iddia etmiştir (Çıblak Coşkun, 2013: 36). Jean Roux ise Tahtacıların etnik açıdan Türk olduğunu ifade etmekle birlikte, inanış açısından Şii olduklarını beyan etmiştir (Selçuk, 2008: 24). Süleyman Fikri Erten ise, ‘Teke Vilayetinde Tahtacılar’ başlıklı yazısında Tahtacıların İran asıllı olmadıklarını, askerlikten çekindikleri için İran pasaportu aldıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

Kebir nahiyesinin Aksu taraflarında ve İsparta’da bulunan Tahtacıların bir kısmı İranîlik iddiasındadır. Bazıları İran pasaportuna hâmilidir. Maa-hazâ bu pasaportlar 321 senesi tahririnde İsparta ile Antalya hududu arasında nüfusa kaydedilmeksizin kalan bir kısım Tahtacıların vaktiyle Karahisar’daki İran şehbenderine müraacatla böyle bir pasaport istihsal etmiş oldukları ve hele sicill-i nüfusta mukayyed Tahtacılardan bile pasaport alanlarının bulunduğu ve sahte muharref pasaportu hâmil oldukları görülmüştür (Seyirci, 2007: 96).

Yukarıda belirtilen görüşlerin haricinde, Vambery ve Brown gibi araştırmacılar Tahtacıların kökeninin Orta Asya’ya dayandığını 19. yüzyılın ikinci yarısında yapmış oldukları çalışmalarla belirtmişlerdir (Engin, 1998: 21).

Batılı araştırmacıların Tahtacı kimliği üzerine yapmış olduğu çalışmalar Tahtacıların Türk olmadığı, zaman içerisinde Türkleştirildiğini veya Müslümanlaştırıldığını

göstermektedir. Buna göre, Tahtacıların kökeni Yunan, İran ve Likyda, Hitit gibi Anadolu uygarlıklarına dayanmaktadır. Benimsedikleri dinin öğeleri ile Hristiyanlık dini öğelerinin bazı noktalarda benzerlik içermesi, Tahtacıların Hristiyanlıktan Müslümanlığa geçtiği yargısına varmışlardır. Tahtacı kimliği üzerine Türkiye’de araştırma yapmış olan kişiler Tahtacıların Türk olduğunu ve Orta Asya Türk kültürünü devam ettirdiklerini kabul etmişlerdir. Lakin araştırmacılar Tahtacıların hangi Türk boyundan geldiklerine dair farklı görüşler öne sürmüştür. Bu görüşler çalışmada ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır.

Osmanlı Devleti Sadrazamı Talat Paşa’nın 1916 yılında Baha Said Bey’i Anadolu’daki Alevî-Bektâşî zümrelerini incelemek için görevlendirmesiyle birlikte Türkiye’de Tahtacı kimliğine dair ilk çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Baha Said Bey’e (2000: 168) göre, Tahtacılar Aktav Türkmenlerine mensuptur. Tahtacıların ağız özellikleri Oğuz lehçesinden ziyade Divan-ı Lügati’t Türk’te kullanılan Hakaniye lehçesine benzemektedir. Ayrıca Osman Bey döneminde Bizans İmparatorluğu Osmanlılara karşı savaşmak maksadıyla Tuna boylarında yaşayan Aktav Türkmenlerinden bir ordu oluşturur. Lakin savaş esnasında Aktav Türkmenleri Osmanlılara karşı savaşmamış, bunun üzerine Bizans Türkmenlerin Tuna’ya dönmemesi için Çanakkale Boğazı’nı kapatmıştır. Bu yüzden Aktavlı Türkmenler Kaz Dağı çevresinde kalmış ve buradaki Türkmenler Tahtacıları oluşturmuştur.

Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu ve Abdurrahman Yılmaz da Baha Said Bey’in düşüncelerine katılarak, Tahtacılara bağlı Şehepli Ocağı’nın Rumeli’den göç etmiş Sarı Saltuk veya Aktav Türkmenlerinin torunları olduklarını ve Kaz Dağı’nın tüm Alevî Türkmenlerin ibadethanesi olduğunu iddia etmektedirler (Kuşçi, 2008: 10).

Prof. Dr. Yusuf Ziya Yörükân, Cumhuriyet döneminde Tahtacı kimliğine dair araştırmaları gerçekleştirmiş ilk akademisyenlerden birisidir. Yörükân’a (2006: 364-367) göre Tahtacılar Orta Asya’da ikamet etmiş Tahtah oymağının devamıdır. Tahtah kelimesinin ilk olarak Ebu Düle’f’in Seyahatname’sinde geçtiğinin altını çizmiş; Çepni, Bayat, Afşar, Bayındır, Alayundlu gibi isimler Tahtahların isimlerini Tahtacı olarak korumuş olduklarını ifade etmiştir. Bazı araştırmacıların Tahtacıların ormancılık mesleği dolayısıyla Tahtacı ismini aldığı iddialarına karşılık, özellikle Adana ve Çanakkale’de ikamet edip bu mesleğe sahip olmayanlara da Tahtacı denildiğini belirtmiş; bu kelimenin kökeninin aslında çok eski zamanlara dayandığını da beyan etmiştir. Ayrıca, Tahtacıların diğer Oğuz boylarıyla birlikte Anadolu’ya göç ettiklerini ve bu boylar arasında en çok Bayat boyuyla ilişki içerisinde bulunduğunu söylemiştir.

Ali Rıza Yalman ‘Cenup’ta Yaşayan Türkmen Oymakları’ başlıklı çalışmasında Çukurova’da yaşayan Evcî Aşireti’nin Alevî ve Sünnî olarak iki kola ayrılarak Sünnî olanlara

Evcî denildiğini, Alevî olanlara ise Tahtacı denildiğini belirtmiştir. Bu durumdan dolayı Tahtacıların eski oymak adlarının Evciler olduğunu iddia etmiştir (Kuşçi, 2018: 11). Yusuf Ziya Yörükân'ın Hasan Mümtaz Bey'den edindiği bilgiye göre, Adana ve Kayseri'ye bağlı Evrek, Yaylacı ve Buları taraflarında yaşayan Evciler Tahtacıdır (Yörükân, 2006: 159).

Tüm fikirlerin yanında Türkiye'de pek çok araştırmacının kabul ettiği görüş ise Tahtacıların ormanlık alanlarda yaşamlarını devam ettirmiş Ağaçerilerin bir uzantısı olduğudur. Bu fikir ilk kez Ziya Gökalp'in (1976: 40) 'Türk Töresi' isimli kitabında şu şekilde geçmektedir: "Ağacın Türklerce mukaddes olduğunu gösteren bazı isimler ve lakaplar da vardır. Ağaç-Eri isminde Oğuz müttehidesine dahil olmuş bir Türk budunu vardır. Bunlar Oğuzlarla beraber Anadolu'ya da gelişmişlerdir. (Tahtacılar?)"

Bundan anlaşılacağı üzere, Gökalp Tahtacılar kelimesinin yanında soru işareti koyarak Ağaçerilerin devamı olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmaktadır. Zira, Besim Atalay (1991: 30) 'Bektâşilik ve Edebiyatı' adlı eserinde bulunan "Bugün Tahtacı adı verilen Yörüklerin vaktiyle ağaçeri adıyla bilinen Türklerden ibaret olduğuna şüphe yoktur" şeklindeki beyanı bu düşüncenin kesin olduğunu ifade etmektedir.

Zeki Velidi Togan (1981: 170-171) 'Umumi Türk Tarihine Giriş' adlı eserinde Ağaçerilerden bahsetmektedir. Ona göre Ağaçeriler, 465 yılında Kafkasya'nın kuzeyinden Azerbaycan'a geçen Türk boyudur ve bu boyun adı bugünkü Irak sınırları içerisinde Paikuli bölgesinde bulunan bir Sasani kitabesinde geçmektedir. Ağaçerilerin her ne kadar Elbistan tarafındaki ormanlık alanda yaşadıklarını belirtse de, Ağaçerilerle Tahtacılar arasında herhangi bir bağın olup olmadığına dair bir not düşmemiştir.

Faruk Sümer ise (1962: 521) Ağaçerilerin Türkiye'deki en eski göçebe topluluklarından birisi olduğunu ve ilk kez 13. yüzyılın ikinci yarısında kendilerinden bahsedildiğini ifade etmektedir. Bu grup Tahtacıların devamı olarak kabul edilmekle birlikte, Oğuzların Anadolu'ya göçleri esnasında ormanlık alana yerleştikleri ve tahta işiyle uğraşmaları hasebiyle 'ağaç eri'(orman adamı) adını almıştır. Sümer (2010: 436-437) Batılı araştırmacıların beyanda bulunduğu Tahtacıların Anadolu veya Hristiyan kavimlerin devamı veya 16. yüzyılın sonlarında İran'dan geldiği görüşlerine karşı çıkmaktadır. Ona göre, Ağaçeriler Türkistan'dan göç ettikten sonra Maraş-Malatya taraflarına gelerek yerleşmişlerdir Sümer (1962: 523-526). Yerleştikten sonra Selçuklu Sultanları arasındaki çekişmeleri fırsat bilerek etrafa akınlar düzenlemişler, yolları keserek soygun yapmışlardır. 1255 yılında sultanlar arasındaki çekişme son bulunca, Ağaçerilerin cezalandırılmasına karar verilerek üzerlerine ordu gönderilmiştir. Fakat o sırada Moğolların Anadolu'ya ilerlemesi üzerine ordu Ağaçerilere herhangi bir şey yapmamıştır. Ancak Moğol hükümdarı Hülagu, Anadolu'da

hâkimiyet kurmak maksadıyla Ağaçerileri üzerine saldırıda bulunmuştur. Bu durum sonrasında Ağaçeriler tamamen yok olmamış, Karakoyunlu Devleti ile iyi ilişkiler içerisinde bulunmuşlardır. Bu ilişkiler sırasında Karakoyunlu Hükümdarı Kara Mehmet kız kardeşi Tatar Hatun'u Ağaçeri reisi ile evlendirerek, Ağaçerilerin Karakoyunlu Devleti içerisinde önemli görevlere gelmesine izin vermiştir. Bu durum Ağaçerilerin bir kolunun İran'a göç etmesine neden olmuştur (Mecek, 2014: 6).

İran'a göç eden Ağaçerilere dair herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte, 1590 tarihli Revan Eyaleti mufassal defterinde Revan kazasına bağlı Ağaçeri isminde bir karye geçmektedir. Tahtacı kavramı ise 16. yüzyıla ait Osmanlı tahrir defterinde 'Cemaat-i Tahtaciyan' şeklinde geçmektedir (Selçuk, 2008: 37). Bugün ise İran'da Kûh-gilûya eyaletinde bir Ağaçeri topluluğunun bulunduğu bilinmekte ve bu topluluk Afşar, Begdili, Tilkû gibi oymaklara ayrılmaktadır. İran'a göç etmeyen Ağaçeriler ise ekonomik sebeplerden kaynaklı küçük obalara ayrılarak Anadolu'nun muhtelif alanlarına dağılmışlardır (Çıblak Coşkun, 2013: 39).

İsmail Engin (1993a: 38-39) Tahtacı kimliğinin başlangıçta ekonomik yapıya dayalı biçimde oluştuğunu ancak zaman içerisinde bu kimliğin dini nitelik kazandığını ifade etmektedir. Engin'e göre her Tahtacı Alevî iken, her Alevî Tahtacı olmayıp Çepni, Nalçı, Sıraç, Avşar, Zaza olabilmektedir. Lakin kendini Tahtacı olarak ifade eden bir kimse Türkmen olduğunu da söylüyorsa o kişi Ağaçeridir. Bu şekilde Engin Tahtacıların Ağaçeri oldukları tezine katılmaktadır.

Zeki Teoman ve Sıtkı Soylu Tahtacıların Ağaçeri olarak adlandırıldığı görüşünü benimsemekle birlikte, Tahtacıların Oğuzların Üçok koluna bağlı Günhan boyundan gelen Çepni Türkmenleri ile aynı soydan olduklarını çalışmalarında belirtmektedirler (Kuşçi, 2008: 14).

Mehmet Şakir Ülkütaşır ve Fuat Köprülü Tahtacıların soyunun Babaî Türkmenlerine dayandığını iddia ederek diğer araştırmacılardan farklı bir görüş beyan etmektedir. (Köprülü, 2005: 43) Ülkütaşır (1968: 840) Tahtacıları Ağaçerilerinin devamı olarak kabul eden araştırmacıları eleştirerek, bu araştırmacıların acele verilmiş bir karar olduğunu ifade etmektedir.

Claude Cahen ve Kristina Kehl de Tahtacıların Ağaçerilerinin soyundan geldiği tezini eleştirmektedir. Cahen 'Osmanlılardan Önce Anadolu' isimli eserinde Ağaçeri kelimesinin 'ağaç adamı' anlamına geldiğini ve herhangi bir Oğuz boyunun ismi olmadığını beyan etmiştir. Buna ek olarak, Ağaçeriler sadece Türk unsurlardan oluşmamakla birlikte, 13. Yüzyılda Orta ve Doğu Toroslar ile Malatya arasındaki bölgede hükümet ile savaşan başına

buyruk Suriye Türkmenleri olduğunu iddia etmektedir (Cahen, 2000:110). Kehl (1993: 107) ise Faruk Sümer'in beyan ettiği Tahtacı ile Ağaçeri kavramlarının anlam bakımından birbirine benzer olduğu ve her iki grubun da aynı yörede yaşamaları düşüncesini ilgi çekici bulduğunu belirtse de, mevcut olan belgelerin yetersiz olmasından kaynaklı bu düşüncenin sadece bir varsayım olabileceğini ifade etmiştir.

Tahtacıların Bağlı oldukları Ocaklar ve Oymaklar

Tahtacılar Alevî-Türkmen topluluklarından biri olmasına karşın Anadolu Alevîlerinden farklı niteliklere sahiptirler. Alevîlerin büyük kısmı Hacı Bektâş Veli Ocağı'nın tanımakla birlikte, Tahtacıların sadece muhtelif ocaklara bağlı olanları Hacı Bektâş Veli Ocağı'na bağlıdır (Fığlalı, 2006: 10). Hacı Bektâş Veli Ocağı'nı tanımayanların ise ayrı pir evleri bulunmaktadır. Tahtacı Dedeleri “Yaninyatır Ocağı” ve “Hacı Emirli Ocağı” olmak üzere bağımsız iki Dede Ocağı'na mensupturlar. Teamüllere göre, bu iki ocaktan birine mensup olmayan Alevî Dedeler Tahtacılar Dedelik yapamamaktadırlar. Ayrıca, Tahtacı Dedeler sadece mensubu oldukları Dede ocağına bağlı aşiretlere Dedelik yapmakla mükelleftirler (Selçuk, 2008: 38). Yörükan, Hacı Bektâş Veli Ocağı'nı tanımayan Tahtacıların Meşhed'den aldıkları beratların olduğunu ve Meşhed'deki şeyhin defterinde Tahtacı isimlerinin bulduklarını ifade etmektedir. Bundan dolayı Tahtacı Dedeleri soylarının İmam Rıza'dan devam ettiğini ve hatta Musa Kazım'a kadar herhangi bir kesinti olmadan devamlılığın sağlandığını iddia etmektedirler. Bu iddia Tahtacıların kendilerini diğer Alevî topluluklardan daha üstün bir konuma çıkardığını söylemek mümkündür (Yörükan, 1929: 59-71).

Yaninyatır Ocağı: Dedelere veya babalara karşı verilen ikrarlarda divana getirilen canların bir döşek üzerine yayı yana yatırarak gelmesinden kaynaklı ‘yaninyatır’ ismini aldığı ifade edilen bu ocak, İzmir'in Narlıdere ilçesinde bulunmaktadır (Tire, 2012: 8). Baha Said (2000: 95) “Türkiye’de Alevî-Bektâşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri” adlı eserinde bu ocaktan şu şekilde bahsetmektedir: “Makam-ı irşada kendilerine rehber olarak İzmir’e yakın bir mesafede Narlıdere köyünde bir ocak bilirler. Bu mukaddes ocak, onların müteselsil, mütevâris mürşitlerini yetiştirir. Kaz Dağı’ndan Antalya’ya kadar uzanan meskenlerinde 250.000’e yakın nüfusları vardır.”

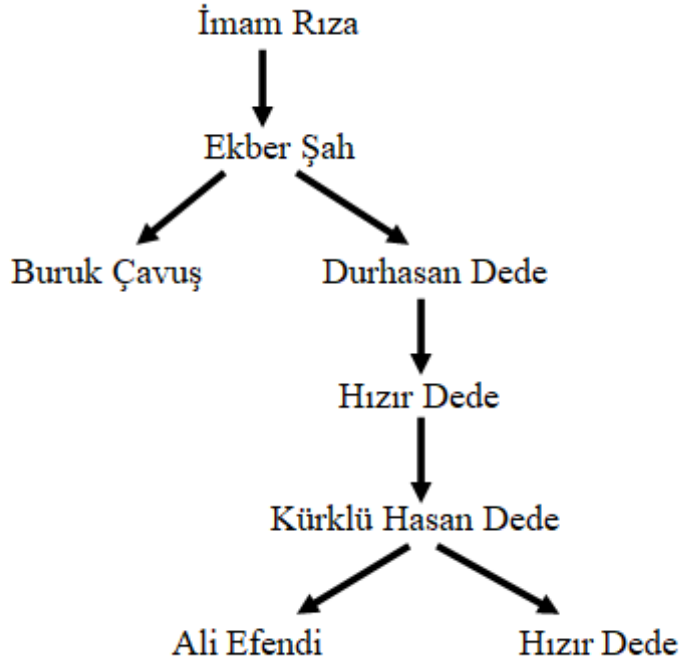
Bu ocağa mensup olan Dedelerin verdikleri bilgilere göre Tahtacılar Bağdat civarından Çukurova’ya gelerek bir süre Ceyhan’da kalmışlardır. Bu süre zarfında Tahtacılar üç oymaktan (Eseli-Nacarlı-Göğçeli) oluşmaktaydı (Yörükan, 2006: 152-155). Bu üç oymak ve bu oymaklara bağlı diğer oymaklar şunlardır (Yörükan, 2006: 178-198):

1. Eseli (Enseli) Oymağı
2. Nacarlı Oymağı
3. Gögçeli (Gökçeli) Oymağı
4. Çobanlı Oymağı
5. Çaylak Oymağı
6. Sivri Külâhlı Oymağı
7. Kokluca Tahtacıları
8. Cingöz Oymağı
9. Üsküdarlı Oymağı
10. Ala Abalı Oymağı
11. Çiçili Oymağı
12. Mazıcı Oymağı
13. Kâhyalı Oymağı

Yanınyatır Ocağı'nın atası Durhasan Dede olup, mezarı Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlı Durhasan Dede Mahallesi'nde (eski ismi Evcı Köyü) bulunmaktadır. Bu mezar türbe haline dönüştürülmüş olmasından kaynaklı hem Tahtacılar hem de çevre bölgede ikamet eden Alevîler tarafından önemli ziyaret mekanlarından birisi olmuştur (Çıblak Coşkun, 2013: 41).

Ümmü Bulut (2014: 32), yapmış olduğu araştırmada Yanınyatır Ocağı'nın atası Durhasan Dede'nin soy çizelgesine şu şekilde yer vermiştir;

Görsel 1: Dushasan Dede'nin Soy Çizelgesi

Kaynak (Bulut, Ü. (2014), Sosyolojik açıdan Tahtacı grupların araştırılması (Muğla örneği) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.)

Hacı Emirli Ocağı: Aydın'ın Reşadiye ilçesinde bulunan bu ocağa bağlı üç adet oymak bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir;

1. Şehepli Oymağı
2. Kabakçı Oymağı
3. Aydınlı Oymağı (Selçuk, 2008: 38)

Hacı Emirli Ocağı'nın atası ise İbrahim Sâni olup, mezarı Gaziantep'in İslâhiye ilçesine bağlı Çerçili Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bugün mahallede herhangi bir Tahtacı yaşamamakta olup, Mahalle halkının tamamı Sünnî'dir. Bu mezar da türbe haline getirilmiştir. Türbenin bakımını ise Çerçili Mahallesi'ne 2.3 km uzaklıkta bulunan Kabaklar Mahallesi'nde ikamet eden İbrahim Sâni'nin soyundan geldiğini iddia eden sülale üstlenmektedir.

Bu ocağa bağlı Tahtacılara göre, İbrahim Sâni'nin asker olması hasebiyle Maraş'tan Antep'e geldiği ve burada meydana gelen bir çatışmaya katılması yüzünden şehit düştüğü yerin bugün türbe olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca İbrahim Sâni'nin torunlarının türbe bakımını üstlendiklerini ve İbrahim Sâni'nin torunlarından Halil Paşa'nın o dönemki aşiret kavgaları yüzünden Aydın'ın Germencik ilçesine yerleşerek mürşitlik görevine devam etmiştir (Çıblak Coşkun, 2013: 42).

Günümüzde bu iki ocağa mensup olan oymakların yerleşim yerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir (Kuşçi, 2018: 23):

Görsel 2: Cevdet Türky'a Göre Tahtacı Oymakları

Cemaatin Adı	Yerleşim Yeri	Bağlı Oldukları Topululuk
Alaca / Abalı	İçel, Alaiye, Teke Sancakları	Yörükân Taifesinden
Aydınlı	Kars-ı Meraş Sancağı, Haymana Kazası (Ankara Sancağı), Karahisar-ı Sahip Sancağı, Sivrihisar Kazası (Ankara Sancağı), Tarsus, Zülkadriye Kazası, İsmil ve Karapınar Köyleri (Karaman), Kocaeli Sancağı, Kınık Kazası (Adana Sancağı), Adana, Niğde Sancakları, Söğüd Kazası (Hudavendigar Sancağı), Tatar Pazarı Kazası (Paşa Sancağı), Zağra-i Eskihsar Kazası (Paşa Sancağı), Dağardı Kazası (Kütahya Sancağı), Çatalca Kazası (Hasha-i İstanbul Sancağı), Şeyhli Kazası (Kütahya Sancağı)	Türkmen Yörükân Taifesinden
Çaylak	İçel, Alaiye, Niğde ve Hama Sancakları, Manavgat Kazası (Alaiye Sancağı), Teke, Hums Sancakları, Kıbrıs Ceziyesi, Tire Kazası (Aydın Sancağı), Kırşehir Sancağı	Konar Göçer Yörükân Taifesinden
Çobanlı	Kütahya Sancağı, Edirne Kazası, Adana Sancağı, Yüreğir Kazası (Adana), Kars-ı Meraş Sancağı, Aydın Eyaleti, Hısn-ı Keyf Sancağı (Diyarbakir Eyaleti), Teke, Alaiye Sancakları, Osmancık Kazası (Çorum Sancağı), Dağardı Kazası (Kütahya Sancağı), Dimetoka Kazası (Paşa Sancağı), Göci Kazası (Beğşehir Sancağı)	Yörükân Taifesinden
Gökçeli	Adana, Bozok, Mersin Sancakları, Zile Kazası (Sivas Sancağı), Ulaş ve Gökcelü Kazaları (Tarsus Sancağı), Toyran Kazası (Köstendil Sancağı), Keçiborlu Kazası (Hamid Sancağı), Sandıklı ve Çolabad Kazaları (Karahisar-ı Sahip Sancağı), Geyikler Kazası (Kütahya Kazası), Nevahi-i Bergama Kazası (Hüdevandigar Sancağı), Karaman ve Aydın Sancakları	Türkmen Yörükân Taifesinden
İsalı	Kayseriye, Meraş, Adana, Halep Sancakları, Kars-ı Zülkadriye Kazası (Meraş Eyaleti), Edirne Kazası (Paşa Sancağı), Yeni İl Kazası (Sivas Sancağı), Çukurova, Zülkadriye Kazası (Meraş Eyaleti)	Türkmen Yörükân Taifesinden
Kabakçı	Akkenman, Kili ve İsmailgeçidi Kazaları (Silistre Sancağı), Siroz, Zağra, Yenice-i Karasu Kazaları (Paşa Sancağı), Çatalca Kazası (Tırhala Sancağı)	Konar Göçer Yörükân Taifesinden
Mazıclı	Kusun Kazası (Tarsus Sancağı), Yeni İl Kazası (Sivas Sancağı), Halep ve Meraş Eyaletleri, Afşar Kazası (Hamid Sancağı)	Türkmen Yörükân Taifesinden
Nacarlı	Niğde, Meraş, Halep Sancakları, Yeni İl Kazası (Sivas Sancağı), Hınıs Kazası (Erzurum Sancağı), Boğazlıyan Kazası (Bozok Sancağı)	Türkmen Yörükân Taifesinden

Kaynak (Kuşçi, A. (2018), Orta Toros Tahtacıları: tarih, kültür ve medeniyet (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHİ VE COĞRAFİ AÇIDAN ELMALI -AKÇAENİŞ

1.1. Elmalı İlçesinin Coğrafi Durumu

Antalya ile Fethiye körfezleri arasında kalan ve Teke Yarımadası'nın orta kısmında yer alan Elmalı, Antalya'ya bağlı bir ilçedir. İlçenin doğusunda Kemer, kuzeydoğusunda Korkuteli, kuzeyinde Gölhisar, batısında Seydikemer, güneyinde Kaş ve güneydoğusunda ise Finike ve Kumluca ilçeleri yer almaktadır (Çiftçi, 2008: 19). Finike ilçe merkezine 70 km, Burdur şehrine 200 km ve Antalya şehir merkezine 120 km uzaklıkta bulunmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1968: 110).

İlçe sınırları içerisinde yükseklikleri 1.700-2.500 m arasında değişen Balıkçı, Dibek, Elmalı, Gökkaya, Karakaya, Nohutlu, Salır, Susuz ve Sarıyer Dağları bulunmaktadır. Bunun yanında; Akdağ-Elbis Tepesi (2.596m), Kohu Dağı Zirvesi (2.213 m), Beydağı-Kızlar Sivrisi Zirvesi (2.511 m), Elmalı Dağı Zirvesi (2.596 m) ile çevrili çanak içerisinde Balıklar Dağı Tepesi (1.429 m), Bulduk-Gilevği Tepesi (1.730 m), Ada Tepesi, Tilkicilik Tepesi, Topdağı Tepesi ilçenin önemli yükseltileri olarak dikkat çekmektedir (Özgünsür, 2011: 11).

Semayük Ovası, Kaşçiftliği Ovası ve Düden Ovası'nın birleşimine genel olarak Elmalı Ovası denilmekte ve bu ova deniz kıyısından 1.100-1.200 m yüksekliktedir (Yücel, 1950: 145-46). Bölgede Müren Ovası, Yayla Ovası ve Baranda, Yuva Yaylası, Ovacık, Kızılcadağ, Kızıllöz, Serkiz Alanı, Kohu Dağı gibi yaylalar da bulunmaktadır (Özgünsür, 2011: 11).

Elmalı Ovası, bünyesinde iki adet göl barındırmaktadır. Bunlar, Avlan Gölü ile Karagöl'dür. Avlan Gölü, 6 km genişlik ve 5 km uzunluğa sahip tektonik bir göldür. Gölün derinliği ve sınırları yıldan yıla değişmekte, hatta bazı yıllar kurumaktadır (Yücel, 1950: 148). Karagöl ise, Balıklar Dağı eteğinden çıkan Kazanpınar ve Mursal köyü yakınından çıkan Karapınar kaynaklarından beslenmektedir. Göl çevresinde zaman zaman su taşkınları meydana geldiği için, bu sorunu çözmek de her iki gölü daha etkili bir şekilde kullanmak için bölgeye bir kanal inşa edilmiştir (Ekiz, 2001: 12).

İlçe her ne kadar deniz kıyısına 40 km uzaklıkta bulunsun da mevcut dağların yüksek rakıma sahip olmasından mütevellit, bölgede sahil-yayla etkileşmesi kendisini hissettirmektedir (Ekiz, 2001: 11-13). Bu şekilde, Göller Yöresi iklimine benzeyen Elmalı'da, kışlar ılık ve yağışlı, yazlar ise serin ve kurak geçer. Hem yaz hem de kış mevsiminde gece gündüz arasında ısı farklılıkları mevcuttur (Çiftçi, 2008: 20).

İlçe merkezi, aynı isime sahip 2.250 m yükseklikteki Elmalı Dağı'nın güney eteği ile geniş ve verimli Semayük ve Düden Ova bölümlerinin birleştiği bölgeye konumlanmıştır (Yücel, 1950: 198). İlçe merkezinin doğusunda Tilkecilik Tepesi ve batısında da Topdağı Tepesi yer almaktadır. Bu merkezin geçmişten beri yerleşim merkezi olarak seçilmesinin esas sebebi ise, iki adet su kaynağına sahip olmasıdır. Bu kaynaklardan ilki Elmalı Dağı eteğinde bulunan Pınarbaşı Kaynağı'dır. Diğeri ise, ilk kaynağa göre daha küçük bir bölgenin su ihtiyacını karşılayan ve Hanönü civarında bulunan Çatal Çeşmeler Kaynağı'dır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1968: 111). Bu kaynaklar sayesinde gerek ilçe merkezinin ihtiyacı olan su ihtiyacı karşılanmakta, gerekse bağ bahçelerin sulanması, değirmenlerin döndürülmesi temin edilmektedir. Hatta bir dönem aktif halde hizmette bulunmuş olan hidroelektrik santralin çalışması da sağlanmıştır (Ekiz, 2001: 11).

1.2. Elmalı İlçesinin Tarihi ve Özellikleri

Elmalı, sahip olduğu coğrafi yapısı dolayısıyla yüzyıllar boyunca farklı uygarlıkların ikamet yeri olmuştur. Yapılan araştırmalarda, en eski kalıntıların Likyalılar dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır. Karya (Muğla), Pisidya (Burdur-Isparta), Pamfilya (Antalya) ve Akdeniz'le çevrili olan bu bölge Milyas olarak tanımlanmış ve Akarassos olarak anılan Elmalı, 'ülkenin yüreği' (Işık, 2015: 189) olarak adlandırılmıştır. Amerikalı Arkeolog Prof. Dr. Machteld Johanna Mellink tarafından yürütülen arkeolojik çalışmaların sonucunda başta Karataş Höyük olmak üzere Dinsiz, Akçay, Karapınar, Tekeköy, Yaka Çiftlik, Gökpınar, Arapkuyusu yerleşimlerinde Erken Kalkolitik döneme ait kalıntılar bulunmuştur. Buna ek olarak, Karataş-Semayük yakınlarındaki Karaburun, Bayındır, Kızılbil bölgelerinde çıkartılan Tümülüsler İlk Tunç Çağı'nın önemli temsilcileri olarak ifade edilmektedir (Çevik, 2002: 137).

Daha önce Orta Anadolu Bölgesi kültürü içerisinde yer alan Milyas, M.Ö. 4. yüzyıldan itibaren, Kıyı Likya'dan gerçekleşen mevsimlik göçler sayesinde Likya kültürünü benimsemeye başlamış ve kıyı-yayla arasındaki bağı kuvvetlendirmiştir (Çevik, 2002: 138).

Halikarnassoslu Heredotos, yazmış olduğu tarihinde Likyalılardan söz etmektedir. Ona göre Likyalılar Girit'ten gelmektedir. Taht mücadelesini kaybederek Girit'ten Milyas topraklarına gelen Sarpedon, bölgede yaşayan Solym'leri iç kısımlara sürüp buraya yerleşmiştir (Heredotos, 1983: 76). O dönemde Anadolu topraklarında güçlenen Lidya Krallığı'nın egemenliği altına girmeyen Likyalılar, buna karşın Perslerin Anadolu'yu istilasına direnememiş ve Pers egemenliği altına girmişlerdir (Heredotos, 1983: 78). Bu dönemde Perslere dört yüz talent gümüş vergi ödeyen Likyalılar, Perslerin birinci hükümetine

(satraplık) bağı olarak M.Ö. 469 yılına kadar Pers egemenliği altında yaşamışlardır (Heredotos, 1983: 181).

M.Ö. 469 yılında Atinalı komutan Kimon'un Likya ve Karia'yı Pers egemenliğinden kurtarması üzerine Attika-Delos Birliği'ne katılan Likya, birliğe ekonomik açıdan fazla katkıda bulunmamıştır. M.Ö. 404 yılında Peloponnes Savaşı sonrası Birliğin dağılması ve Sparta'nın etkisizliği sonucunda Likya tekrar Pers egemenliği altına girmiştir (Yazıcı, 2012: 22).

İkinci Pers egemenliği döneminde Likya şehirlerinde krala bağlı bölgedeki dynastlar gittikçe güçlenerek hanedanlık oluşturmaya çalışmıştır. M.Ö. 362-361 yıllarında Likyalılar Limyra Dynastı Perikles'in başını çekmiş olduğu Büyük Satrap İsyanı'na katılmış ve isyan bastırıldıktan sonra Pers Kralı III. Artakserkses bölgeyi Karya halkına bırakmıştır (Özüdoğru, 2012: 100-101).

M.Ö. 334-333 yıllarında Perslerin Büyük İskender'e Halikarnassos'ta yenilmesi üzerine bölge İskender'in kontrolü altına geçmiştir. Bunun üzerine bölgede Helen etkisi kendisini göstermeye başlamıştır. İskender'in ölümü sonrası ülke, generalleri arasında paylaştırılınca, bu bölge General Antigonos'un olur. Bununla birlikte, bölge İskender'in generalleri arasındaki mücadeleye sahne olmuş, M.Ö. 190 yılında gerçekleşen Magnesia Muharebesi sonrası Likya, Roma egemenliği altına girmiştir. Roma İmparatorluğu bu bölge yönetimini Magnesia Muharebesi'ndeki müttefiki Rodos'a bırakmıştır. Lakin kent devletleri bu durumdan hoşnut olmamış, Rodos'a karşı ayaklanarak Roma'nın da izni doğrultusunda M.Ö.167'de Likya Kent Birliği'ni kurarak bağımsızlığını elde etmiştir. M.Ö. 43 yılına kadar varlığını sürdüren birlik, İmparator Claudius'un 'Provincia Lycia'yı kurmasıyla Roma'ya tamamen bağımlı bir hale gelmiştir (Dinç, 2010: 9-12).

M.S. 4. yüzyılda Anadolu'da Hristiyanlık yaygınlaştığından Myra'da Aziz Nikolaos piskoposluk faaliyetlerini yürütmekteydi. Bu dönem sonunda Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmış ve Likya Bizans İmparatorluğu'na tabi olmuştur. Bölgede mevcut olan Roma kültürü ile Hristiyanlık sentezlenerek Bizans kültürünü oluşturmuştur (Yazıcı, 2012: 29).

M.S. 7. yüzyılda deniz yoluyla Arap istilaları kendini göstermeye başlamış ve yaklaşık iki yüzyıl boyunca devam etmiştir. Bu durum haliyle bölgedeki kıyı kesimlerini ve bölge ticaretini olumsuz etkilemiştir. Bu dönem sonrası Bizans her ne kadar istikrarı sağlamış olsa da Anadolu'ya Türk akınlarının başlamasıyla bu durum değişmiştir (Ekiz, 2001: 26).

11. yüzyıla gelindiğinde, Oğuzların Anadolu'ya sürekli akınlar düzenlemeye başladığı görülür. 1071 Malazgirt Savaşı sonrası Alp Arslan'ın komutanları Doğu, Güneydoğu, Batı ve Orta Anadolu'da beylikler oluşturarak Türkleşme ve İslamlaşma faaliyetlerini başlatmış,

Selçuklulardan Süleymanşah ise 1075'te İznik fethederek Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurup bölgede önemli bir güç haline gelmiştir (Uzunçarşılı, 1972: 1). Devlet kurulduktan dört sene sonra Ege kıyılarına kadar ilerlemiş olsa da, Antalya bölgesi 1207'ye kadar Türklerle Bizanslılar arasında sürekli el değiştiren bir bölge olmuştur. Ancak 1158'de Elmalı'nın kuzeyindeki Philetos müstahkem mevki ele geçirilmiş ve Hacimusalar, Avlan, Dirmil, İbecik, Horzum ve Tekirova'ya Türkler yerleşmeye başlamış, böylece Likya'nın iç kesimleri Türklerin eline geçmiştir (Güçlü, 2007: 224).

Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde fethedilen Antalya ve çevresinin başına Antalya Emiri sıfatı ile Mübarizüddin Ertokuş getirilmiştir. Lakin o dönemde meydana gelen Haçlı Seferleri sırasında kısa süreli de olsa bölge el değiştirmiş ve 1216'da I. İzzettin Keykavus tarafından tekrar ele geçirilmiştir (Özdemir, 2015: 133). Mübarizüddin Ertokuş yabancı gemi ve korsanların barınağı haline gelmiş olan Likya bölgesinin kıyı kısımlarını ele geçirmiş olsa da, bu bölge ile bilinmeyen sebeplerden ötürü daha fazla ilgilenmemiştir (Güçlü, 2007: 225).

1243 Köseadağ Savaşı sonrası Moğol baskısının artması üzerine Anadolu Selçuklu Devleti gücünü kaybetmeye başlamıştır. Uç beylikleri de bu baskıya karşı ayaklanmaya başlamış, bunun üzerine Moğollar uçlarda birliğin sembolü olarak bilinen 'beylerbeyliği müessesesini' kaldırmıştır. Bu durum sonunda uçlarda yaşayan topluluklar kendi başlarına fetihler yaparak beylik olmaya çalışmışlardır (Akdağ, 1977: 117-118).

Türkmen Beyliği'nden Dündar Bey, beyliğinin hududunu genişletme isteği dolayısıyla Antalya ve çevresini ele geçirmiştir. Isparta, Eğridir, Borlu, Yalvaç bölgesine III. Kılıç Arslan zamanında yerleştirilen Hamid Bey idaresindeki Hamidoğulları Beyliği Dündar Beyin yönetimindeki beyliğin kontrolü altına girmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti sonrası ise Hamidoğulları Beyliği Dündar Bey'in kardeşi Yunus Bey'e tabi olmuştur (Uzunçarşılı, 1988: 62). 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Yunus Bey'in ardından bölgenin başına geçen Mübarizüddin Mehmed Bey döneminde ise, Finike, Kaş, Gömbe, Elmalı, Milli, Istanaz (Korkuteli), Karahisar (Serik nahiyesi), Antalya ve Alanya'nın sahil şeridi Teke-ili olarak anılmaya başlanılmıştır.

Öte yandan bölge 13. yüzyıldan itibaren Üç-Ok boyuna mensup Türkmen boy ve oymaklarının göçlerine maruz kaldığından, Mentеше, Karaman ve Saruhan beyliklerinin de zayıflaması sonucu buralarda yaşayan ahali de Teke iline göç etmiş ve bu durum 15. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir (Tekindağ, 1997: 55-56).

14. yüzyıl ortalarına kadar Hamidoğulları Beyliği kontrolü altında olan Teke-ili, halkın 1391'de Karamanoğlu Beyliği'nin ilhakı sonucu Osmanlı hükümdarı Yıldırım

Beyazid'den yardım istemesi üzerine Osmanlı kontrolü altına girmiştir (Neşri, 1983: 150). Ankara Savaşı sonrası bölgeye kısa bir süre bir kez daha Karamanoğlu Beyliği hakim olsa da, 1423'te tamamen Osmanlı hakimiyeti altına giren Teke-ili, Teke Sancağı adı altında Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır (Armağan, 2002: 1).

Teke Sancağı, başlangıçta şehzade sancağı olarak dikkat çekmiştir. Yıldırım Beyazid döneminde önce İsa Çelebi, ardından Mustafa Çelebi buraya tayin edilmiş, II. Beyazid döneminde ise Şehzade Korkut 1511 yılına kadar burada görevini icra etmiştir. 1511'den sonra buraya herhangi bir şehzadenin gönderildiği görülmemektedir (Armağan, 2011: 274).

1530 yılına ait tahrir defterinden öğrenildiğine göre Teke Sancağı; Antalya, Karahisar-ı Teke, Elmalu (Elmalı), Kalkanlı (Kalkan) ve Kaş kazası olmak üzere 5 kazaya; bunlar da Antalya, Istanos (Korkuteli), Karahisar-ı Teke, Kürt, Mükerrrem Kömi, Muslu, Bağovası, Elmalu (Elmalı), Kalkanlı (Kalkan), Kaş ve İğdir nahiyesi olmak üzere 11 nahiyeye bölünmüştür (Antalya Valiliği, 2010: 124). Sancak, 1841 yılında Karaman Eyaleti'ne, 1864 Vilayet Nizamnamesi ile Konya Vilayeti'ne bağlanmıştır (Gönüllü, 2008: 8).

Kuzeyinde Hamid Sancağı ve Istanos Nahiyesi, batısında Menteşe Sancağı ve güneyinde Kaş ve Kalkanlı nahiyeleriyle çevrili olan Elmalı, bu dönemde sancağın en büyük ve önemli yerleşim birimlerine sahip olması ile dikkati çekmiştir. Tahrirlerden elde edilen bilgilere göre nüfusu büyük köyler burada bulunmaktadır (Antalya Valiliği, 2010: 125). Burada birçok devlet memuru çalışmaktadır ve Elmalı Kadılığı 55 akçelik bir kadılıktır. Bölgenin Pazar merkezliğini yapan Elmalı'da; dört medrese, bir aşevi, beş hamam, üç yüz dükkan, dersane ve darülkurra bulunmaktadır. Nahiyenin bu kadar gelişmiş olmasında ahilik kurumu önemli bir rol oynamıştır (Erdoğan, 2007: 170).

Behset Karaca (2008: 15), Elmalı'nın ekonomik gelişmişliğinin yanında dini, sosyal ve kültürel açıdan da ayrı bir yere sahip olduğunu altını çizmektedir. Bu konuyu şu şekilde ifade etmiştir:

1455 Tahririnde, Tekeoğlu vakfı olan Bey Hamamı'ndan bahsedilmesi Tekeoğulları'ndan itibaren buranın imar ve ihya edildiğini göstermektedir. 1530 ve 1567 tarihlerindeki vakıflarda, şehir merkezinde Zaviye-i Ahi Ya'kub, Zaviye-i Baba Haydar, Zaviye-i Seydi Ahmed, Zaviye-i Seydi Hızır, Hamam-ı Teke Bey, Mekteb-i Hacı Hasan, Mekteb-i Mehmed b. Abdullah Kethüda-i Rüstem Paşa, Mektebhane-i Mehmed Çelebi b. Müslühiddin gibi dini ve kültürel yapıların geçmesi, hiç şüphesiz şehrin gelişmesindeki fonksiyonu göstermektedir. Yine 16. yüzyılın başında yapılan Ömer Paşa Cami ve caminin yanındaki Ahi Baba Türbesini de zikretmek gerekmektedir. Ayrıca Elmalı'da bulunan Vahab-ı Ümmi, Ümmi Sinan, Baltası Gedik, Debbağ Baba Türbelerini de belirtmeliyiz.

16. ve 17. yüzyıllarda Teke Sancağı Kızılbaş-Alevî propagandalarının yoğun olarak gerçekleştiği bir bölge haline gelmiştir. Bu propagandalar “Şah Kulu Baba Tekeli” adı altında gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler sırasında, İstanos nahiyesi tahribe uğramış, Elmalı’daki vakıf ve camiler yakılmıştır.(Detaylı bilgi için bakınız.: Tekindağ, 1977: 60; Akdağ, 1975: 191)

19. yüzyıla gelindiğinde Antalya ve Elmalı’nın bölgenin önemli ticaret noktaları olduğu göze çarpmaktadır. Ticaretle ilgilenen Gayrimüslim-Müslim kıyaslaması yapıldığında ise, gayrimüslim kesimin ön planda olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Bölgede yaşayan gayrimüslim sayısı az olmasına karşı ticaret dolayısıyla başka bölgelerden gelip buraya yerleşen gayrimüslim ahali de mevcuttur (Ak, 2014: 18). Ticaretin yanında tarım, hayvancılık, dokumacılık, deri imalatı da önemli geçim kaynaklarıdır.

19. ve 20. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin eski gücünü kaybetmesi, devletin birçok savaşa dahil olmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda, Elmalı halkı 1897 Türk-Yunan Savaşı, Yemen Savaşı, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı’na “Elmalı Taburu” adı altında savaşlara katılmış, bu da Elmalı’nın nüfusunun azalmasına yol açmıştır (Ekiz, 2001: 50).

I. Dünya Savaşı sonunda Mondros Ateşkes Anlaşması imzalanmış ve akabinde ülke işgal edilmeye başlanmıştır. Antalya bölgesi İtalya tarafından işgal edilmeye başlandığında, yöre halkı tarafından ülkeyi müdafaa amaçlı faaliyetler gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, Elmalı’da 9 Haziran 1335 (1919) tarihinde Elmalı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyetin başkanlığını Müftü Hacı Ömer Lütfü Efendi yürütmüştür. Esbak Belediye Reisi Hacı Hasan Hulusi, Hatipzade Nazif oğlu Talat, Hacı Şakir oğlu İbrahim, Hacı Reşat oğlu Hacı Rıza ve Şekerci Mehmet oğlu Hacı Ahmet Efendi ise cemiyetin üyeleridir. Bir sene sonra cemiyetin başkanlığını Sarılarlı Zade Ali Efendi’nin yürüttüğü görülmektedir. Veznedarlık görevini ise Temmuz 1336’ya kadar (1920) Şekercizade Hacı Ahmet Efendi üstlenmiş, sonrasında bu görevi Hacı Hasan Hulusi’ye devretmiştir. Hasan Hulusi de bu görevi 8 Mart 1929’a kadar yerine getirmiştir (Antalya Valiliği, 2010: 165). Süleyman Fikri Erten (1996: 62) “Milli Mücadelede Antalya” isimli eserinde cemiyet ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

Elmalı Müdafaa-i Hukuku’nun 1336 senesi Şubat’ının nihayetinde 120.798 kuruş varidatı ve 12 Temmuz 1336’ya kadar varidatı 882.830 ve mesarifatın 810.677 kurul olduğu görülüyor. 10 ikinci teşrin 1337’ye kadar mecmu irat ve mesarifatı 1.035.860 kuruş olduğu kayden sabittir. 15.000 kuruş, 25 Ağustos 1337’de teçhizatı askeriye için ciheti askeriyeeye, 5.000 kuruş, 25 Ağustos 1337’de dahi asker sevkıyat memuruna 5.000 kuruş, 11 Eylül 1337’de askeri sevkıyat memuruna verildiği gibi başka birçok muavenetleri de görülmektedir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ne ait defterler aranılmışsa da bulunamadı. Binaenaleyh, umumi varidat ve mesarifat hakkında bir güne malumat edinilemedi.

Osmanlı döneminde Teke Sancağı'nın kazası olan Elmalı, cumhuriyetin ilanından sonra vilayet olan Antalya'nın yedi kazasından birisi olarak kabul edilmiştir. 1868 yılında kazada belediye teşekkül edilmiş olmakla birlikte 1944 yılında çıkan yangın dolayısıyla bu konuda kesin bir bilgi edinilememektedir (Antalya Valiliği, 1973: 305). İlçedeki modern belediyeçilik, Dr. Selahattin Tekeli'nin 1950'lerde başa geçmesiyle başlamış ve halen devam etmektedir (Ekiz, 2001: 70).

1.3. İlçenin Demografik Yapısı

Osmanlı Devleti, bünyesinde bulunan halkın ekonomik düzeyini tespit etmek ve askerliğe uygun kişi sayısını elde edebilmek için klasik dönem diye ifade edilen süreçten itibaren mal ve nüfus sayımı faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Bu faaliyetler 'tahrir defterleri' olarak da bilinen defterlere kaydedilmiştir (Güneş, 2014: 222). Buna göre, 1455 yılına ait tahrir defterine göre Elmalı şehri "Nefs-i Elmalı" adıyla kaydedilmiş olup, sadece şehirde ikamet eden Müslüman tebaaya yer verilmiştir. Tahrir defterine göre şehirde 330 civarında kişi yaşamaktadır. 1530 yılı tahrir defterine göre bu sayı 1510 olup, 1568 yılı tahrir defterine göre nüfus 1250 civarındadır (Antalya Valiliği, 2010: 114-115).

19. yüzyıla gelindiğinde ise, Osmanlı Devleti'nde meydana gelen merkezileşme çalışmaları neticesinde, Yeniçeri Ocağının kaldırılmasına müteakip yeni bir ordunun kurulması gerekmiştir. Orduya alınacak erkeklerin tespit edilmesi amacıyla, yeni bir kayıt sisteminin oluşturulması zorunluluğu meydana gelmiştir (Karpaz, 2010: 35). Bu yüzden ilk nüfus sayımı çalışmalarına 1829 yılında başlanılsa da, o dönemde meydana gelen Osmanlı-Rus Savaşı yüzünden 1830-31 döneminde yeni bir sayım gerçekleştirildi (Güneş, 2014: 222). Bu sayıma göre, Elmalı'daki Müslüman nüfus sayısı 4735 olarak belirtilmiştir (Çiftçi, 2008: 25). Gayrimüslim nüfus sayısı ise 149'dur. İlk nüfus sayımı sonrası Elmalı'da 1840 ve 1845'te nüfus sayımları gerçekleşmiştir. 1840 verilerine göre, 5572 erkek nüfusun 5396'sı Müslüman iken, 176'sı ise gayrimüslimdir (Durgun, 2018: 99). 1845'de gerçekleşen sayıma göre ise, kaza bünyesinde 6317 erkek nüfusun bulunduğunu ve bunlardan 6036'sının Müslüman, 281 erkek nüfusun ise gayrimüslimlerden meydana geldiğini söyleyebiliriz (Durgun, 2018: 102).

19. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle nüfus istatistiklerinin salnameler ve seyahatnameler üzerinden takip edildiğini söylemek mümkündür. Elmalı'nın bağlı bulunduğu 1868 yılı Konya Vilayet Salnamesi verilerine göre, Elmalı Kazasında 14413 Müslüman erkek nüfus yaşamaktaydı. 1888 yılı Konya Vilayet Salnamesine göre bu sayı 20993 olmuş, 1893'te ise Müslüman erkek nüfus 11846 olduğu ifade edilmektedir (Çiftçi, 2008: 26).

1899 yılına baktığımız zaman, Elmalı'nın toplam nüfusunun Finike nahiyesiyle birlikte toplam nüfusu 20348 iken, 1906 yılında gerçekleşen nüfus sayımına göre toplam nüfus 30005'dir (Durgun, 2018: 105).

Osmanlı Devleti'nde son nüfus sayımı 1914 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu senede gerçekleşen nüfus sayımı kadın-erkek ayrımı yapılmadan uygulandığı için, bundan önceki sayımlardan ayrılmaktadır. Buna göre, Elmalı Kazası'nın toplam nüfusu 26226 olup, 25081'i Müslümanlardan oluşmaktadır (Karpat, 2010: 385).

Mondros Ateşkes Anlaşmasının imzalanması sonrasında I. Dünya Savaşı'na taraf olan İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki toprakları işgal etmeye başlamıştır. Buna karşılık Türk halkı işgallere direnerek Milli Mücadele Dönemi olarak ifade edilen süreçte başarılı olarak 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Anlaşması'nı imzalayarak uluslar arası platformda bağımsızlığını ilan etmiştir (Beden, 2012: 355). Anlaşmanın ilgili maddeleri gereğince mübadele yapılması kararı alınmıştır. Ekiz'e göre, 1924 yılında ilçede ikamet eden 266 Rum ve 402 Ermeni Finike Limanından vapurla Yunanistan'a gönderilmiştir (Ekiz, 2001: 57). Azınlıkların ilçeden ayrılmasından sonra ilçe ve çevresine 1925-1926 yılları arasında Selanik-Kesriye ve Selanik-Grabene'den gelen muhacirler yerleştirilmiştir. Muhacirlerin ilçeye yerleştirilme faaliyetleri zaman içerisinde uygulanmaya devam etmiştir. Buna göre, 1937 yılında 273 kadın, 224 erkek olmak üzere toplamda Doğu göçmeni ilçe köylerine yerleştirilmiştir. Ardından 1950-52 yılları içerisinde ilçe merkezinde bulunan Gündoğdu mahallesine 100 hane Bulgaristan'dan gelen muhacirler yerleştirilmiştir (Ekiz, 2001: 61).

1965-2000 yılları arasında beş yılda bir gerçekleşmiş olan genel nüfus sayımlarına göre Elmalı ilçesinin nüfusu aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. 2017 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre ilçenin toplam nüfusu ise 37.651 kişidir (Aydın ve Koday, 2019: 77).

Görsel 3: Elmalı İlçesi Nüfus Verileri

ELMALI İLÇESİ NUFÜS VERİLERİ			
YIL	Toplam Nüfus	Kadın Nüfusu	Erkek Nüfusu
1965	31.900	15.945	15.955
1970	34.106	16.776	17.330
1975	35.181	17.035	18.146
1980	40.586	19.867	20.719
1985	40.357	19.873	20.484
1990	35.324	17.769	17.555
2000	40.041	19.922	20.119

Kaynak: (<https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>)

1.4. Elmalı Tahtacılarının Yerleşim Yerleri

Yaptıkları iş dolayısıyla “Tahtacı” olarak adlandırılan Oğuz Türk boylarından bir kısmı Antalya bölgesine gelerek yerleşmişlerdir. Cevdet Türkay tarafından yayınlanmış Osmanlı arşiv belgelerine göre, 18. yüzyılda “Tahtacı/Tahtacı Cemaati” adı altında Tahtacılar Teke (Antalya), Menteşe (Muğla), Aydın ve Hüdavendigâr (Bursa) sancaklarına yerleştirildiğini söylemek mümkündür (Selçuk, 2008: 39). Süleyman Fikri Erten ise, Tahtacıların Teke Vilayetinde ikamet ettiği mahallelere ‘Teke Vilayetinde Tahtacılar’ başlıklı yazısında yer vermiştir:

- 1- Çobanoğlu Musa Kâhya Mahallesi
- 2- Beşlik Kâhya Mahallesi
- 3- Kımçak Kâhya Mahallesi
- 4- Celâloğlu Mahallesi
- 5- Hızır Kâhya Mahallesi
- 6- Ganioglu Hüseyin Kâhya Mahallesi
- 7- Mustafaoğlu Kâhya Mahallesi
- 8- Kanh Memedoğlu Veli Kâhya Mahallesi
- 9- Çaplak Veli Kâhya Mahallesi
- 10- Gani Kâhya Mahallesi
- 11- Kalender Ahmed Kâhya Mahallesi
- 12- Kaşlı Ali Kâhya Mahallesi
- 13- 200 nüfus Ense-li Ali Kâhya Mahallesi
- 14- 400 nüfuslu Beşikçi Mehmed Kâhya Mahallesi
- 15- 250 nüfuslu Hızır Kâhya Mahallesi
- 16- 590 nüfuslu Çaplak Veli Kâhya Mahallesi (Seyirci, 2007: 92).

Naci Kum Atabeyli’ye (1940: 203) göre Antalya ilinde yaşayan Tahtacıların kökeninin 13 oymağa dayandığını ifade etmiştir. Atabeyli bu 13 oymağın hangi tarihlerde Antalya bölgesine yerleştiğine dair herhangi bir bilgi vermemiş olsa da, Seyirci (2007: 92) Antalya ve çevresinde yaşayan Tahtacıların Anadolu Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev’in 1206’da Antalya’yı ele geçirmesinden sonra Elmalı ve çevresine yerleşmeye başladığını ve Çaylak oymağına mensup olduğunu ifade etmektedir.

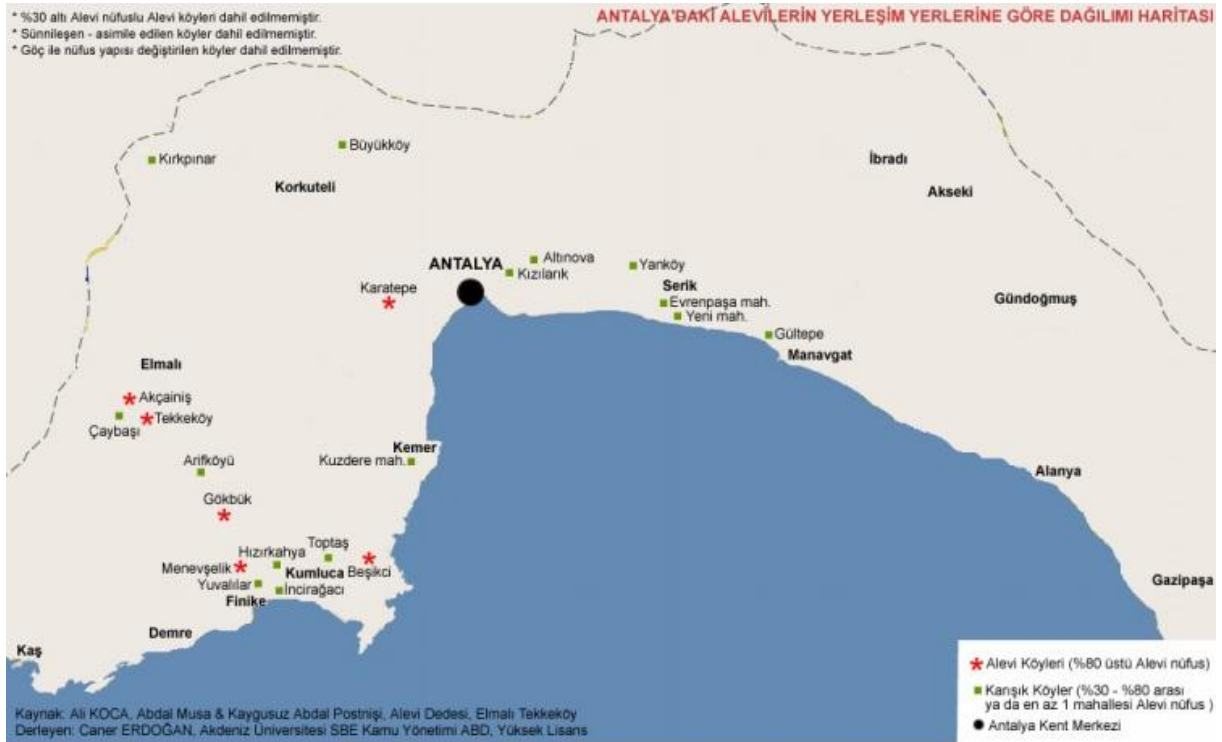
Hatice Durgun (2018: 102) ‘Elmalı Kazası’ isimli eserinde Osmanlı Devleti’nde gerçekleşen 1845 nüfus sayımında Elmalı kazası içerisinde 25 hane ve 73 nüfus ile Tahtacıların yer aldığını ifade etmiştir. Dayar (2016: 36) ise, 19. yüzyılda Antalya’nın en varlıklı tüccarlarından biri olan Ömer Lütfi Efendi Lülü’nün biyografisinde İğdir Kardiç tahtacılarının yaşam tarzından bahsetmektedir.

Günümüzde ise Antalya’da yaşayan Alevîler “Antalya’nın yerlisi olan Bektâşî ve Tahtacı olarak anılan Alevîler” ve “Türkiye’nin diğer illerinden Antalya’ya göç etmiş Alevîler” olarak ikiye ayrılmıştır. Caner Erdoğan (2011: 13) yapmış olduğu araştırma neticesinde Antalya’nın yerlisi Alevîlerin yaşadığı köyler ve mahalleleri şu şekilde sıralamıştır;

Alevî köyler: Elmalı Tekkeköy, Elmalı Akçaineniş, Finike Gökbük, Finike Turunçova, Menevşelik Mahallesi, Merkez Konyaaltı Karatepe, Kumluca Beşikçi

Alevî-Sünni Karışık Köyler: Elmalı Çaybaşı, Finike Arif köyü Çatallar Mahallesi, Finike Sahilkent İncirağacı Mahallesi, Kumluca Hızırkahya, Kumluca Toptaş, Kemer Merkez Kuzdere Mahallesi, Korkuteli Büyükköy, Korkuteli Kırkpınar, Merkez Muratpaşa Kızılarık Mahallesi, Merkez Kepez Altınova Mahallesi, Serik Yanköy, Serik Merkez Evrenpaşa Mahallesi, Serik Merkez Yeni Mahalle, Manavgat Gültepe

Görsel 4: Antalya'daki Alevlerin Yerleşim Yerlerine Göre Dağılım Haritası

Kaynak (Erdoğan, C. (2011), *Antalya'daki Alevilerin siyasi eğilimleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya)

2012 yılında çıkartılan 6360 Sayılı Kanun ile on dört ile bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde bulunan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılarak, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin

belediyesine dahil edilmiştir.¹ Bundan dolayı çalışmamızda Tekkeköy Tekke Mahallesi, Akçaeniş Köyü ise Akçaeniş Mahallesi olarak ifade edilecektir.

Tekke Mahallesi Elmalı ilçesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Altunkaya'nın (2019: 44) çalışma sonuçlarına bakacak olursak, mahalle 1350-1400'lü yıllarda Anadolu'nun önemli musavvıflarından Abdal Musa'nın buraya gelmesinden sonra çevre köy, il ve ilçelerden gelen tarafından kurulmuştur. Bu mahallenin Alevîler açısından önemli olmasının en önemli sebebi Abdal Musa'nın dergahını buraya kurmuş ve eğitimine burada devam etmiş olmasıdır (Güzel, 1999: 20). Bunun yanında Abdal Musa'nın mezarının burada bulunması ve mezarın Alevî inancı için önemli ziyaretgah niteliğinde olması Alevî inancının en yoğun olarak yaşandığı yerlerden biri olmasına yol açmıştır(Güzel, 1999: 48). 1983'ten itibaren her sene mahallede Abdal Musa'nın anısını yaşatmak için Abdal Musa Şenlikleri düzenlenmektedir.²

Akçaeniş Mahallesi, Elmalı Ovası'nın güneyinde kurulmuş bir ova Mahallesidir. Mahallenin güneyinde Akdağ'dan doğan Akçay, güneydoğusunda Beydağı (2.511 m) ve Avlan Gölü, güneybatısında Akdağ (3.04 m) bulunmakta ve Elmalı ilçesine 20 km uzaklıktadır (Engin, 1993a: 94-95). Engin'e (1993a: 95-96) göre, 1929 senesinden evvel bölgede 7-8 Bektâşî hanesinin oluşturduğu bir çiftlik bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra, orman işletmeleri tüccarlara devredilmiş, bu yüzden temel geçim kaynağı ormancılık olan Tahtacıların iş alanları kısıtlanmıştır. Ayrıca temel geçim kaynağı tarım faaliyeti olan köylülerin hayvancılıkla geçimini sağlayan oymakların tarım alanlarına zarar vermesi hasebiyle bu oymakları yetkili mercilere şikayet etmeleri, bu oymakların yerleşik yaşama geçmelerine neden olmuştur. Hem ormancılık hem de hayvancılıkla uğraşan Fethiye yöresindeki Tahtacılardan Gökçeli Oymağı'na mensup 7 hane bu çiftliği satın alarak Mahalleyi kurmuşlardır. Hasan Şimşek'in ifadesine göre, 1936'da Manavgat Beşkonak'ta yaşayan Tahtacı akrabalarıyla birlikte Akçaeniş Mahallesine gelerek yerleşmişlerdir(Seyirci, 2007: 11). Sonuç olarak Gökçeli (Göğçeli), Çaylak, Eseli (Enseli) ve Danabaş oymaklarının gelmesiyle mahalle oluşturulmuştur.

Antalya'nın Elmalı ilçesine bağlı Akçaeniş Mahallesi mürebberlerinden Veli Akın ile 7 Mart 2020 tarihinde yapmış olduğumuz görüşmede kendisinin doğma büyüme burada olduğunu, buradaki Tahtacıların 1924 yılında mahalleye geldiklerini ve geldikleri zaman mahallede Bektâşîlerin yaşadığını ifade etmiştir.³

¹Mevzuat Bilgi Sistemi. (2012). On dört ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi yedi ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelelerde değişiklik yapılmasına dair kanun. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6360.pdf> (Erişim tarihi: 25.11.2019)

²Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü () Elmalı'da Geleneksel Etkinlikler. Erişim adresi: <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-176719/geleneksel-etkinlikler.html> (erişim tarihi: 25.11.2019)

³ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Antalya'nın Elmalı ilçesine bağlı Akçaeniş Mahallesi mürebberlerinden İbrahim Çetin ile 7 Mart 2020 tarihinde yapmış olduğumuz görüşmede mahallenin tarihine dair şu bilgileri bizimle paylaşmıştır:

Ben buraya geldiğimi bilmiyorum. Ben burada doğmuşum. Dedeler 1937'lerde geldik diyor. 1924'te buradan arsa almışlar deniliyor. Buradan bir Dedemiz arsa almış. Eskiden buranın eski yerlisi varmış. Ağalara hizmet edenlermiş. Bizim inancımıza hizmet edenlermiş yani Bektaşilermiş. Adam buradan çiftlik almış ve sağa sola haber vermiş. Gelene arsa satmış. Ayrıca çocuk okutmuş ve meslek sahibi etmiş. Antalya'da da çiftlik almış Kızılarık tarafında. Antalya'daki grubu dağıttılar. Artık orada Tahtacı yaşamıyor.⁴

Mahalle halkı geçimini meyvecilik, çiftçilik ve Orman İşletmesi'nde ağaç işçiliği yaparak karşılamaktadır. Ayrıca halk, her yıl gerçekleşen Abdal Musa Şenliklerinde Abdal Musa Türbe ve Tekkesini ziyarete gelen kişilerin önemli bir kısmına konaklama hizmeti de vermektedir. Bu anlamda dışarıya açık bir mahalle niteliği taşısa da, mahallede oymak içi evlenmelerin geçerli olmasından kaynaklı kapalı bir toplum olma özelliği de göstermektedir (Engin, 1993b: 39-40). Mahallenin nüfus verileri 1965'ten günümüze aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Görsel 5: Akçaeniş Köyü Nüfus Verileri

AKÇAENİŞ KÖYÜ NUFUS VERİLERİ			
YIL	Toplam Nüfus	Kadın Nüfusu	Erkek Nüfusu
1965	771	379	392
1970	1.473	723	750
1975	1.322	656	666
1980	1.314	641	673
1985	1.434	693	741
1990	738	374	364
2000	1.002	514	488

Kaynak: (<https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>)

⁴ İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

İKİNCİ BÖLÜM

TAHTACILARDA İNANÇ, DİNİ RİTÜELLER VE KURUMLAR

2.1. Tahtacıların İnanç Esasları

Akçaeniş Mahallesi'nde yaşayan Alevî topluluğun Osmanlı döneminden itibaren orman işleriyle meşgul olmalarından kaynaklı kendilerine Ağaçeri veya yaygın adıyla Tahtacı denildiği bilinen bir durumdur (Engin, 1993b: 39). Tahtacılar İslam inançlarına sahip olmalarına karşın; namaz, oruç, kurban gibi dinî ayinlerin uygulanması açısından İslam kurallarına tamamen uymamaktadırlar. Bu ibadetleri kendilerine göre uyarlamaları dolayısıyla farklı gözle bakılmaktadır. Bazı kesimler Alevîleri İslam dinine ait olmamakla itham ederken, bazı kesimler Alevîliğin İslam'ın bir kolu olduğunu ifade etmektedir. Kimi kesimlere göre Eski Türk inançları İslam dini içerisine dahil edilerek İslam dinini uyarlamışlardır (Ekinci, 2004: 10).

Uçar'a (2012: 65) göre, Alevîler farklı açılardan İslam dinini algılasalar da İslam dininin temel inanç esaslarına inandıklarını ifade etmektedir. Tevhid, Nübüvvet ve Haşr/Ahret İslamiyet'in üç önemli esası olması dolayısıyla bu esasları oluşturan Allah, peygamber, melekler, kitaplar, ahiret ve kader inançları bu bölümde incelenecektir. Bunların yanında Tahtacılar da önemli olan Hakk-Muhammed-Ali ve Ehl-i Beyt inançlarına da yer verilmiştir.

2.1.1. Allah İnancı

Allah inancı Alevîlikte çok önem arz eden bir konudur. Alevîlerde kutsal kabul edilen Menakıbname ve Buyruklar Allah'a Hamd ile başlar, gülbak ve nefesler Allah'a niyazla doludur. Örneğin, Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi "Tanrı'ya Hamd u sena, Muhammed Peygamber'le soyuna salât u selamdan sonra" diye başlamaktadır (Şahin, 2002: 93).

Tahtacılar göre, dünyayı ve insan dâhil olmak üzere tüm varlıkları Allah yaratmıştır. Her şeyi bilen; bağışlayıcı, yok edici ve cezalandırıcı olan Allah'tır (Selçuk, 2008: 65). Buyruk'ta Allah ile alakalı şu bilgilere ulaşılmaktadır: "Ulu Tanrı'nın iki türlü adı vardır. Birisi gizli, birisi açıktır. Açık adı 'Errahmanirrahim', gizli adı 'Hû'dur. (Böylece) Hak Taala Hazretlerinin binbir adı vardır. İmdi, onun hikmetinden soru sorulmaz. Bir buyruğu ile bir damla sudan güzel yüzlü adam yaratır, ay ve güneş onun güzelliğinden utanır. (Tanrı'nın) gücü sonsuzdur." (Bozkurt, 2011: 133).

Buyruk'ta bir ve tek olan Allah'a inanılmasını ve bu inancın varlığının doğal bir sonucu olan anlam bütünlüğünü görmekteyiz. Ayrıca Buyruk'un pek çok yerinde Kur'an-ı Kerim'den ayet-i kerimelerin meali nakledilmektedir. Bu ayetlerde sarıh bir biçimde Allah'ın varlığı ve birliği vurgulanmakta ve Allah'ın her şeyi bildiği ve gördüğü belirtilmektedir (Ekinci, 2004: 16).

2.1.2. Peygamber İnancı

Peygamber Farsça kökenli bir kelime olup, Allah'tan vahiy yoluyla aldığı bilgileri ve emirleri tebliğ etmek, muhataplarını hak dine çağırarak görevlendirilen yüksek vasıflı kimse olarak ifade etmek mümkündür (Yavuz, 2007: 257). İslam dinine göre, Hz. Muhammed bu dinin tebliğcisi ve son peygamberdir. Tüm Müslümanlar buna inanmakta ve iman etmektedirler (Uçar, 2012: 65).

Alevîlikte Hz. Muhammed'in Allah'ın son peygamberi olduğu görüşü hakimdir. Ayrıca Alevîler Hz. Ali'nin adını anarken Hz. Muhammed'in adını da anmayı ihmal etmemektedirler ve Hakk- Muhammed- Ali şeklinde anarlar (Uçar, 2012: 66). Buyruk'ta Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olması şu şekilde ifade edilmiştir:

Ve elma yendiğinde izzet ve azamet galip gelip Cenab-ı Allah'tan izzet ve hitap geldi: 'Ya habibim Muhammed Mustafa, senin ile bizim aramızda muhabbet hasıl oldu. Katıma çık, tarik altından geç ki, kıyamete değin aramızda düşmanlık olmasın. Sende cevr, bizde sitem, zulüm olmasın!' deyince, Hazreti Muhammed Mustafa Hak Tealâ Hazretlerinin nazarına geçip durdu. Hak Tealâ cennetin şahı Rıdvan'a: 'Firdevs-i âlânın seçkin bağından; Tübâ ağacından bir çatal çubuk getir. Üç zira uzun(luğunda) olsun.' Rıdvan gidip istenen çubuğu getirdi. Çubuk üç zira uzun(luğunda) idi. Kabzasında yedi ayet Fatiha suresi yazılmıştı. Ve bir çubuğunda yedi ayet Tebareke yazılmıştı. Ve bir çubuğunda En'am Suresinden altı ayet yazılmıştı.

Hazreti Muhammed Mustafa Sallallahu Aleyhi Vessellem Hak Tealâ Hazretlerinin şehadete oturur gibi oturup Allah-u Tealâ'nın kendi kudret-i lafzî ile:

'Tanrı'dan başka tapacak yok, Muhammed onun elçisidir. Ali de onun velisidir. Ali'den üstün yiğit, Zülfikâr'dan üstün kılıç yok.' 'Ey Muhammed, de ki, Allah'ı seviyorsanız bana uyun. Allah da sizi sevsin. Ve günahlarınızı bağışlasın. Allah affeder ve merhamet eder (Bozkurt, 2011: 145-146).

Mürebbi Veli Bey ile yapmış olduğumuz görüşmede bu konu ile ilgili şunları söylemiştir: "Bazı kişiler 'cemlerinizde Hz. Muhammed'i anmıyorsunuz' der, Hz. Muhammed'i anmadan, Hz. Muhammed Efendimiz'i hatırlamadan bizim cemimiz olmaz."⁵

⁵ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

2.1.3. Hakk-Muhammed-Ali İnancı

Alevî inancının önemli noktalarından birisi olan Hakk-Muhammed-Ali üçlemesi ilah tasavvuru, nübüvvet ve velayet anlayışı ile doğrudan alakalı bir kavramdır. Bu üçlemenin farklı şekillerde yorumlandığını söylemek mümkündür (Zanco, 2019: 19). Buna göre, kimileri tarafından bu üçleme Allah, peygamberi Muhammed ve onun halefi imam Ali şeklinde algılanmaktadır. Kimilerine göreyse, Allah-Muhammed-Ali Tanrı'nın üç suretidir. Kimileri ise, Allah-Muhammed-Ali üçlemesinde Allah Muhammed ve Ali suretinde insanlara görüldüğünden üçleme aslında sadece Allah'ı tanımlamaktadır (Üçer, 2007: 121-124).

Tahtacılar da ise, Allah-Muhammed-Ali birbirinden ayrılmaz. Allah, Muhammed ve Ali'yi kendi ruhundan yaratmıştır. Bu yüzden Allah, Muhammed ve Ali'nin isimleri aynı anda zikredilmelidir. Kimi Tahtacılar göre, Muhammed ve Ali birdir ve bu yüzden isimleri birlikte zikredilmelidir. Eğer bir kişi iki ismi ayırarak kullanırsa kâfir olacağı inancı mevcuttur. Ayrıca, Muhammed-Ali iki ayrı varlığa karşılık gelmemektedir. Muhammed-Ali sadece tek bir varlığa karşılık gelmektedir. O da Ali'dir (Selçuk, 2008: 72).

Bu üçlemenin hangi kaynaktan geldiğine dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, Alevîlerin sahip olduğu Allah-Muhammed-Ali üçlemesine benzer pek çok inanış ve kültürdede bu tür üçlemelerin varlığını görmekteyiz. Örneğin, Hinduizm'de Brahma-Vişnu-Şiva üçlemesi, Sümerlilerde Anu-Enlil-Ea üçlemesi, Hristiyanlık'ta Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesi mevcuttur (Selçuk, 2008: 88). İslamiyet öncesi Arap yarımadasında Ay-Güneş-Zühre Yıldızının oluşturduğu Tanrılar sisteminin de bulunduğunu söyleyebiliriz. Buna ek olarak, Yakut ve Altay Türklerinin dini inanışlarında da üçlü Tanrı anlayışının bulunduğu ifade edilmektedir (Kocadayı, 2013: 28).

Selçuk (2008: 90-94) eserinde yukarıda belirtilen farklı kültür ve inançlarda gözlemlenen bu üçlemeler içerisinde İslamiyet öncesi Arap yarımadasında Ay-Güneş-Zühre yıldızlarının oluşturduğu ve Hristiyanlık'taki Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemelerinin Allah-Muhammed-Ali üçlemesine olan benzerliğinden bahsetmektedir. Ona göre, Allah-Muhammed-Ali üçlemesinin Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesi ile benzer taraflarının olduğunu fakat bazı araştırmacıların ifade ettiği Tahtacıların Hristiyan kökenli oldukları iddiasını benimsemediğini belirtmektedir. Ayrıca, İslamiyet öncesi Arap yarımadasında benimsenen Ay-Güneş-Zühre Yıldızı üçlemesi ile Allah-Muhammed-Ali üçlemesinde benzerlikler olduğunun altını çizmektedir. Buna göre, Güneş Muhammed'i, Ay Ali'yi ve Zühre Yıldızı Fatma'yı temsil etmektedir. Tahtacılar da bu tür astral objelerin kişiselleştirilmesi Safevi etkisinin bir sonucudur.

Mürebbi İbrahim Bey ile yapmış olduğumuz görüşmede yaptıkları dualarda ‘Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!’ üçlemesini sık sık kullandıklarını ifade etmiştir.⁶

2.1.4. Kitap İnancı

İslamiyet’te Hz. Muhammed’e gönderilen kutsal kitabın Kur’an-ı Kerim olduğuna ve kitabın kıyamete kadar korunacağına inanılmaktadır. Bu yüzden, Kur’an-ı Kerim Müslümanların kutsal kitabıdır. Alevîler de Kur’an-ı Kerim’i kutsal kitap olarak kabul ederler ve büyük saygı gösterirler (Uçar, 2012: 66). Alevîliğin yazılı kaynaklarından Buyruk’ta bu durum oldukça sarıhtir:

Ve de Hazret-i Ali Keremullahu veçhe Hazretlerinden şöyle rivayet olunur: ‘Hak Süphane ve Tealâ Hazretlerinin ne kadar sırrı ve gizemi varsa dört kitapta bildirmiştir. (Bu dört kitabın) birincisi Tevrat, ikincisi Zebur, üçüncüsü İncil, dördüncüsü Kur’an-ı Azimüşşan’dır. Bu dört kitap içindeki esrarını Fatiha-i Şerif’te bildirdi. Ve Fatiha-i Şerif’te her ne esrarı var ise ‘Bismillahirrahmanirrahim’ içine koydu. Ve ‘Bismillahirrahmanirrahim’ içinde ne kadar esrarı var ise Yasin-i Şerif’te (gizledi). Yasin-i Şerif’te (ne sırrı) varsa o ‘ba’nın altındaki noktada sakladı (Bozkurt, 2011: 135).

Buna ek olarak, Buyruk’ta ve pek çok Alevî-Bektâşî şiirinde Kur’an-ı Kerim’in değer ve kutsiyetine vurgu yapan güzel söz bulunmaktadır;

Kâmil pir resul soyuna ermiştir. Dört kapıyı bilir. İlim ve irfanı ile etkindir. Davranışları ile saygındır. Kur’an’ın buyurduklarını yerine getirir. Kitapsız Pir şeytandır. Talipler ise pire bağlıdır. Bu nedenle taliplerin böyle cahil pirlere izlerinden gitmemeleri ve sözlerine itibar etmemeleri gerekir. Kimi pirlere “Aktan okurum, karayı bilmem” diye okur-yazarlığı küçümserler. Böyle söyleyen pir Kur’an’ı ikrar etmemiş demektir. Aktan okumak âşıklara özgüdür. Oysa âşıkların da Kur’an’ı övmesi ve buyruklarını yerine getirmesi gerekir. Bir aşığın sözü Kur’an’a uyduğu sürece o gerçek âşıktır. Sözleri Kur’an’a uymayan aşığın sözüne itibar edilmez. Ayetsiz, kitapsız söz söyleyip nasihat eden pirin söylediği sözler saygın değildir. Söylenen sözün kesinlikle Kur’an’a uyması gerekir. Aşığın serveti altın ise Kur’an mihenk taşdır, üstatları sarraftır (Öztürk, 2003: 59).

Alevîlerin Kur’an-ı Kerim’e atfettiği kutsallık esasında Sünnilerin Tevrat, İncil ve Zebur’a atfettiği kutsallıkla eşdeğerdir. Alevîlikte teorik olarak kutsallık atfedilmiş olursa da, uygulamada “Hakikat münkeşif olunca, Şeriat mürtefi olur.” düsturuna göre hareket edilmektedir. Alevîler, Gülbank çekme esnasında Allah ismini kullanmayı en büyük ibadet olarak kabul etmekle birlikte, Kur’an-ı Kerim’deki şer’i ameli buyrukların kapıda kalması anlamı içeren kalbî ibadeti tercih etmektedirler. Alevîlere göre Şeriat, Ehl-i Beyt mensuplarını

⁶ İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

sevmekten ibaret olmasından dolayı dinin özü değil, kabuğudur. Kabukla uğraşma hakikat erbabından ziyade, halka mahsustur. Alevîleri ibadete sevk eden Kur'ân'ı 'Telli Kur'an' olarak ifade eden Alevîler de saz veya bağlama ile ifade edilen nağmeler birer ayet ve sure gibi kutsal kabul edilir (Zanco, 2019: 25-26).

Mürebbi Veli Bey ile yaptığımız görüşmede o, Alevîlerin yüzde seksen oranında Kurân-ı Kerim'in hükümlerine göre hareket ettiğini ifade etmiştir.⁷Mürebbi İbrahim Bey ile yaptığımız görüşmede ise Kur'an-ı Kerim ayetlerinden örnek vererek Kur'an-ı Kerim esaslarına uyduklarını belirtmiştir.⁸

2.1.5. Melek İnancı

İslamiyet'in en önemli inanç esaslarından birisi de meleklerle iman etmektir. Tüm Müslümanlar gibi Alevîler de meleklerle iman etmektedir. Özellikle Buyruk'taki Kırkların Cem'i bölümünde Hz. Cebrail'in Allah ve Hz. Muhammed ile konuşmasına yer verilmiştir:

Tanrı Cebrail'e: 'Sevgilim (Muhammed) zorda kaldı. Tez yetiş cennetten bir nur tabak al, ilet. O üzümü bu tabak içinde ezip şerbet eylesin. Kırklar'a verip içirsin.' diye buyurdu.

Cebrail cennetten nurdan yapılmış bir tabak alıp Tanrı'nın elçisinin karşısına geldi. Tanrı'nın selamını ileterek o tabağı Muhammed'in önüne koydu.

'Şerbet eyle, ey Muhammed' dedi (Bozkurt, 2011: 20).

Buyruk tam anlamıyla bir ilmihal kitabı olmadığından, diğer üç büyük meleğin görevleri ve diğer meleklerle alakalı Buyruk'ta herhangi bir bilgi paylaşımı bulunmamaktadır. Sadece üç büyük meleğin adı ve onlara olan inanç dolaylı olarak yer almıştır. Bu üç büyük meleğin yanında Kiramen Katibin melekleri hıfz melekleri adıyla Buyruk'ta şu şekilde belirtilmiştir (Ekinci, 2004: 19). "Bir müminin kalbine bir küfür veya bir fesat gelse hıfz melekleri onu deftere yazarlar mı? Fetvaca yazmaz, takvaca yazar(lar). Şeriatta, tarikatte yazmaz, hakikatte yazar(lar)." (Bozkurt, 2011: 161).

Buyruk'a ek olarak pek çok Alevî Pîr ve âşık eserlerinde meleklerden bahsetmiştir. Örneğin Pir Sultan Abdal bir dörtlüğünde meleklerle yer vermiştir:

Evliyalar enbiyalar billişür

Müezzinler Allah Allah çağrışur

Gökte aziz melâikeler seğrişür

⁷ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁸ İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

2.1.6. Ahiret İnancı

İslam itikadının üç temel esasından birini oluşturan ahiret inancı “son” anlamına gelmektedir. İnsanoğlu doğar, yaşar ve ölür. Ölmesiyle birlikte kişinin ahiret hayatı başlamış olur. Ahiret hayatı kıyametin kopması, hesabın görülmesi ve hesap sonrası ebedi hayatın başlaması olarak üç aşamadan oluşmaktadır (Topaloğlu, 1988: 543; Yılmaz, 2019:115). Ahiret hayatında insanlar dünyada yapmış oldukları iyiliklerin karşılığında ödüllendirilirler. Bunun yanında, insanlar dünyada işlemiş oldukları günahların karşılığında ise cezalandırılırlar (Uçar, 2012: 67).

Alevî-Bektâşîler ahiret inancına iman etmekle birlikte, İslamiyet’ten önceki inanışların da bu inanç içerisinde bulunduğunu söylemek mümkündür. Atalay’a göre, Bektâşîlerde öldükten sonra insan ruhunun sırayla taş, toprağa, hayvana ve insana taşınarak yeniden dünyaya gelmesi (Tenasüh) düşüncesi mevcuttur. Bektâşîler bir kişi öldüğünde o kişi için “öldü” dememekte, “kalıbı değiştirdi, kalıbı dinlendirildi, gerçeklere kavuştu.” şeklinde ruhun yer değiştirdiğini iddia etmektedirler. Bu inanç da eski Türk dininden gelmektedir (Atalay, 1991: 74-76).

Mürebbi Veli Bey ile yaptığımız görüşmede bu konu ile ilgili şunu ifade etmiştir: “Bizde ölüm yoktur. Hakka kavuştu vardır. Don değiştirdi derler. Beden ölür toprakta kalır, ruh tekrar yaşar, sır oldu denilir. Farklı dünya geçiş olarak nitelendirilir.”⁹

Ahiret hayatının tamamlayıcısı olarak ifade edebileceğimiz Cennet ve Cehennem inancı Buyruk’ta net bir şekilde yer almaktadır. Bu iki inanç Buyruk’ta ayrı ele alınmakla birlikte ikisi bir arada değerlendirilmektedir:

Ey inananlar yürekten tövbe ederek Tanrı'ya dönün ki Tanrı'nız kötülüklerinizi örtsün, sizi içinden ırmaklar akan cennetlere koysun." (Bozkurt, 2011: 186)

"Ey, cihanda benim vekilim olan pirlar gelsin. Bugün (kesin) hesap günüdür." Piri getirirler. O pirin defterine bakarlar. Hazreti Muhammed'in üzerine nazil olan Kur'an'ın hükümlerince hükmedip Hakkı hak ettiyse o pire ne mutlu! "Gel sevabını al. (Sen) hesabını önce dünyada vermişsin." deyip cennete alırlar.”(Bozkurt, 2011: 158-159)

“Pir kendi konumunu düşünmeyip Tanrı'nın yasakladığı bir işi yaparsa Tanrı mahşerde ona: "Ey zalim sen, talibe örnek olup hayır işleyeceğine kitapsız oldun. Talip sana bakıp azdı. (Gerçekte) azdıran Şeytan'dır. Ancak sen neden oldun. Gel, imdi yaptıklarının hesabını ver!" deyip tamuya (Cehenneme) yollar (Bozkurt, 2011: 36).

⁹ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

2.1.7. Kaza ve Kader İnancı

Allah tarafından yaratılanlara ilişkin plan ve düzenin işleyişinin gerçekleştirilmesini belirtmek maksadıyla kaza ve kader kelimeleri birlikte kullanılmıştır. Sözlükte “gücü yetmek, planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin kıymetini bilmek” anlamlarına gelen kader kelimesi, “Allah’ın tüm nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi olarak tanımlanmaktadır. “Allah’ın nesne ve olaylara bağlı ezeli planını gerçekleştirilmesi şeklinde tanımlanan kaza ise, kelime olarak “hükmetmek, emretmek, yerine getirmek” anlamlarını içermektedir (Yavuz, 2001: 58).

Fığlalı (2006: 232), inanç esasları bağlamında Alevî-Bektâşîlerin Sünni-Hanefî kesimle benzer bakış açılarına sahip olmalarına karşın, kaza ve kader inancında farklı bakış açılarına sahip olduklarını ifade etmektedir. Sünni-Hanefilere göre, Allah insanları yarattıktan sonra “iyi”yi ve “kötü”yü göstermiştir. İnsanların tercihlerine göre “iyi”nin ve “kötü”nün yaratıcısı Allah’tır (Uçar, 2012: 67). Alevî-Bektâşîlerde ise Allah’ı “kötü”den tenzih etme anlayışı bulunmaktadır. Allah ile “kötü”yü bir arada düşünmek istemediklerinden “kötü” sadece Şeytan’dan gelebilir. Böyle bir görüş farklılığının oluşmasında Mu’tezile’nin etkisinde kalmış Şîî-İmamiyye’nin adalet görüşünün benimsenmesi önem arz etmektedir (Fığlalı, 2006: 232-233).

Buyruk’ta kader inancı net bir başlık altında ele alınmamış olsa da, insanların yaptıkları “iyi” ve “kötü” fiillerden sorumlu olacağı şu şekilde ifade edilmiştir:

Her şey (bir) sebeple olur. (Gerçekte) sebebi veren de kendi(dir), o işi yapan da kendi(dir). Ancak, cahil inanç şöyledir ki, bir günah işler de: "Ettirmese etmezdim" der. Tedbirini noksan işler de takdire bahane bulur. Bu söz şeytanın fiilidir. Nedeni, lanetli cennetten çıkarken meleklere dedi ki; "Hak Teala bana secde ettirmeye gücü yetmez miydi? Bana da Adem'e secde ettireydi." (Oysa) Hak Teala şer ve hayır yolu kullarına bildirdi. Laini evvelki ilimde okurdu (Bozkurt, 2011: 161).

Ekinci (2004: 24-25), Buyruk’ta pek çok kez Allah’ın alim, her şeyi bilen sıfatının geçmesinin kadere olan inancın var olduğuna işaret ettiğini iddia etmektedir. Buna ek olarak, Buyruk’ta bulunan “Ey Şah bir kişinin işi gayret ile mi hoş olur ya da kaza ile mi hoş olur?” diye sordum. "Gayret kazaya neden olur" diye karşılık verdi” (Bozkurt, 2011: 209). cümlelerinin kazanın Allah tarafından yaratıldığını fakat buna kişideki gayret ve çalışmanın sebep olduğunun da altını çizmektedir.

Mürebbi Veli Bey ile yaptığımız görüşmede Mahallede yaşayan pek çok Tahtacı'nın kaza ve kadere inandığını ve buna ek olarak, kendisinin de kaza ve kadere inandığını beyan etmiştir.¹⁰

2.1.8. Ehl-i Beyt İnancı

“Ev halkı” manasına gelen Ehl-i Beyt tabiri; ev sahibi, onun eşi, torunları ve yakın akrabalarını kapsamaktadır. Cahiliye döneminde ise bu tabir kabilenin hâkim ailesini ifade etmek için kullanılmıştır. İslamiyet'in kabulünden sonra Hz. Muhammed ve onun ailesi ile soyu anlamına gelecek bir terim anlamına dönüşmüştür (Öz, 1994: 498).

Kur'an-ı Kerim'de bu tabir üç yerde geçmekle birlikte, doğrudan Hz. Muhammed'in ev halkından bahsedilen meal şu şekildedir: “Ey ehli beyt! Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor”.¹¹

Hz. Muhammed'in Ehl-i Beyt'inin kimlerden oluştuğuna dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bazı rivayetlere göre, Resûl-i Ekrem Zeyneb ile evlendiği gün tüm hanımların odalarını dolaşarak “Allah'ın selâmı üzerinize olsun ey Ehl-i Beyt!” demiş ve bu şekilde Ehl-i Beyt'in mensupları olduğunu belirtmiştir. Başka rivayetlere göre, Ehl-i Beyt'e ilişkin olan Ahzâb Suresi'nin 33. ayeti Hz. Muhammed'in eşlerinden Ümmü Seleme'nin odasında iken gökten inmiş ve Hz. Muhammed orada bulunan veya sonradan gelen Ali, Fâtîma, Hasan ve Hüseyin'i abasının altına alarak, “Allah'ım, bunlar benim Ehl-i Beyt'imdir, onları günahlarından temizle!” şeklinde dua etmiştir. Diğer bir görüşe göre, sadaka almaları haram kılınan Ebû Tâlib, oğulları Akil ve Ca'fer ile Abbas b. Abdülmuttalib'in ailesine mensup olanlar ile Abdullah b. Mes'ûd ile Selmân-ı Fârisî gibi sâhabîler de Ehl-i Beyt'e dahil edilmiştir (Öz, 1994: 499).

Alevî-Bektâşîlerde, Ehl-i Beyt Hz. Muhammed; Hz. Ali, Hz. Fatîma, Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan Hz. Peygamber'in soyundan gelenler olarak kabul edilmektedir. Ayrıca topluma liderlik yapacak olan şahısların Ehl-i Beyt soyundan olması geleneği de mevcuttur. Bu yüzden Alevî-Bektâşî kültüründe On İki İmam velayet sahipleri sıfatlarıyla önem arz etmektedir. On İki İmam sırasıyla şunlardır: Ali b. Ebû Tâlib (ö. 40/661), Hasan b. Ali (ö. 49/669), Hüseyin b. Ali (ö. 61/680), Ali Zeynelâbidîn (ö. 94/713), Muhammed el-Bâkır (ö. 114/733), Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/765), Mûsâ el-Kâzım (ö. 183/799), Ali er-Rızâ (ö. 203/818), Muhammed et-Takî (ö. 220/835), Ali en-Nakî el-Hâdî (ö. 254/868), Hasan b. Ali el-Askerî (ö. 260/874), Muhammed el-Mehdî Muntazar (el-Hüccce; doğumu, 15 Şâban 255) (Zanco, 2019: 21-22).

¹⁰ Veli Akın ile Akçaenîş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

¹¹ Ahzab 33/22, Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, tuva yayınevi dağıtım, mart 2009, s421

Mürebbi Veli Bey ile yaptığımız görüşmede Ehl-i Beyt hakkında şu bilgileri bizimle paylaşmıştır: “Ehl-i Beyt kavramı beş kişiden oluşur. Hz. Muhammed Efendimiz, Hz. Ali, iki tane oğlu ve Fatma Anamız. Bunlar Peygamber Efendimizin Ehl-i Beyt’idir. (Peygamberimiz) ‘Ehl-i Beyt’ime zarar veren bana zarar vermiş olur, benden şefaath ummasın’ der.¹²

2.1.8.1. Tevellâ-Teberrâ

“Allah için sevmek” anlamına gelen Tevellâ, terim olarak ele alındığında “Ehl-i Beyt’i sevmek” anlamını karşılamaktadır. Alevî-Bektâşî kültüründe Allah istediği için Ehl-i Beyt’i seven herkesi sevmek” anlamına karşılık gelmektedir (Kocadayı, 2013: 38). Buna ek olarak Ehl-i Beyt’i sevenlere “Güruh-i Nâcî” de denilmektedir. Sefil Abdal bu deyişi şu şekilde ifade etmiştir:

Denir Ehl-i Beyt’i sevene nâcî
Âdemde ayandır Allah’ın veçhi
Muhammed’in giydiği hırka tâcı
Sefil Abdal giydi Şâha aşk olsun (Eröz,1990: 35)

Teberrâ ise Tevellâ anlayışının tersi olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre “Ehl-i Beyt’i sevmeyenlerden nefret edip, onları lanetlemek” anlamına gelen Teberrâ anlayışını bazı nefeslerde görebilmekteyiz. Perişan Baba’ya göre Teberrâ-Tevellâ anlayışı şu şekildedir:

Çırağı şem’imiz vermekte şûle
Meydan-ı hünerde girdik usule
Tevellâmız ciddî zatı Resule
Ervah-ı Yezîdin teberrâsıyız (Eröz,1990: 35)

Seher Abdal ise Teberrâ-Tevellâ anlayışıyla alakalı şunları ifade etmiştir:

Âl-i Ali’yi eyle tevellî
Sevmeyene sen söyle teberri
Nâkıs u ahmak bâtil-ı nâhak
Kâfir-i mutlak Şimr ile Mervan

Düşme gümâna varma yabâna
Eyle tevellâ şâh-ı cihâna
Cism ile canda sakla bu tende
Zerrece sende kalmaya isyan (Eröz,1990: 35)

¹² Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

Melikoff'a (1993: 131) göre, Tevellâ ve Teberrâ anlayışları Safevi propagandalarının temelini oluşturmaktadır. Şeyh Şafî Buyrukları'nda beş vakit namaz kılacak tarikat ehli kişilerin her sabah abdest alarak, On İki İmam'ı anıp onlardan şefaât istemesi ve Ehl-i Beyt-i Resul'ün düşmanlarına teberrâ ederek Muhammed-Ali dostlarına tevellâda bulunması istenilir. Namazını bu şekilde kılmayanların imanının sağlam olmayacağı, layık-ı şah ve makbul-i dergâh olamayacağı da belirtilir (Kaplan, 2019:162).

İmam Cafer Buyruğu'nda ise, teberrâ-tevellâ anlayışı şu şekilde ele alınmaktadır:

"Mürşidinle senin aranda ne nişan vardır?" diye sorarlarsa, karşılığı şudur:

"Tevellâ Muhammed-Ali dostunu dost tutmaktır. Ve Teberrâ Muhammed-Ali düşmanını düşman tutmaktır" (Bozkurt, 2011: 222).

"Pir ile senin aranda ne vardır?" diye sorarlarsa:

"Tecella, temenna ve yezide Teberrâ vardır. Nedeni, Hazreti İmam Cafer Sadık Hazretleri buyururlar ki, (kişi) tecella ve temenna ederse boynundan farzı eda eder. Ve Yezid'e Teberrâ ederse imamların hakkını eda etmiş olur" diye karşılık ver (Bozkurt, 2011: 216).

Mürebbi Veli Bey ise Tevellâ-Teberrâ inancı ile alakalı şunları ifade etmiştir:

"Bir kişi insanı sever, sevmeyebilir de. Mesela bizim Pirimiz Hünkar Hacı Bektaş-i Veli, rehberimiz Hz. Ali(dir). 'Bunları sevenleri sev, sevmeyenleri sevme' demiş, sevmeyenleri tebberra, sevenleri Tevellâ (denilir)."¹³

2.1.9. Dört Kapı-Kırk Makam İnancı

Alevî-Bektâşî kültürünün önemli kavramlarından biri olan "Dört Kapı-Kırk Makam" Allah'a yakınlaşmanın bir yolu olarak kabul edilmektedir (Uçar, 2012: 68). Atalay (1991: 47), Bektâşîlik'te "Dört Kapı" inancının olduğunu doğrulamakla birlikte, ikrar esnasında yol izleyen salık'ın dört kapıya selam vererek giriş yaptığını belirtmektedir. Ayrıca Bektâşî edebiyatına mensup bazı nefeslerde dört kapıdan söz edilmektedir:

Rahı şeraitte buldum kendimi (yol)

Dört kapıdan girdim arslan misali

Anda gördüm Muhammed'in Cemali

Arayı arayı buldum ya Ali (Atalay, 1991: 183).

Buradan da anlaşılacağı üzere Bektâşîlerde "Dört Kapı" inancıyla Allah'a yakınlaştığı görüşü hâkimdir. Burada "Dört Kapı"dan bahsedilen ise şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarıdır. Her kapının kendine ait on makamı bulunmaktadır. Bu makamlar şu şekildedir:

¹³ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Şeriat Kapısı Makamları

1. İman etmek
2. İlim öğrenmek
3. İbâdet etmek
4. Haramdan uzaklaşmak
5. Ailesine faydalı olmak
6. Çevreye zarar vermemek
7. Peygamber'in emirlerine uymak
8. Şefkatli olmak
9. Temizliğe dikkat etmek
10. Yaramaz işlerden sakınmak

Tarîkat Kapısı Makamları

1. Tövbe etmek
2. Mürşidin isteğine uymak
3. Temiz giyinmek
4. İyilik yolunda savaşmak
5. Hizmetli olmak
6. Haksızlıktan korkmak
7. Ümitsizliğe düşmemek
8. İbret almak
9. Nimet dağıtmak
10. Özünü fakir görmek

Mârifet Kapısı Makamları

1. Edeb
2. Mâsivâva'dan tecerrüd (bencillik, kin, garezden uzak olmak)
3. Perhizkârlık
4. Sabır ve kanaat
5. Hayâ (utanma)
6. Cömertlik
7. İlim
8. Hoşgörü
9. Özünü bilmek
10. Ariflik

Hakikat Kapısı Makamları

1. Tevâzû (alçak gönüllü olmak)
2. Kimsenin ayıbını görmemek
3. Yapabileceği hiçbir iyiliği esirgememek
4. Allah'ın her yarattığını sevmek
5. Tüm insanları bir görmek

6. Birliğe yönelmek ve yöneltmek
7. Gerçeği gizlememek
8. Mânâ'yı bilmek
9. Sırrı öğrenmek
10. Allah'ın varlığına ulaşmak (Fığlalı, 2006: 240).

Bektâşiler Allah'a yakınlaşmak için kulun şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarını ve her kapının sahip olduğu on makamı geçmesinin şart olduğuna inanmaktadırlar. Tüm ayin ve erkân da kulun bu yolculuğunu temsil etmektedir (Ocak, 1992: 373-379).

Fığlalı (2006: 239) “Dört kapı” ile alakalı farklı bir yoruma eserinde yer vermiştir. Buna göre,

Bektâşilerin gözünde bir şeriat kapısında **el oğlu**'dur. Yani bir baba ile ananın evladı, malıdır. O bu mertebede yalnız kendini düşünür, kendi şahsi düşünceleri, arzuları, menfaatleri peşinde koşar. Tarikat kapısında **yol oğlu** olur. Yani kendi benliğinde bir miktar fedakârlıkta bulunarak bir zümreye bağlanır. Burada da gereken terbiye ve irşadı aldıktan sonra hakikat kapısının tokmağını vurur, **il oğlu** olur. Bundan sonra ailenin de, zümrenin de malı değildir. Cemiyet için düşünür, yaşar ve çalışır. Bu makamda da gerektiği kadar duraklayan, erenlerin sohbetinden faydalanan can, marifet kapısının eşiğinden içeriye ayak atar. Artık, atam gök, anam yerdir der ve benliğinden büsbütün sıyrılır, çıkar. İyiliği, kötülüğü, kahrı, lütfu bir görür. Her şeyi eyvallah'la karşılar.

Mürebbi Veli Bey, yaptığımız görüşmede yukarıda ayrıntılı olarak ele alınmış dört kapı ve kırk makamın hepsini kabul ettiklerini ve bunlara uymanın önemli olduğunu ifade etmiştir.¹⁴

2.2. Tahtacıların Dini Ritüelleri

2.2.1. Namaz

İslamiyet'te özel hareketler ve belirli okuyuşlarla yerine getiren ibadet olan namaz İslam'ın farzlarından birisidir. Müslümanlara göre, mü'minler namaz sayesinde Allah'ın huzuruna yükselerek manevi yatkınlığa ulaşmaktadır (Şentürk ve Yazıcı, 2003: 116)

Hiz. Muhammed namazın farz kılındığı günden vefatına kadarki süreçte namaz ibadetini her zaman yerine getirmiştir. Müslümanlara günlük namazların beş vakit olduğunu ifade edip, namazın nasıl kılınacağını, namaz esnasında hangi sure ve duaların okunacağını öğretmiştir. Hiz. Muhammed'in yanında Hiz. Ali başta olmak üzere tüm Ehl-i Beyt mensupları da namaz ibadetlerini her zaman yerine getirmişlerdir (Zanco, 2019: 32).

¹⁴ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Alevîlerin temel kaynaklarında namaz ibadetiyle alakalı önemli noktalar bulunmaktadır. Örneğin, Hacı Bektâş-ı Veli'nin 'Makâlat' isimli eserinde susuz abdest, abdestsiz namaz, namazsız da Allah'a yaranma olmayacağı belirtilmiştir. Buna ek olarak eserinde, çocukluk (oğlanlık) çağı sabah namazına, ergenlik (buluğıyyat) çağı öğle namazına, delikanlılık (yiğitlik) çağı ikindi namazına, olgunluk (kıyılık) çağı akşam namazına, ihtiyarlık (kocalık) çağı da yatsı namazına benzetilmiştir (Üçer, 2005:174)

Hacı Bektâş-ı Veli'nin Horasan erenlerine kerâmetini göstermek amacıyla sarı yaprağı üzerinde namaz kıldığına ve Bedehşan'ı kurtarmadan önce kırk gün namaz kılıp duâ ettiğiğine dair bilgileri de 'Vilayetname' adlı eserinden öğrenmekteyiz (Fırlıklı, 2006: 234)

Namaz kavramı Sünni-Hanefî kesimde nasıl anlaşılıyor ise, Buyruk'ta da aynı şekilde algılanmaktadır. Bazı Alevîler arasında sözlü olarak belirtilen "Namaz'dan kasıt duadır" veya "Namaz, ilk merhale olan şeriatla kalıp, tarikat ve hakikat canibine henüz geçemeyen kimseler içindir" şeklindeki anlayışa Buyruk'ta rastlanmamaktadır (Ekinci, 2004: 26)

Şeriat kaçtır diye sorarlarsa, "beştir" diye karşılık ver. Beş nesne ile bağlanır, beş nesne ile açılır. Birincisi ahmaklık ile bağlanır, itaat ve namaz ile açılır. İkinci, nefsi ile bağlanır, ibadet ile açılır. Üçüncü asilik ve acele ile bağlanır, niyaz etmekle açılır. Dördüncü küfür ile bağlanır, iman ile açılır. Beşinci şirk ile bağlanır, hayır ve ihsan ile açılır (Bozkurt, 2011: 180-181).

"Ben falan pirin oğlu falanım. Senin günahlarını bir araba kazığına takarım" deyip, yemek içmek, sefa sürmekle pirlük olmaz. Pir, gecenin ikinci yarısından sonra kalkıp kibleye karşı oturup gün doğuncaya değin Tanrı'ya ibadet ve niyaz etmelidir. O zaman pirin nefesi keskin olur. Oysa, günümüzde pirlük yiyip içip kuşluğa değin eşek gibi yatıyorlar. "Kur'an bizim Dedemize indi. Bakalım ne buyurmuş? Biz, bu dünyaya niye geldik? Yarın Tanrı katına ne yüzle çıkarız? Bu taliplerin hakkını bizden sorarlarsa ne karşılık veririz?" diye düşünmeyen talibin vay haline! Gör onun başına neler gelir? Ustanın doğru sözü böyledir (Bozkurt, 2011: 38).

Yukarıda Buyruk'tan alıntılanan bölümlere göre, namaz Alevîler için önem arz etmekte ve özellikle talipler, sofular, pirlük tarafından gerçekleştirilmesi gereken bir ibadet olduğu vurgulanmaktadır (Ekinci, 2004: 27).

Mürebbi Veli Bey görüşmemizde namaz ile alakalı şu bilgileri paylaşmıştır: "Namaz da bir ibadettir. Hakk'a yalvarıştır. Kendini hakka teslim etmektedir. Ama Tahtacılar da namaza çok sıcak bakılmaz. Köyümüzde cami var. Sadece bayram namazlarında bir araya gelip namaz kılmaktayız. Esas Hakk'a yalvarışı cem töreninde yaparız."¹⁵

Mürebbi İbrahim Bey ise şu bilgileri vermiştir: "Bakara Suresi 238. ayette 'Orta namazı kıl, kuşkulandıgınla namaza durma' (denilmiştir). Hz. Ali namaz kılmış ama namaza

¹⁵ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

giderken öldürülmüş(tür). Alevîler bundan dolayı Sünnilerle namaza durmak istemiyor. Namaz bir ibadet şeklidir. Namazı camide kılma zorunluluğu yok(tur). Bizim namazla pek bir alakamız yok. Mahallede bayram namazına gidenler var.”¹⁶

2.2.2. Oruç

İslam'ın beş şartından birisi olan oruç, niyet ederek imsak vaktinden itibaren güneş batıncaya değin yemek yememek, bir şey içmemek ve cinsi münasebetten uzak durmak suretiyle gerçekleştirilen bir ibadettir (Şentürk ve Yazıcı, 2003: 238). Müslümanlar genellikle orucu Ramazan ayı içerisinde otuz gün boyunca tutmaktadır (Uçar, 2012: 70).

Buyruk'ta sarih bir ifade ile oruç tutma açıkça tavsiye edilmektedir. İkinci'ye (2004: 28) göre, Buyruk'ta namaz ve zekât ile birlikte bahsi geçen oruç tabirinden Ramazan ayında tutulan oruç kastedilmektedir.

Yine Muhammed:"Evirip çeviren, güç kudret sahibi olan ancak Tanrı'dır. Allahümme Salli Ali Muhammed ve Ali Muhammed" (dedi.) (Bunlar) denince din ortaya çıktı. Lâm ve elif kondu. Lâm Muhammed, elif Ali demektir. Anlamı budur. O zaman şeriat ortaya çıktı. Tarikat, (marifet) ve hakikat sırroldu. Ve şeriat Muhammed'in şanına geldi. Tarikat, hakikat Ali'nin şanına geldi. Şeriat erkânı, tarikat, marifet ve kavli karar ve seccade ve biat, irşat, ikrar, iman, halife, bekai cavidan ve pirlük Muhammed Ali'ye geldi. Önü Muhammed Ali'dir. Sonu Muhammed Ali'dir. Oruç, Namaz, hac, zekât, kelime-i şehadet, dünyalık fitresi(nin) tümü Muhammed Ali'den kaldığı için evlad-ı Resul'den başkasına pirlük yapmak caiz değildir (Bozkurt, 2011: 32-33).

Alevîler Ramazan orucu konusunda farklı tutumlar sergilemektedirler. Buna göre, Alevîlerden çok azı Ramazan orucunu otuz gün tutarken, genel itibariyle Ramazan orucu otuz gün tutulmamaktadır. Orucun otuz gün tutulmaması olarak, Hz. Ali'nin Ramazan ayında şehit edildiği ve otuz gün orucu Yezid'in tutturduğuna dair gerekçeler ileri sürülmektedir. Alevîler genel olarak Ramazan ayında şu şekilde oruç tutmaktadır:

1. Kadir gecesinden sonra üç gün oruç tutanlar
2. Hz. Ali'nin şehit edilmesine istinaden yas maksatlı Ramazan ayının 19-20-21. günlerinde üç gün oruç tutanlar
3. Hz. Ali'nin şehit edilmesine istinaden yas olarak Ramazan ayının 21. gününden itibaren dokuz gün oruç tutanlar (Üçer, 2005:178-179)

Şeriatın emrettiği zahiri oruç olarak da tanımlanan Ramazan orucunun yanında tarikat ve hakikat oruçları da bulunmaktadır. Tarikat orucu, ömür boyu devam eden oruç olup, oruç

¹⁶ İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

tutan kimse gece gündüz tüm azalarını kötü duygulardan korumak zorundadır. Eğer duygularını kötüye kullanırsa, fiilen yapmasa da orucu bozulmuş sayılmaktadır. Hakikat orucu ise, Allah'ın muhabbetini sırda koruma anlamına gelmektedir. Buna göre, hakikat ehli baş gözüyle değil sır gözüyle Allah'ı görmelidir. O muhabbet çıkıp yerine başka muhabbet girdiği vakit hakikat ehlinin orucu bozulmuş kabul edilir. Oruca devam edebilmesi için istiğfar yani tövbe edip aynı muhabbeti tekrar duyabilmelidir (Zanco, 2019: 45).

Alevî-Bektâşîlerde en önemli olarak kabul edilebilecek dini ritüel “Muharrem Orucu”dur. Alevîlere göre Kur'an-ı Kerim'de Muharrem ayı övülmekte, kutsal sayılan dört ay içerisinde Ramazan ayı bulunmamaktadır. Kutsal olarak kabul edilen aylar Recep, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem'dir. Buna ek olarak, Hz. Hüseyin ve yakınlarına yapılmış kanlı zulüm ve işkenceleri lanetlemek ve Zeynelabidin'in sağ kalması dolayısıyla Hz. Muhammed'in ve Ehl-i Beyt soyunun dünyada devam etmesine istinaden Muharrem ayında oruç tutup, aşure pişirmektedirler (Efe, 2010: 5-6). Melikoff (1993: 44-45), Alevîlerin Muharrem ayındaki dini ritüellerini şu şekilde anlatmıştır:

Geleneksel olan on gün yerine, on iki gün süren Muharrem orucu ve Aşure, duygusal boşalımı aracı olur. Siyah giysiler giyerler, su içmezler; yalnız, kana kana doyma amacı olmaksızın, ayran ve çay yudumlayabilirler. Bıçak kullanmayı gerektiren hiçbir şey (yani et ve hiçbir katı yiyecek) yemezler, yıkanmazlar ve toprak üzerinde yatarlar. Akşamları, ağıtlar (mersiye) okur, Yezîd ve yandaşlarına lanetler yağdırırlar. Ses, alabildiğince ve gözden yaş gelene kadar yükselir. Yezîd'e ve Şimr'e lanet gibi, Hüseyin'e ve Kerbelâ şehitlerine ağıtlar da, bütün merasimlerde yer alır ve çoğu kez, dizginlenemeyen tepkilere sebep olur: Göğse vurulur, baş duvara çarpılır, hatta bu, toplu çılgınlığa (hystérie) kadar varabilir. Hüseyin, zulme ve haksızlığa uğramanın örneği olur. O, acı çeken insanlığın anımsanıdır.

Mürebbi Veli Bey ise Akçaeniş Tahtacılarının uyguladığı orucu şu şekilde anlatmıştır:

Oruç bizde dört aşamalıdır. Oruç Hakk'ın emriyle Nuh Peygamber'den kalmadır. Oruç içerisinde aşure, oruç içerisinde matem, oruç içerisinde Kerbela yası. Bunların hepsi Muharrem ayına denk geldiği için bizim orucumuzun adı Muharrem orucudur. Bunu Muharrem ayı boyunca tutmayız. Muharrem ayında orucumuz on gündür. Ama Tahtacılar on iki gün oruç tutarlar. Bunun ikisi Muharrem ayından önce masum-ı pak dediğimiz birisi beş, diğeri yedi yaşında İmam Hüseyin Efendimiz'e giden elçinin çocuklarının katledilmesi olayı için tuttuğumuz oruç iki gündür ve bunlarla birlikte orucumuz on ikiye tamamlanır.¹⁷

¹⁷ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Muharrem orucunda, oruç ve matem birbirini tamamlayıcıdır. Alevîler bilerek işkence yolu ile dünya azabı neticesinde ölümlerine neden olunan din ulularını anmak için matem tutmaktadırlar. Yukarıda belirtilen ritüellere ek olarak; içki içmek, gülmek, eğlenmek, çalgı çalmak yasaktır. Bir yerin kanamaması için tırnak kesilmemektedir. On iki gün boyunca kan akıtmamak için hiçbir hayvan kesilmemektedir (Önal, 2013: 354-355).

Mürebbi İbrahim Bey oruç öncesi ve oruç esnasındaki uygulamalarını şu şekilde ifade etmiştir: "Biz Muharrem orucu ve Hızır orucu tutarız. Kendimizi oruca hazırlarız. Güzelce temizleniriz. Tıraşımızı oluruz. Temiz bir şekilde orucumuza niyet ederiz. Oruç esnasında can yakmayız. Kimseye kötü söz söylemeyiz. Kimseye kötü bakmayız. Eşimizle kardeş oluruz. Dünyevi zevklerden, davranış ve yeme içme açısından uzaklaşırız. Et ve yumurta (gibi hayvansal gıdalar) yemeğiz."¹⁸

Mürebbi Veli Bey ise oruç esnasındaki uygulamaları şöyle belirtmiştir:

Muharrem ayı içerisinde (oruç için) uygulamalarımız vardır. Öncesinde herhangi bir uygulama yoktur. Muharrem orucu içerisinde belli başlı yasaklarımız vardır. Zengin sofralardan kaçınılırız. Bir tas çorba, bir tas yemek (yeriz). Çünkü onlar Kербela'da su bulamadılar. Onlara saygıda bulunmak için bu orucu tutarız. Su içmeyiz. Et yenmez. Tıraş olunmaz. Tamamen yasta oluruz. Dünyevi zevklerden kaçınılır, eğlenceler yapılmaz. Yaşadıklarına bir nevi ortak olabilmesi hedeflenir.¹⁹

Akçaeniş Mahallesi'nde yaşayan Sevim Bel ile 7 Mart 2020 tarihinde yapmış olduğumuz görüşmede oruç tutulan on iki gün boyunca saf su içilmediğini; suyun vişne suyu, nar suyu veya ayranla bulandırarak içildiğini ifade etmiştir.²⁰

Muharrem orucunun son iki günü tutulan oruca "oğundurma orucu" adı verilir. Bu oruç genelde yaşlı ve yola bağlı Alevîlerce tutulduğundan "48 perşembe orucu" olarak da bilinmektedir (Üçer, 2005:179-180). Bu orucu tutanlar son iki gün içerisinde akşamları dahil olmak üzere herhangi bir şey yiyip içmemektedirler. Ayrıca, yedi yıl üst üste oğundurma orucu tutan bir kişi hacca gitmiş sayılır. Yedinci yılın sonunda İmam Hüseyin adına kurban keserler. Geleneklere göre, kesilen kurbanın kanı yere akıtılmaz, kemikleri kırılmaz, bütün halinde pişirilir. Pişirilen eti sadece musahipli olanlar yiyebilirler. Kurbanın geriye kalan kemiği, kanı, derisi gömülmektedir. Bu kurban kesimine de "İmam Hüseyin kurbanı" adı verilmektedir (Selçuk, 2008: 175)

Mürebbi Veli Bey bu oruç çeşidiyle alakalı şu bilgileri bizimle paylaşmıştır: "Oğundurma orucunu annemler yapardı. Orucunu açtıktan sonra uyumazlardı. Orucunu

¹⁸ İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

¹⁹ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

²⁰ Sevim Bel ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

akşamdan açmazdı. Aşureyi ocağa vurduktan sonra asla uyumazlar. Orucunu sabah açarlar. Bunu yapanlar ‘oğundurmaya kaldım’ der.”²¹

Sevim Hanım ise oğundurma orucu ile ilgili şu bilgileri ifade etmiştir: “Bu oruç eskiden tutulurdu. Orucun onbirinci gününde orucunu aşure pişene kadar bozmuyorsun. 12 gün aşure yiyerek oruç bozulur. Buna oğundurma orucu adı verilir.”²²

Muharrem orucunun bitmesiyle birlikte içine on iki çeşit malzeme koyularak “aşure” kaynatılmaktadır. Aşurenin buğdayı Muharrem orucunun son günü daha önce içinde hiç buğday dövülmemiş dibekte dövülür. Buğdayı dövcek kişiler beline kementi “Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!” üçlemesiyle üç defa düğümleyerek bağlar. Kement bağlanan kişiler yine aynı üçlemeyle tokmağı dibeğe on ikişer defa vurduktan sonra dövme işini musahipli olanlara devrederler. Dövme işi bittikten sonra buğday diğer malzemelerle birlikte kazana koyulur. Aşurenin karıştırılması işlemini ilk olarak Dede gerçekleştirir. Eğer Dede yoksa o hizmetteki en yetkili kişiler bellerine kement bağlayarak bu işleri yaparlar. Herhangi bir kazan kepçeyle karıştırıldıktan sonra, o kazandan bir kepçe aşure alınarak diğer kazanın içerisine dökülür. Bu işlem aynı zamanda ne kadar kazan var ise onlar için gerçekleştirilir. Bu şekilde, bu işlemi yapan Dede veya kişilerin tüm aşureleri karıştırdığı kabul edilmektedir (Efe, 2010: 9).

Tahtacılar aşureyi pişirdikten sonra aşureyi Dedenin evine getirerek sofraya hazırlarlar. Burada Yezid’i lanetleyerek aşure hazırlama ritüelini sonlandırırlar (Selçuk, 2008: 177-179). Hz. Muhammed’in torunu Hz. Hüseyin’in Muharrem ayının onuncu gününde şehit edilmesinden kaynaklı aşure onun ruhu ve onunla birlikte ölen kişilerin ruhları için dağıtılır. Aşurenin dağıtıldığı gün yas günü ilan edilse de Hz. Hüseyin’in oğlu Zeynelabidin’in kurtarılmasından dolayı buruk bir sevinç olarak da kabul edilmektedir (Bulut ve Bal, 2015: 94).

Gülşen Hanım Muharrem orucunun son günü ve aşure ile alakalı şu bilgileri bizimle paylaşmıştır: “On birinci gün akşam eskiden havan taşlarında buğday dövülürdü. Şimdi ise buğday hazır alınıyor. Orucunu açmadan aşurenin suyunu koyarsın. Orucunu açıp akşam yemeğini yedikten sonra aşureni pişirirsin. Aşureye on iki çeşit koyulur. Ertesi gün yani on ikinci gün oruç tutan kişi orucunu o aşure ile açar. Aşureyi oruç tutan tutmayan herkes yiyebilir.”²³

²¹ Veli Akın ile Akçaenış Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

²² Sevim Bel ile Akçaenış Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

²³ Gülşen Akın ile Akçaenış Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

Mürebbi Veli Bey aşure ile ilgili şunları ifade etmiştir: “Aşure Nuh Aleyhisselam’dan kalmıştır. Çünkü Hz. Nuh ‘herkesin üzerinde ne varsa çıkarsın bir aş kaynatalım’ diyor ve (nohut fasulye gibi malzemeler) bunların karışımıyla aş yapıyorlar. Bu aşın ismi aşure olarak günümüze kadar geliyor. Bizde aşure ortak bir şekilde yapılmaz.”

Mürebbi İbrahim Bey ise aşure ile alakalı şöyle demiştir: “Aşure Hz. Nuh’un tufanından gelmez. Milletin aç kalıp on iki çeşit kırıntıdan yaptığı aştır. Biz aşureyi evde kaynatıp dağıtırız. Bir yere toplanırız orda yeriz. Aşure kaynatmayana da dağıtırız.”

Muharrem orucunun haricinde yaşlı Alevîlerin tuttuğu bir diğer oruç ise “Hızır Orucu”dur. Kimi yerlerde Şubat ayının ilk haftasında, kimi yerlerde ise, Şubat ayının ikinci haftasında üç gün boyunca tutulmaktadır. Hızır orucunun tutulma sebebi ise Hz. Nuh’tur. Rivayete göre, Hz. Nuh Allah’ın emri dolayısıyla büyük bir gemi yaparak o gemiye ailesini ve tüm hayvan türlerinden bir çift almıştır. Ardından kırk gün boyunca aralıksız yağmur yağmış ve dünyayı sel basarak tüm varlıklar yok olmuştur. Tufanın uzun sürmesi dolayısıyla Hz. Nuh Allah’a “Yetiş ya Hızır, eğer tufandan kurtulursam senin için üç gün oruç tutacağım” şeklinde dua eder. Gemi Arafat Dağı’na oturunca suların çekilip çekilmediğini öğrenmek için dışarıya bir güvercin gönderir. Güvercin ağzında bir zeytin dalıyla dönünce Hz. Nuh suların çekildiğini anlar ve üç gün boyunca oruç tutar. Bundan kaynaklı özellikle Mersin’de ikamet eden Tahtacılar bu orucu tutarken herhangi hayvansal gıdayı (süt, yumurta, et gibi) tüketmemektedirler (Selçuk, 2008: 171-172).

2.2.3. Kurban

Kurban kelimesi “Allah’a yakınlık sağlamak, ibadet maksadıyla belli zamanda belirli cinsten hayvanları kesmeyi ve bu maksatla kesilen hayvanı ifade etmektedir (Güç, 2002: 433). İslamiyet’te kurban kesmek; cinayet, şirk, israf, hayvana eziyet gibi olumsuz unsurlardan arındırılarak taabbudî, malî ve sosyal nitelikli bir ibadete dönüşmüştür (Bardakoğlu, 2002: 436). Bu ibadetin kökeni Hz. İbrahim’e dayandırılmaktadır. İnsan bu ibadeti yerine getirmekle, Hz. İbrahim gibi Allah’a ve emirlerine bağlılığını ve Allah için her türlü fedakârlığa hazır olduğunu göstermektedir (Şentürk ve Yazıcı, 2003: 322).

Alevî-Bektâşî geleneğinde kurban ibadeti oldukça yaygın olarak yerine getirilmektedir. Kurban Bayramı’nda kesilen kurbanların yanı sıra, farklı amaçlarla da kurban kesmektedirler (Uçar, 2012: 65). Sunuş şekli açısından Alevîler’de iki tür kurban çeşidi bulunmaktadır. Bunlar;

1. Kanlı Kurban
2. Kansız Kurban

Özellikle Tahtacılar arasında en yaygın olarak adlandırılan kurban çeşidi olan kanlı kurbanlar, “iç veya içeri kurbanı” ve “dış veya dışarı kurbanı” olarak da ikiye ayrılmaktadır (Selçuk, 2008: 137). Mevcut isimler, ayin-erkân içinde kesilip kesilmemesine göre verilmektedir. Eğer bir kurban ayin sırasında kesiliyorsa “iç veya içeri kurbanı”, ayin-erkân dışarısında kesiliyorsa “dış veya dışarı kurbanı” adını almaktadır. Dış veya dışarı kurbanları herkese açık olarak gerçekleştirilir (Kocadayı, 2013: 52). Bu kurbanlar şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Adak Kurbanı
2. Cenazenin arkasından kesilen kurbanlar
3. Kurban Bayramı Kurbanı
4. Yağmur Duası Kurbanı
5. Şükür Kurbanı
6. Hıdırellez Kurbanı
7. Nevruz Kurbanı (Zanco, 2019: 52-54)

“Tercüman” olarak da adlandırılan iç veya içeri kurbanları sadece musahibe sahip olanların katılabildiği, cemdeki hizmetlerden biri olarak kabul edilen kurbanlar olarak tanımlanmaktadır. Geleneklere göre, bu kurbanı sadece ceme katılmış olanlar yiyebilmekte ve cemin sonunda kurbanın kemikleri, kanı, derisi ile kalan parçaları bir araya getirilerek gömülmektedir (Selçuk, 2008: 137-138). Alevîlerin kestikleri “iç veya içeri kurbanları” şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. **İkrar Kurbanı:** Yola giren Alevî'nin giriş töreninde kesilen kurbandır.
2. **Görgü (Yıl) Kurbanı:** Her yıl düzenlenen Görgü Cem'lerinde görülecek kişilerin kesmiş olduğu kurbandır.
3. **Musahiplik Kurbanı:** Musahiplik erkânında kesilen kurbandır.
4. **Abdal Musa Kurbanı:** Kaza ve belalardan korunmak için Abdal Musa ceminde kesilen kurbandır.
5. **Dardan İndirme Kurbanı:** Hakk'a yürüten bir kişinin borçlarını ödemek ve helalleştirmek için musahibi veya yakınları tarafından kesilen kurbandır.
6. **Muharrem kurbanı:** Muharrem orucu sonrası kesilen kurbandır.
7. **Hızır kurbanı:** Hızır orucu sonrasında Hızır Cem'inde kesilen kurbandır (Bulut, 2014: 49)
8. **Düşkünlük Kaldırma Kurbanı:** Düşkünlüğü kaldırılacak kişinin kestiği kurbandır.

Kurban edilecek hayvan belirli kurallara dikkat edilerek seçilmektedir. Buna göre, kesilecek hayvanın türü koç, dana, horoz (Cebrail), teke gibi mutlaka erkek olmalıdır. Kurban, Dede veya musahipli kişiler tarafından okunmuş bıçakla kesilmektedir. Kişi kurban keserken

beline kement, başına şapka veya başlık geçirmekte, çorabı varsa çıkarmaktadır (Bulut ve Bal, 2015: 93).

Mürebbi İbrahim Bey kurban çeşitleri ve kurban kesiminde dikkat edilen noktalara şu şekilde değinmiştir: “Biz Tahtacılar da düşkünlük, tercüman, şükür, adak kurbanları vardır. Kurban erkek hayvandan kesilir. Gücü yetenler küçükbaş, gücü yetmeyenler horoz kesebilir. Kurban kesmek zorunlu değildir.”

“Hz. Ali'nin doğum günü, baharın uyanışı ve yeni yılın başlangıcı olarak kabul ettiğimiz Nevruz'da bir araya gelip nevrüz kurbanı keseriz. Yenisine kavuşturması için dualarımızı ederiz.”²⁴

Buna ek olarak İbrahim Bey Muharrem kurbanı ve şükür kurbanlarının bir araya gelerek yenildiğini de eklemiştir.²⁵

Gülşen Hanım Muharrem kurbanı ile alakalı şu bilgileri beyan etmiştir:

Muharrem orucunun on ikinci gününde kurban kesilir. On birinci gün akşam oruç tutanlar cem evinde toplanır. Oruç tutanlardan kim kurban kesmek istiyorsa orda mürebbi ile birlikte horoz mu yoksa küçükbaş hayvan mı kesileceğine dair karar alınır. Eğer kurban kesilirse iki baci orada görevli olur. Kurbanı hazırlarlar ve pişirirler. Akşam oruç tutmuş olanlar bir araya gelerek o kurbanı yerler. Eğer horoz kesilmesine karar verirse herkes kendi evinde horozunu keser pişirir. Akşam cem evine getirir. Cem evinde horoz yenilir. Bu yemek sadece haşlama olur, kırmızı sulu yemek olmaz. Yemekleri sadece oruç tutan yer.²⁶

Mürebbi Veli Bey ise kurban ibadetiyle alakalı şunları bizimle paylaşmıştır:

Örneğin, bu bir adaktır dersin ki ‘Tanrım! Benim işim rast gitti sana bir koç adadım.’ Bu adak kurbanıdır. Buna aynı zamanda kefarek kurbanı da denilir. Çünkü o kefarek senin bir işinin yoluna gitmesi, o işinin olması bunun karşılığında da bir kurban vermen kefarek kurbanıdır. Bizim içimizde de en makbule geçen kurban öz kurbanıdır. Hiçbir suçun, kefaretin olmadan kesilen kurbanıdır.

Duasıyla kesilen, tekbirlenen kurban kanlı kurbandır. Tekbirsiz kurban kesilmez. Dişi hayvan kurban edilmez. Kurbanın boynuzları gözleri ayakları sağlam olacak. Ağzalarında hiçbir eksiklik olmayacak. Buna dikkat edilir. İmam Cafer Buyruğu'nda bunlar belirtilir. Bizde horoz da kurban edilir. İncancımıza göre horoz Cebrail Aleyhisselam'ı haberci olarak temsil eder. Bunların bazıısı yazılı, bazıısı geleneklerden gelmektedir.²⁷

²⁴ Veli Akın ile Akçaenış Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

²⁵ İbrahim Çetin ile Akçaenış Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

²⁶ Gülşen Akın ile Akçaenış Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

²⁷ Veli Akın ile Akçaenış Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Kansız kurban uygulaması en fazla Tahtacılar arasında uygulanan bir ibadet çeşididir. Eski Türklerde kansız kurbanı “saçı”, “saçu”, “saçılga” gibi isimler vermişlerdir. Saçı her kavmin kendi emeğiyle kazandığı nimetlerden birisi olmuştur. Örneğin, Göçebe kavimlerde süt, kımız, yağ; çiftçi kavimlerde buğday, darı, şarap; tüccar kavimlerde ise para gibi nimetler saç olarak kullanılmıştır (Eröz, 1990: 264-265).

Tire, Tarsus bölgesinde yaşayan Tahtacıların yaptığı düğünlerde gelin evinin kapısına ve ocağa yağ sürdüğünü, gelin ve damadın başlarına buğday, nohut gibi kuruyemiş ile şekerin saçılmasının kansız kurban uygulamasına bir örnek olduğunu ifade etmektedir (Tire, 2012: 36). Buna ek olarak Selçuk, kansız kurban uygulamalarının en önemlilerinden birisi olarak bilinen “dolu”dan bahsetmektedir. Buna göre, cem ve düğün törenlerinde içilen rakıya dolu denilmektedir. Her rakı dolu olmamakla birlikte, içilecek rakının Dede tarafından hayırlı verilmesi şartı aranmaktadır. İkrar alma, musahiplik ve meydandan geçme ritüelleri esnasında dolu içmek zorunludur (Selçuk, 2008: 140).

Mürebbi Veli Bey kansız kurban geleneğine dair şunları ifade etmiştir: “Perşembe günleri hısta adı verdiğimiz bir kabın içerisine pasta, şeker, lokum gibi nimetleri koyar ve dağıtırız. Buna da kansız kurban adı verilir.”²⁸

2.2.4. Hac

“Bayram” manasına gelen hac kelimesi, “bir şeyin etrafında dönmek, dolanmak” anlamına gelen “hvg” kökünden türemiştir. Hicret’in dokuzuncu yılında farz kılınan hac ibadeti, Müslümanların belirlenmiş zaman içerisinde Kâbe’yi, Arafat, Müzdelife ve Mina’ya ziyaret etmek ve bazı dinî görevleri yerine getirmekten ibarettir (Harman, 1996: 433). Hac ibadeti hakkında Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulmuştur: “Ona bir yol bulabilenlerin Kâbe’yi haccetmesi Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.”²⁹

Alevîlerde hac ibadeti, üç başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar:

1. Kâbe Haccı
2. Gönül Haccı
3. Tarikat mekânlarının ziyaret edilmesi dolayısıyla kabul olunan hac

Kâbe haccı, pek çok Alevî kaynağında geçmektedir. Buna göre, “Vilâyetname” adlı eserde Hacı Bektâş Veli Kâbe’ye giderek tavaf etmiştir. Ayrıca, Buyruk’ta dört kapı-kırk

²⁸ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

²⁹ Âl-i İmran 3/98, Bkz. Cüz Elmalılı Hamdi Yazır, Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meali, tuva yayın dağıtım, mart 2009, s61

makam anlayışının Şeriat kapısı makamlarından birisi olarak Kâbe haccı bulunmaktadır (Üçer, 2005:180).

Gönül haccı Alevîlik de önem arz eden ibadetlerden birisidir. Buna göre, Allah'ın müminin kalbinde olduğu şeklindeki tasavvufi kabul Alevîlerin hac ibadeti konusundaki tutumlarını belirlemektedir. Tasavvufta belirtilen kabulü kendi anlayışları doğrultusunda belirlemeyi tercih eden Alevîler, “İnsanlarla görüşüp, iyi geçinip, gönüllerini hoş tutarak, onları kırmamak hac olur” şeklinde düşünceye hâkimdirler. Bundan dolayı Kâbe haccı onlar için zorunluluk teşkil etmemektedir (Zanco, 2019: 48)

Alevî-Bektâşîler Kerbela'yı, On İki İmam ve onların soylarının kabirlerini, Peygamber soyundan geldiklerine inandıkları Dede ve pir mezarlarını ziyaret ederek hacı olduklarına inanmaktadırlar (Uçar, 2012: 65).

Burada açıklanan çeşitli hac ibadetlerinin yanında, oğundurma orucu olarak da ifade edilen Muharrem orucunun son iki günü tutulan orucun üst üste yedi yıl boyunca tutulması sonunda Tahtacılar hacca gitmiş sayılmaktadırlar. On iki yıl üst üste tutanların ise cennete gideceği kabul edilmektedir (Efe, 2010: 8).

Akçaeniş Tahtacılarında oğundurma orucunun yedi yıl üst üste tutulması sonunda sayılan hac türü kabul edilmemektedir. Mürebbi Veli Bey hac ile ilgili şunları ifade etmiştir:

Kazancının 3/4'ünü evinde bırakarak hacca gitme gerçekleşir. Bu şartlarda mahallemizde hacca gidecek çok az kişi var. Bugün Hacı Bektaş Dergahı'na giden 'Ben hacıyım.' der. Hac gönül pazarı olduğu için hacca gitmenin sınırı yoktur. Bugün Kerbela'ya, Necef'teki Hz. Ali'nin mekânlarına turlar düzenleniyor. İmam Hüseyin Efendimizin Kerbela'daki mezarına turlar düzenleniyor. Bunların ziyaret edilmesi Alevîlerde hac sayılır. Alevîlerde Kâbe'ye hacca gidenler de bulunmaktadır.³⁰

Mürebbi İbrahim Bey ise hac ile alakalı şu görüşleri beyan etmiştir:

Bizde hacca gitme durumu yoktur. Bizim mahallede Kâbe'ye gidip hacı olmuş sadece bir tane hacı var. Biz Hacı Bektaş-ı Veli'ye, Abdal Musa'ya gidince kendimizi hacı hissediyoruz. Bakara Suresi 115. ayette 'Doğuyu, batıyı, kuzeyi, güneyi Allah insanı yarattığına göre insan nereye dönerse Allahın sıfatı oradadır.' denir. Benim Kâbe'm insandır. Allah insanı kendi sıfatından yaratmış. Ben sana baktığımda Allah'ı görüyorum.³¹

³⁰ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

³¹ İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

2.2.5. Zekât

Sözlükte “artma, arıtma, övgü ve bereket” manasına gelen zekât kelimesi, malın belirli bir bölümünü fakir olan Müslüman’a vermeyi ifade eder (Erkal, 2013: 197). Hicret’in ikinci yılında farz kılınan bu ibadet, toplumun ihtiyaçlarını karşılama maksadı dolayısıyla sosyal yardımlaşma sistemidir (Şentürk ve Yazıcı, 2003: 266).

Buyruk’ta zekâtın yerine getirilmesi gereken bir ibadet, görev olduğu belirtilmiştir: "Tanrı uğrunda gereği gibi cihat edin. O sizi seçmiş, babanız İbrahim olan dine de sizin için zorluk kılmamıştır. Daha önce Kur'an'da peygamberin size şahit olması, sizin de insanlara şahit olmanız için size Müslüman adını veren O'dur. Artık namaz kılın, zekât verin. Tanrı'ya sarılın. O sizin sahibinizdir. Ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır." (Bozkurt, 2011: 32-33).

Buyruk tam bir ilmihal kitabı olmadığından zekât ile alakalı ayrıntılı bilgiye sahip değildir. İkinci, müelliflerin Buyruk’u okuyacak kişilerin namaz, oruç, zekât gibi kavramlardan neyin kastedildiklerini bildiklerini farz etmiş olmalarından dolayı Buyruk’ta ayrıntılı bilgi bulunmadığını ifade etmektedir (Ekinci, 2004: 24-25).

Alevî-Bektâşî toplulukları zekât konusunda Türkiye’de mevcut olan zekât anlayışından farklı bir yaklaşıma sahiptirler. Enfâl Suresi’nin 41. ayetinde konu sadece ganimet ile sınırlandırılmış olsa da, Bektâşîler kazançlarının 1/5’ini Ehl-i Beyt hakkı olarak Hacı Bektâş Veli Dergâhı’na, Alevîler de Dedeler veya ocaklara vermektedirler. Verilen bu kâra, “Lokma” veya “Hakkullah” adı verilmektedir (Fığlalı, 2006: 237).

Mürebbi İbrahim ve Veli Beyler zekât ile ilgili şu bilgileri ifade etmişlerdir:

Bizdeki zekât yılda bir kez görgü cemine gelen Dedelere verilir. Sünni geleneğindeki gibi her yıl zekât verme geleneğimiz yoktur. Yardımlaşma geleneğimiz var. Örneğin, hasta olan ve ekonomik durumu iyi olmayan birine bir araya gelir yardım ederiz. Ama bizim Dedelerimiz maaşlı değildir. Gönül rızası ile işlerini yapar. Dede hiçbir şey gözetmeden hak hizmeti sunar. Taliplere düşen görev de gönlümüzden ne koparsa ‘Hakullah’ verimiz. Dede Hak hizmetini mutlaka vermek durumundadır. Yoksa hakkullah vermeyiz. Bizim zekâtımız odur. Düşünlerimiz mutlaka hatırlanır. Pek çok kişiye bunu yaparız. Zorda kalana düşküne her zaman yardım ederiz. Yardıma da hazırız her zaman. Bu bizim gelenek göreneğimizdir.³²

2.2.6. Ayin-i Cem

Göçebe ve yerleşik Kızılbaş-Alevîlerin ve Bektâşîlerin kış aylarında, genellikle Cuma akşamları yaptıkları toplantılara “cem” adı verilmektedir. Alevîlerin en önemli ibadetlerinden birisi olarak kabul edilen cem, terim olarak farklı şekillerde yorumlanmıştır. Kimileri cem

³² İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya. Ve Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

esnasında içki içilmesinden dolayı İranlı Cemşid ile bağ kurmaya çalışmıştır (Eröz,1990: 96). Fığlalı ve Eröz bu yaklaşımı gerçek dışı bulmaktadırlar. Ayin “adet, görenek, kanun, töre” anlamlarının yanında “usul ve ibadet tarzı” anlamlarını içermektedir. Cem ise “toplamak, toplantı, cemiyet” manasına gelmektedir. Sonuç olarak, Ayin-i cem de “cem âdeti, cem töreni” anlamına gelmektedir (Fığlalı, 2006: 265).

Cem Alevîler için çok önemli bir konumdadır. Bunun temel sebebiyse, Alevîler dinî zihniyetini oluşturan tüm simge ve sembollerin anlamını burada bulmaktadır. Örneğin, meleklerin Hz. Adem’e secde etmesi, Hz. Muhammed’in miraca çıkarak Ali’nin sırtına mazhar olması, Kırklar Bezmi gibi Alevîlik’te mevcut olan tüm mitolojik inançlar ayin-i cem esnasında canlandırılmaktadır. Buna ek olarak, cemlerde küskünlerin barıştırılması, alacak-verecek durumlarının halledilmesi gibi sosyal hayatı etkileyen sorunların çözülmesi ve Dedelerin bazı ahlaki durumları açıklaması Alevîlerdeki ahlak anlayışının şekillenmesinde önem arz etmektedir (Üçer, 2005:167).

Mürebbi İbrahim Bey ayin-i cem ile alakalı şunları beyan etmiştir: “Hepimiz bir araya geldiğimizde çok kalabalık olduğumuzdan gruplara ayrılmış durumdayız. Eskiden bu gruplar arasında birbirlerine gidip gelme durumu vardı. Biz buna ‘Mehman’ deriz. Birbirlerine saygılı davranılıyordu. Bu durum biraz yozlaştı. ‘Mehman Ali’dir.’ denilir bizde. Mehmanlık ‘Gel bizim hizmette katkıda bulun. Zamanı gelince biz de sizin hizmete yardımcı oluruz’ anlamı taşır.”³³

Mürebbi Veli Bey ise şunları eklemiştir: “Dışarıdan misafir geldiğinde içeride (cemde) bulunan nimetlerden haklardan onlar da faydalanır. O canı veya bacıyı sen tanıyorsan o canın veya bacının temizliğini biliyorsan sorun yok ama herhangi bir referansı yok ise, kim olduğuna dair belli başlı sorular sorularak o can veya bacı tanınır. (ikrarlı mısın, müsahibin kim gibi sorular) Benim eşim İzmir’den gelen bir can ile semah dönebilir. Mehman can bizim başımızın tacıdır. Talipten de üst seviyededir.”³⁴

Ayin-i cemde on iki hizmet vardır. Buyruklarda bu durum tarikatta on iki erkân veya on iki farz olarak belirtilmiştir. Tarikat içerisindeki on iki hizmet, On İki İmam’a karşılık gelmektedir. Ayin-i cem’in özellikleriyle alakalı ayrıntılı bir betimleme Buyruklarda bulunmamaktadır (Kaplan, 2019: 267).

Bozkurt (2015: 116), ayin-i cem’in özellikleriyle ilgili şunları ifade etmiştir: “Cem yolumuzda tapınım törenidir. Kırsal bölgelerde, özellikle tarla işlerinin sona erdiği, kış döneminde yapılır. Bir mürşit, bir baba ya da Dede tarafından yönetilir. Mürşit on iki hizmeti

³³ İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

³⁴ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

dağıtır. Bu hizmetlerin her biri öte dünyada yapılmış, algı evreni dışında bir görev karşılığıdır. Törende bu on iki hizmetin getirilmesi gerekir. Bu hizmetler yerine getirilmezse “yenen-içilen” helal olmaz.”

Buyruk'ta On İki Hizmet sahibi şunlardır: Mürşit, Dede, Rehber, Çerağcı, Süpürgeci, Gözcü, Dolucu, Pervane, Kapıcı, Kurbancı, Sofracı, Kuyucu ve Selman.

“Mürşit” Hacı Bektâş Veli'yi temsil eder ve töreni o yürütür. “Dede” birinci hizmet sahibidir, toplumda doğru yolu göstermek onun görevidir. “Rehber” Dedenin sonra en önemli hizmete sahip olup, talibe ışığı gösterendir. “Çerağcı” cem odasının aydınlanmasından sorumludur. “Süpürgeci” her dinsel törenden sonra ortaya çıkmaktadır. “Gözcü” törenin genel düzeninden sorumludur. “Dolucu” dolu adı verilen içkiyi dağıtır. “Pervane” cem töreninin yapıldığı yer ile dışarı arasındaki ilişkiyi sağlar. “Kapıcı” dinsel törenin yapıldığı evin kapısında bekler. “Kurbancı” kurbanın kesilmesi ve pişirilmesinden sorumludur. “Sofracı” sofraya işlemlerinden sorumlu kişidir. “Kuyucu” kurbanın iç organları, kemik ve derisini kuyu kazarak gömülmesinden sorumludur. “Selman” cemin sofularının ve Dedenin ellerinin yıkanmasında görevlidir (Bozkurt, 2015: 116-123).

Orhan Türkdoğan (2004: 427) eserinde Zeynel Abidin Ocağı'na mensup olan bir Dede ile yaptığı görüşmeyi okuyucularla paylaşarak, Alevîlerin ayin-i cemde içki kullanılmadığına değinmektedir:

Bektâşî meclislerinde “dem” yani şarap ve rakı vardır. Oysaki Alevî ibadetinde şarap ve rakı sureti katiyetle “cem” töreninde yasaktır. Ancak, “cem” dışında şarap ve rakıya haram gözü ile bakmayız. Çünkü, Muhammed Ali'nin yoluna aşk ile koyulanlar rakı ve şarap içemezler. Rakı ve şarabın meydana getireceği yapmacık keyif, Muhammed Ali yolunda gidenlere ne sağlar ki?

Bu nedenle buna bağlı olan İstanbul, Trakya ve Marmara bölgesindeki Alevîlere “dem”i kullanmaları yasaklanmıştır. Bundan da önemli neticeler alıyoruz. Bu nedenle bize bağlı ocaklarda cem töreleri icra edilirken hiçbir kimse “dem” kullanamaz.

Tahtacılar da ise on iki hizmet sahibi şunlardır: Dede, Gözcü, Delilci, Kurbancı, Sazandar, Şemsi/Dolucu, Pervane, Sofracı, Kuyucu, Oduncu, Sucu, Süpürgeci.

Bunların içerisinde “Dede” veya “mürebbi” töreni yönetmekten sorumludur. “Gözcü” Dedenin buyruklarını cemaate bildiren ve törenin düzenini sağlayan kişidir. “Delilci” kandili yakmakla görevlidir. “Kurbancı” kurbanı kesen ve pişirendir. “Sazandar” saz çalma görevini üstlenmiştir. “Şemsi” veya “Dolucu”, dolu adı verilen içki dağıtmakla mükelleftir. “Pervane” cemaati törene davet eden, dışarıya işleri yapmak için gönderilen kişidir. “Sofracı” yemek işlerinden sorumludur. “Kuyucu” kurbanın kesileceği çukuru hazırlayan ve kurbanın kemiklerini, kanını, derisi ve geri kalanını çukura gömen kişidir. “Oduncu” kurbanı pişirmek

için gerekli odunu hazırlayandır. “Sucu” içme suyunu hazırlayan dağıtan ve el yıkayanlara su döken kimsedir. “Süpürgeci” her dini hizmetten sonra ortalığı temizleyendir (Engin, 1993a: 140-141).

Mürebbi Veli Bey on iki hizmet ile alakalı şunları beyan etmiştir: “Bektâşîlerde 12 hizmet vardır. Bizde 12 erkân vardır. Mürebbi, gözcü, kurbanı, şemsi, sazandar, meydancı, kuyucu gibi hizmetlerimiz vardır. Selman ile faraşın hizmeti bizde bir kişi tarafından görülmektedir. Mesela, hem süpürgeyi çalar, hem ibrikten milletin el temizliğini sağlar.”³⁵

AlevîBektâşî toplumlarında ayin-i cem türlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- **İkrar verme cemi:** Bektâşîlikte “ikrâr” ve “cem” adı verilen iki önemli âyin vardır. “İkrâr âyini”, Bektâşîliğe giriş merasimidir (Teber: 2008:98). Bir kişinin yola alınması maksadıyla yapılan cemdir. Bu cem şunu göstermektedir ki, kişiler öncesinde zahir bir dünyanın kapısında veya yolunda durmaktadır. Bu zahir dünyanın kapısında duranlar, bu yoldan tarikat yoluna, batın dünyasına, görünen dünyanın bir adım daha ötesine gitmek isteğinde iseler tarikat kapısına gelirler. Buraya gelince kapıda geçmiş cem erenleri tarafından karşılanırlar (Taşgın, 2009: 218).
- **Görgü cemi:** Canların kış aylarında yılda bir kez görülmesi, ikrarlarının tazelenerek Pir’e bağlılıklarını bildirmek amacıyla yapılan cemdir. Geleneğe intisap etmiş canların hepsi bu cemde görgüden geçirilirler. Ayrıca, aralarında ihtilaf olanlar, birbirlerinden şikayeti olanlar dinlenerek barıştırılır. Daha önce yapmış oldukları hatalardan bir daha işlenmemek üzere tövbe ederler. Hata yapanların kurbanları gerçek anlamda tövbe edildikten sonra ayine dâhil olanlar tarafından yenilmektedir (Uçar, 2004: 77)
- **Musahiplik cemi:** İyi anlaşan iki kişinin yol kardeşi olmaya karar vermesi üzerine ailelerinin ve eşlerinin rızası alındıktan sonra sadece bir kişi ile yapılan musahiplik kurumuna kabul işlemi esnasında yapılan cemdir (Rençber, 2018: 45-46).
- **Düşkünlük cemi:** Kişinin ikrarına bağlı kalmayarak büyük bir suç işlemesi üzerine Pir’in talimatıyla kişiye ceza verildikten sonra, kişinin pişman olması ve Pire yeniden teslim olma arzusu üzerine topluma yeniden kabulü için gerçekleştirilen merasimdir (Rençber, 2018: 47).
- **Abdal Musa cemi:** Bazı yörelerde kış aylarında perşembeyi cumaya bağlayan gecelerde her hafta Abdal Musa kurbanı gerçekleştirilmektedir. Bu kurban gerçekleştirilirken yapılan cem törenine verilen isimdir (Rençber, 2018: 43).

³⁵ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

- **Baş okutma cemi:** Bir kişinin herhangi bir kusuru olsun veya olmasın kendini temize çıkarması, yol kardeşlerinden helallik istemesi ve bunu alması için gerçekleşen ve yılda en fazla dört kez yapılan cemdir (Rençber, 2018: 45).
- **Dardan indirme cemi:** Ölen kişinin herhangi bir talibe borcu olup olmadığını belirlemek, eğer borcu var ise bu borcun yakınları tarafından ödenmesi veya ölen kişiye karşı herhangi bir kırgınlığı olanların helalleşmesine dayalı bir cemdir. Kimi bölgelerde “dardan indirme erkânı”, “lokma cemi, lokma erkânı”, “razılık alma erkânı” olarak da bilinmektedir (Çıblak Coşkun, 2013b: 274).
- **Koldan kopan cemi:** Gençlerin geleneğe intisabını sağlamak; adap, erkan ve davranış yollarını öğretmek amacıyla yapılan cemdir. Bu cemi yapmaktaki gaye, gençlere geleneğin yapısı, geleneğin dayandığı dinî, sosyal ve kültürel değerleri aşılmasıdır. Bu ayine gençler anne ve babalarıyla birlikte katılmaktadırlar. Bu şekilde gençler nefesleri, gülbankları ve semah dönmenin inceliklerini öğrenirler (Uçar, 2004: 77).
- **Muharrem cemi:** Muharrem ayında oruç tutan Alevîler orucun on ikinci günün akşamında Dede ve taliplerin katılarak erkan yürüttüğü ve kurbanların tığlandığı cemdir. Buna “cem birleme” adı da verilmektedir. Burada başta İmam Hüseyin olmak üzere, on iki imam, on dört masum ve diğer Alevî uluları adına nefesler okunup dualar edilmektedir (Çıblak Coşkun, 2014: 21).
- **Nevruz cemi:** Nevruz bayramı akşamı düzenlenen cemdir. Cemde bir kap süt iyice kaynatılarak bir tepsinin üstünde meydana getirilir. İçerisine iki parça saman çöpü atılarak üstü kapatılır. Bu çöpler birleşirler, bu durum cemde bulunanların gönül birliğini simgelemektedir. Sonra süt ile diğer lokmalar dualanarak cemdekilere ikram edilir. Dedeler dua ve zakirler nevrüziyeler okurlar, talipler semah dönerler. Bu şekilde baharın gelişi erkân açılarak kutlanmaktadır (Çıblak Coşkun, 2014: 22).

Mürebbi Veli Bey cem erkânı hakkında şunları belirtmiştir:

Cemlerde daire şeklinde oturmamızdaki amaç, cemalimiz herkese açık olmasıdır. Cemlerimizde haremlik selamlık olmaz, içerdeki erkek arkadaşlarımıza ‘can’, kadınlara ‘bacı’ denilir. Bacılık da kardeşlik anlamına gelmektedir. Talip içeriye girerken kinini, öfkesini, nefretini dışarıya bırakır. İçeride saygı çerçevesinde ibadetini yerine getirir.”

“Cem çeşitlerinden görgü, ibadet, muhabbet, nevruz, hıdırellez, muharrem cemi vardır. Yargılamalar görgü ceminde Dedenin nezaretinde ve senede bir defa gerçekleşir. Abdal Musa cemi hem Alevîlerde

hem Tahtacılar da vardır. Ama Bektâşilik ceminde ve Alevilikte bab'a tutunma vardır. Diğer cemler de yapılsa da bizde esas olan görgü ve ibadet cemidir.³⁶

Bu bilgilere ek olarak ayin-i cem ile alakalı da şunları belirtmiştir:

Bir cem müşterek yapılır. Halk bir araya toplanmadan bir gün önce bir araya gelinir. Mesela 'Arkadaşlar önünüzde sultan nevrüz bayramımız var? ne yapmamız gerek? Bireysel bir kurban mı keseceğiz? Yoksa toplum adına büyük bir kurban mı keseceğiz? şeklinde sorular sorulur ve kararlar alınır. Eğer millet birlik olarak kurban kesilsin, derse iki veya üç adet mal (kurbanlık) alınır. Herkes hissesine düşeni öder ve akşam cem evine toplanılır. Cem evinde önce helallik alınır. Helallik alınmayınca ceme başlanılmaz. 'İnsanlar birbirinden razı mı? Birbirinizden razı mısınız? Birbirinizin haklarınızı birbirinize helal ediyor musunuz?' diye sorulur. Bu helallik sadece ikrarını vermiş, hizmette bulunmuş olanlardan alınmaz. O cem evi içerisindeki kim olursa olsun, çocuk olsa dahi helallik alınır. Haklar ve rızalar birbirine teslim edilmeden cemler başlamaz. İlk önce rızalık alınır, ondan sonra mürebbi vakit hayırlısını verir. Sonra cem ibadeti başlar.³⁷

Mürebbi İbrahim Bey ise ayin-i cem ile ilgili şunları belirtmiştir: "Cem yaparken kement bağlarız. Kement bağlamamızın amacı, 'Ben senin nefsinin bağladım. Tüm kötülüklerden arındın. Ben de senin kötülüklerden arındığına inanıyorum.' demektir. Cemlerde kişinin eşleri veya kendisi bağlar."³⁸

2.3. Tahtacıların Kurumları

Anadolu Alevî geleneğinin önemli bir parçasını teşkil eden Tahtacılar, İslâm'ın itikâdî esaslarına bağlı ve ibadet formlarını benimseyen topluluklardandır. Öte taraftan Tahtacı zümrelerin İslâm'ın genel öğretileriyle mütenasip olarak yaşadıkları kültürel formlar ise onları sosyal bütünlük içerisinde tutan geleneklerdir. Alevî Türkmen boyları içerisinde de müşahede edebileceğimiz bu gelenek ve ritüeller tarihsel süreç içerisinde kurumsallaşarak Tahtacı toplulukların yaşam biçimlerine etki etmiştir. Bu yönüyle kurumsallaşan gelenekleri ortaya çıktığı sosyo-kültürel ortamından tecrit edilerek anlaşılamayacağı metodik yaklaşımı ile değerlendirmeye çalışacağız.

2.3.1. Dedelik

Anadolu'da 13. yüzyıldan itibaren dinî liderleri nitelemek amacıyla kullanılan "ata, abdal, aî, baba" gibi sözcüklerle aynı anlama gelen "Dede" terimi, Ehl-i Beyt soyundan geldiğine inanılan dinî önderlere verilen isimdir (Hamarat ve Irmak, 2018: 216). Toplum

³⁶ Veli Akın ile Akçaenîş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

³⁷ Veli Akın ile Akçaenîş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

³⁸ İbrahim Çetin ile Akçaenîş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

içerisinde belli bir statüye sahip olan Dedelik kurumu toplumun yönlendirilmesi ve pek çok sosyal sorunların çözümlenip karara bağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Grup içerisinde mevcut olan adli sorunlar bile Dedelerin müdahalesiyle çözümlenebilmektedir (Erden, 1993: 56).

Mürebbi İbrahim Bey “Dede bizim ışık önderimiz, bize yol gösteren anlamına gelir.” diyerek Dedelik kurumunu tanımlamıştır.³⁹ Mürebbi Veli Bey ise Dedelik kurumu ile ilgili şunları söylemiştir:

Yanıyatır Ocağı’na bağlı olmamız dolayısıyla Dedemiz Dur Hasan Baba’dır. Oğullarından biri Rıza, İzmir Narlıdere’ye intikal eder. Dedelerimiz oradan gelmektedir. Toplantı, töreler için senede bir kez mahallemize gelir. Talipler geçmeden, görgü ceminden geçerler. Dedenin vekili olarak burada mürebbliler vardır. Şu anda dört adet mürebbi bulunmaktadır. Bunların edep-erkân sürdüğü (görüş alışverişi yaptığı) kişiler vardır. Bir kişinin Dede olabilmesi için ocaktan olması lazım. Yanıyatır Ocağı’ndan olması lazım. Fakat ocaktan artık Dedelerimiz kalmadığı için yoldan yetişme İzmir/Doğançaylı bir Dedemiz vardı.⁴⁰

Dedeler soy esasına dayanan bir yapılanmaya tabi olmalarından dolayı, Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde bulunan “ocak”lara bağlı durumdadırlar. Bu yüzden kendilerine “Ocakzade” de denilmektedir. Alevî inancında bulunan “El Ele El Hakka” ilkesinin sonucu olarak Dedelik kurumunda üçlü bir hiyerarşi bulunmaktadır. Bu hiyerarşi Pir-Mürşit-Rehber şeklindedir. Burada Rehber Pir’e, Pir de Mürşit’e bağlıdır (Yaman, 2001: 91).

Mürebbi Veli Bey mürşitlik kurumu ile alakalı şunları anlatmıştır:

Tahtacıların mürşitleri yoktur. Biz İzmir’de bulunan Tahtacılar Federasyonu’na bağlıyız. Ege-Akdeniz kıyı şeridi bölgesinde Tahtacıların bağlı olduğu on altı tane Dede bulunmaktadır. Şu an mürebbi ve Dede bulunmaktadır. Dedeler bir araya gelerek aralarında bir Dedeyi mürşit olarak gördüklerini beyan ettikten sonra mürşit onaylanır. Mürşit sadece Yanıyatır Ocağı’nda bulunmaktadır. Bektâşilerde mürşit yoktur. Bektâşiler halifeye doğru gittiler. Onlarda Derviş var, Baba var, Dede var, Halife var.⁴¹

Pirler, bir köyden bir veya birkaç adet “rehber” seçerler. Rehberlikte Dedelikteki gibi Ehl-i Beyt soyundan gelme şartı aranmamaktadır. Pir köyde itibarlı olan kişiler arasından seçim yapmaktadır. Rehber farklı bölgelerde “Yol-eri”, “Ahiret-baba”, “baba” gibi isimler de almaktadır (Eröz, 1990: 107).

³⁹ İbrahim Çetin ile Akçaenış Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

⁴⁰ Veli Akın ile Akçaenış Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

⁴¹ Veli Akın ile Akçaenış Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

Bu örgütlenme ağı yöresel farklılıklar dolayısıyla karmaşık bir hal almaktadır. Ali Yaman (2009: 185-187) Alevî-Bektâşî geleneğine mensup ve ocak içerisinde yer alan dinsel liderleri dört kategoride ele almıştır:

- 1) **Bağımsız Dede ocakları:** Çoğunlukla Orta ve Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan bu ocakzade Dedeler, Hacı Bektaş-ı Veli'yi pir ve serçeşme kabul etmektedirler. Fakat Hacı Bektaş'ın postunda oturan ve onu temsil ettiğine inanılan çelebilerden icazetname almaksızın taliplerinin hizmetlerini gerçekleştirmektedirler. Hacı Bektaş-ı Veli'nin yanında Baba Mansur, Üryan Hızır, Hıdır Abdal, Ağuıçen, Pir Sultan gibi yerel ocak liderlerini de benimsemektedirler.
- 2) **Hacı Bektaş çelebilerine bağlı Dedeler/Babalar/Vekiller:** Özellikle Amasya, Tokat, Yozgat, Çorum gibi Orta Anadolu Bölgesi'ndeki illerde ikamet eden bu Dedeler/Babalar/Vekiller, belli dönemlerde Hacı Bektaş-ı Veli postunda oturan çelebilerden onay almak ve dergâha “karakazan hakkı” olarak da ifade edilen nakdi veya aynı ödemede bulunmak suretiyle Dedelik/babalık/vekillik hizmetlerini yerine getirmektedirler.
- 3) **Dede ocaklarınca görevlendirilen dikme Dedeler/Babalar/Sofular:** Dikme Dedeler/Babalar/Sofular tanınmış bir ocağa mensup olmayıp, ocakzade Dedeler tarafından görevlendirilmektedirler. Bunlara bazı yerlerde “mürebbi” adı verilmektedir. Dikme Dedeler/Babalar/Sofular Dedenin yokluğunda taliplerin hizmetini yerine getirmektedirler. Eğer talipler herhangi bir şekilde şikâyetle bulunursa görevinden alınmaktadırlar. Bu uygulamanın çıkış kaynağı ise, uzakta bulunan Dedelerin taliplerini sık sık ziyaret edememeleridir.
- 4) **Diğer Dedeler/Babalar (Dedebaba geleneği dışında bulunan dinî önderler):** Özellikle Batı Anadolu, Trakya ve Balkanlardaki Alevî-Bektâşî gruplarının bağlı olduğu Kızıl Deli Ocağında bu geleneğe rastlanmaktadır. Bu önderler kendilerini Otman Baba veya Şücâeddin Veli Dergâhı'na bağlı saymaktadırlar. Musahiplik kurumu açısından Dedebaba geleneğinden ayrılmakta ve Dedebabalıkta mevcut olan dinsel hiyerarşik düzen burada bulunmamaktadır.

2.3.2. Musahiplik

Sohbet kökünün “mufâale” kalıbından türemiş olan musahip kelimesi “sohbet ehli kimse, arkadaş, dost” manasına gelmektedir. Kelime terim olarak iki anlamda kullanılmaktadır. İlki “Osmanlı sarayında padişahın yanında bulunan ve bir nevi danışmanlık

yapan görevli” anlamına gelmektedir (İpşirli, 2006: 325). Diğer anlamı ise, “Alevîlik’te iki erkek ve eşleri arasında kurulan bir tür yakınlık ve dostluk bağı”dır (İpşirli, 2006: 325).

Mürebbi İbrahim Bey musahipliğin tanımını şu şekilde anlatmıştır: “Musahiplik kardeşlik demektir. Bizde akraba çoğaltmak anlamına da gelir. Örneğin ben birisiyle musahip olduğumda onun akrabalarıyla da akraba oluyorum. İnsanları birbirine yaklaştırıyor, kaynaştırıyor. İnsanlar birbirine daha sıcak davranıyor.”⁴²

Buyruk’ta musahipliğin ortaya çıkışı net bir şekilde ifade edilmiştir. Buna göre, Hz. Muhammed Miraç’tan döndükten sonra Kırklar ile tanışıp Hz. Ali’yi pir olarak işaretler. Bunun üzerine bütün sahabe koşup Hz. Ali’yi tebrik ederler. Hz. Muhammed o sırada Hz. Ali ile musahip olup, kucağını açarak Ali’yi bağrına basmış ve ikisi bir gömlekten baş gösterirler. Hz. Muhammed Hz. Ali’yle alakalı “Lahmuke lahmî, demuke demî, ruhuke ruhî, cismuke cismî” hadisini buyurur (Kaplan, 2019: 210).

Alevîlerde musahiplik oldukça önem arz eden bir kurumdur. Bu kurumda, iki insanın veya ailenin kıyamete kadar kardeşlik bağlarıyla bağlanması durumu söz konusudur. Musahiplik Bektâşîlerde iki kişi arasında olurken, Alevîlerde iki aile arasında gerçekleşir. Musahiplik aynı zamanda kardeşlikten de öte bir bağıdır. Bir kişi davranışlarından dolayı topluma karşı nasıl sorumlu ise, musahiplik bağı ile bağlı olan kişi musahibinin davranışlarından da sorumludur. Eğer yanlış bir davranışta bulunan olursa, musahibi için bu durum büyük bir utanç sebebidir (Üçer, 2015:49).

Mürebbi Veli Bey ise musahiplikte dikkat edilen hususları şu şekilde ifade etmiştir:

Kişi kardeşinden vazgeçebilir ama müsahibinden vazgeçemez. Kişi müsahibine dargın olamaz. Eğer kişi dargın olursa düşkün olur. Çünkü kişi gönül pazarıyla girmiştir bu işe. Biz bu tarikatta ‘ben müsahibimi seçtim, bu kişi ölünceye kadar benim kardeşimdir’ der. Tarikatın içerisine girmek için musahip kapısından geçilmesi gerekiyor. Musahip olmazsan cem-i devrana katılırsın ama onun nimetlerinden, ritüellerinden faydalanamazsın.⁴³

Geleneksel açıdan Alevî toplumunun gerçek anlamda bir mensubu olabilmek ve sosyal bir statü elde edebilmek için kişinin musahipli olması şarttır. Kişi musahipli olmadan önce de Alevî toplumunun bir mensubu olsa da, hakiki mensubiyet evlendikten ve kendilerine musahip olarak başka evli bir çifti bulduktan sonra elde edilmektedir. Bundan dolayı kimi yörelerde musahiplik cemi “ikrar verme cemi” olarak da bilinmektedir (Bulut, 2013, 105).

⁴² Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

⁴³ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

Alevîlikte musahipliğin geçerli olması için musahiplik cemi'nin yapılması esastır. Bu yüzden musahip olmak isteyenler anne ve baba onayını aldıktan sonra rehberlere başvurabilirler. Ayrıca, bu tören yapılmadan önce musahip adaylarının belirli ilkelere sahip olması gereklidir. Bu ilkeler şu şekildedir:

- Musahip adaylarının aynı dili konuşmaları gerekmektedir. Aksi durumda birbirlerinin tanıyıp anlamaları mümkün değildir.
- Ahlak, huy, karakter, yaş, sosyal çevre açısından eş değer olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda bekar evli ile, yaşlı genç ile, alim cahil ile, Dede talip ile musahip olamaz.
- Aileler arasında küskünlük, dargınlık, düşmanlık, kan bağı ve iki kuşak öncesine kadar evlilikle kurulan akrabalık bağının bulunmaması gerekmektedir.
- Musahip adaylarının birbirlerine yakın mesafede yaşamaları gerekir.
- Yolun yasakladığı suçların işlememiş ve yol düşkünü olmamış olmaları; eline, beline, diline sahip olmaları lazımdır.
- Musahip adayların ergenlik çağına girmeleri şarttır.

Tüm bu ilkelere sahip olan adaylar birbirleriyle uyuştuktan ve aileleri de buna onay verdikten sonra rehber başvuruyu değerlendirmektedir. Rehber olumlu bir kanıya varınca Dedeye durumu bildirir ve musahiplik cemi gerçekleştirilir (Yıldız, 2009: 405-406).

Tahtacılarıdaki inanca göre, musahip olacak kişi “dört kapı” adı verilen şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarından geçmiş olması gerekmektedir. Şeriat, dinin tüm kurallarını bilerek uygulamak ve kötülüklerden uzak durmak; tarikat, yolun gereklerini yerine getireceğine yönelik ikrar vermek; marifet, tüm dini bilgileri özümseyerek uygulamak; hakikat, Hakk kapısını açmak yani gerçeğe ulaşmak anlamlarına gelmektedir (Çıblak Coşkun, 2005: 113). Fakat Yanınyatır Ocağı'ndaki “dört kapı” inancı dört aşamalı “yol kardeşliği” olarak algılanmaktadır. Yanınyatır Ocağı'ndaki dört kapı olarak bilinen mertebelerden birincisi musahiplik, ikincisi aşinalık (aşnalık/aşinalık), üçüncüsü peşinelik (peşinelik) ve sonuncusu ise çığıldeşlik (çıngıldeşlik/çığildeşlik) şeklindedir (Çıblak Coşkun, 2019: 62). Mürebbi Veli Bey ile yaptığımız görüşmede kendisinin bu makamlardan peşine makamında olduğunu ve Mahallede çığıldeşlik makamının olmadığını ifade etmiştir. Buna ek olarak bu makamları şu şekilde tanımlamıştır: “Aşına ikinci kapıdır. Müsahiplik bir gülün açmasıdır. Taze bir goncadır. Aşinalık da gülün tam olgunlaştığı zamandır. Peşinelik ise yapraklarının

taçlarının toprağa inişidir. Toprakla kavuşmasıdır. Bu kapıların hepsinden geçtikten sonra benim böyle bir kokuya ihtiyacım olmaz. Şimdi Hakk'a ve halka hizmetim sonsuzdur.”⁴⁴

2.3.2.1. Aşinalık

Yaninyatır Ocağı'nda musahiplikten sonra gelen ikinci yol kardeşliği aşinalıktır. Bu sürecin gerçekleştirilmesi ilk sürece göre daha meşakkatlidir. Daha önce musahip olmuş aileler aşına olabilmektedir. Bozkurt'a (2012: 398) göre, öz kurbanı vermiş olan musahipli iki can aşına etmek için şu ritüelleri gerçekleştirmektedir:

(Cem belirlendiği akşam) önce cebrail tekbirlenir, sonra döşek atılır. Mürebbi, aşına olacak dört canı yedeğine alır. Beşi birlikte meydana gelirler. Sonra öz kurbanı veren canlar mürebbisiz meydana geçerler. Döşek kalkıp ferraş-ı selman gelir. İki birlikte hizmetlerini alırlar. Sonra aşına, dolusu olan bir kıyıya dolu mezesiyle gelir. Aşına olacak canlara birer dolu verilir. Bu dolu içilip sırr olunca öz kurbanı dolusu gelir. Bütün erkânlar tamam olduktan sonra önce cebrail gelir. (Ardından) aşına olacak canlar bacılarıyla birlikte (gelip) mürşit yada rehberin sofrasına otururlar. Cebrail'den aşına olacak canlara birer lokma verilir. (Sonra) sofraya kalkar. (Adından) öz kurbanı gelir. Öz kurbanı veren canlar bacılarıyla mürşit sofrasına otururlar. Bunların dördüne de birer lokma verilir. Hizmetleri tamamlandıktan sonra yatan oturan (duasın)dan sonra yeni aşına olan bacılar on iki kapıyı gezip hak görürler.

Geleneklere göre, aşınası olmayanlar aşına/öz kurbanından ve doludan yiyip içemezler. Aşınası olanlar birkaç sene sonra, başka bir çiftle tanışıp anlaşıp peşinelik makamına geçebilmektedirler (Çıblak Coşkun, 2005: 119).

2.3.2.2. Peşinelik

Aşinalık makamından sonra gelen üçüncü makam peşinelik makamıdır. Aşına olmuş iki aile arasında bu ritüel gerçekleştirilmektedir. Bu makama geçiş töreni, musahip olma veya öz verme gibi başka ayin-i cemlerde gerçekleştirilebilir. Bozkurt'a (2012: 399) göre peşinelik makamına geçiş ritüeli şu şekilde yapılmaktadır:

Tercüman sırasında (pir) peşine olacak dört canı karşısına çağırır. Onlar (önce) eşiğe niyaz ederler. Sonra (o dört can pirin) karşısına gelince (pir) aşına dolusundan bir fincan dolu verir. (Canların) dördü de niyazlaşıp dara durunca dar gülbengi çekilir:

Bism-i şah. Allah, Allah

Erenler, yüzüm yerde, özüm darda

Erenler meydanında, Muhammet-Ali divanında

Pir huzurunda

⁴⁴ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya

Canım kurban, benim tercüman

Bu fakirden, ağrınmış, incinmiş, darılmış gücenmiş kardeş var mı?

Dile gelsin, bile gelsin, hakkını istesin

Allah, eyvallah, gerçeğin demine hu!

Mürebbinin bacısı o gece, bacıların ikisini de yanına alır. (Bu bacılar) on iki kapı açıp hak kapısı görürler.

Çıblak Coşkun'un yapmış olduğu araştırmalar neticesinde bu ritüel esnasında Pir/Dede doludan dört cana ikram etmeden evvel bir elmayı dörde bölerek her parçasını dört cana ikram ettiğini ve dört canın ikram edilen elmayı yiyerek birbirleriyle niyazlaştığı bilgisini elde etmiştir. O Türk halk kültüründe elma motifinin bereket, bolluk simgesi olmasından dolayı ayinde canlara elma verildiğini söylemektedir (Çıblak Coşkun, 2019: 72).

2.3.2.3. Çığıldeşlik

Yanıyatır Ocağı'nda kabul edilen dördüncü ve ulaşılması en zor yol kardeşliği çığıldeşlik makamıdır. Çığıldeş olacak canlar, bu makama ulaşabilmek için dergaha gidip uzunca bir süre çile çekmelidir. Canlar bu süreç sonrası gerçekleştirilen musahiplik veya başka bir içeri cemi esnasında da çığıldeşlik makamına geçebilmektedir. Bu cem öncesi tüm canlara haber verilir. Çığıldeş olacak olan canlar ceme elma ve dolu ile gelirler. Dede kendilerine hayırlı verir ve diğer hizmetler aynı şekilde yürütülür (Çıblak Coşkun, 2019: 73).

Çıblak Coşkun'un (2005: 119-120) yapmış olduğu araştırmalar neticesinde, bu mertebeye ancak tüm kötülüklerden arınmış ve her yönüyle olgunlaşarak Hakk'a kavuşmuş canların ulaşabileceği ve bu makama erişmiş herhangi bir kişinin bulunmadığı bilgisi edinilmiştir. Akçaeniş Mahallesi'nde yaptığımız görüşmeler neticesinde Mürebbi Veli Bey bu makama sahip kimsenin bulunmadığını ve bu mertebeye ulaşmanın oldukça zor olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵

2.3.3. Düşkünlük

Alevîlerde ahlaki değerler sisteminin korunması maksadıyla benimsenmiş yolun ilkeleri dikkate alınmaksızın yasaklanan şeylerin işlenmesi durumunda ayin-i cemde Dedenin kararı ve toplumun onayıyla kişi "düşkün" veya "yolsuz" ilan edilir, kişinin suçluluk durumuna da "düşkünlük" veya "yolsuzluk" adı verilmektedir. "Düşkün etmek/düşkün edilmek" terimi suçlu olan kişiye düşkün meydanı açılarak ceza verilmesi, "düşkün

⁴⁵ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

kaldırmak” terimi ise suçlu olan kişinin düşkünlük meydanında durumunun sona erdirilmesi anlamında kullanılmaktadır (Yıldız, 2016: 356).

Düşkünlük “Pir gözünde düşkünlük” ve “yol düşkünlüğü” olmak üzere iki türdür. Pir gözünde düşkünlük, yola boyun eğmeyip kendi kurallarına uyarak pirin dediklerini göz ardı etmesi sonucunda kişiye verilen cezadır. Pir kişiye “Düşkünsün” der ve kişinin ceme gelmesi yasaklanır. Toplum içerisinde yaşantısını sürdürse de ceme katkıda bulunamaz (Özbilgin, 2011: 412).

Yol düşkünlüğü ise, işlenilen ağır suçlar dolayısıyla kişiye verilen cezadır. Eğer bir kişi Kur’an-ı Kerim’de evlenilmesi yasak olan kişilerle evlenirse ya da ikrardan dönerse ya da zinada bulunursa kesinlikle ömrünün sonuna kadar Alevîlik erkânına giremez. Alevîler içerisinde yaşamasına izin verilmez. Vefatları durumunda cenazesi yıkanmaz ve namazı kılınmadan defnedilirler (Eröz, 1990: 145).

Düşkün olan kimseye selam verilmez, selamı alınmaz, konuşulmaz, yardım edilmez, evine gidilmez, kimsenin evine giremez, malı komşularınkilere dahil edilemez, düğünlerine gidilmez, düğünlere çağrılmaz, bayramlarda bayramlaşılmaz bir anlamda tecrit edilir (Tire, 2012: 28).

Mürebbi Veli Bey düşkünlük ile alakalı şunları ifade etmiştir:

Tahtacılarda düşkünlükler yol düşkün, talip düşkün, Dede düşkün şeklinde oluşur. Örneğin, bir kişi kabul edilmeyecek bir ahlaksızlık yaptı. Bu kişi ceme çağrılır. Bizim cemlerimizde halk mahkemeleri vardır. Halen daha geçerliliğini korur. Bir kişinin suçunu içeride kaç can varsa hepsi bilir. Adam suçunu orta yere koyar. Halk mahkemesi buna cezasını verir. Bacılar da mahkemeye dâhildir. Bacıların fikri mutlaka alınır. Cemlerde mevki, kişi, itibar zenginlik yoktur. Herkes eşittir. İşlediği cezaya göre, suç oranına göre ihtar verilir. Diyelim ki bir küfür etti. Arkadaş sana biz ihtar veriyoruz. Sen bir daha bu suçu işlersen ceza daha farklıdır. Ama birisi de yanlış bir suç işledi. Diyelim ki başka bir gözle baktı. Bunun cezası cemden uzaklaştırmaktır.

Halk mahkemesinde mürebber ve canlar bulunur, Dede bulunmaz. Bu görüşleri yılsonunda Dede geldiği zaman talip görgü cemine çıktığında malını pazara çıkartır. ‘Benim malım budur’ der. O zaman mürebbi dile gelir. ‘Sayın pirim bu canımız şu suçtan dolayı dışlanmıştır. Şu canımız da küfür etmiştir. Bunun cezası da ihtardır.’ şeklinde halk mahkemesinde alınan kararlar Dedeye onaylatılır. Dede de mürebbi ve taliplerin doğrultusunda bu canımızı göze alır. Pazarını pazarlar. Malı eğer temiz ise malını alır, bozuk mal ise dışarıya çıkarılır. Buna yol düşkünlüğü denir.

Bu uygulamada en sert yaptırım, yoldan uzaklaştırmadır. Yolu kabul etmeyen, Alevî inancında ‘eline-beline-diline-eşine-aşına-işine’ diye bu kavram vardır. Eğer bir talip beline sahip değilse bu cemden atılır. Cemden uzaklaştırılır. Mahalleden haliyle bu durumla karşılaşan kimseye sıcak bakmazlar,

oldukları alandan onları kabul etmezler, olduğu mecliste durdurmazlar yani sosyal ortamlara kesinlikle giremezler, dışlanırlar. O kişiyi yola getirmek için haliyle bu tür cezaların yaptırılması şarttır.⁴⁶

Mürebbi İbrahim Bey ise düşkünlükle ilgili şunları eklemiştir:

Bizde suç işleyen bir insan veya kötülük eden kişiyi Dede çağırır. Dede neden yaptığını sorguya çeker. Eğer hatalı ise o kişiyi düşkün eder. Bizim birbirimizden nefret duygumuz yoktur. Bizden adliye giden de yoktur. Eline-beline-diline var ya onandır. Akçaeniş'te düşkünlük cemi yapılır. Kişi hatalıysa cemden uzaklaştırılır ceza verilir. Eğer suçunu kabul ederse kişi Dede onları barıştırmak için üzerine düşeni yapar. Dede aracılığıyla kırgınlık, dargınlık ortadan kalkar.⁴⁷

Düşkün olan kişi belirlenen sürede cezasını çektikten sonra düşkünlüğünün kaldırılması için pirine veya Dedesine başvuruda bulunmaktadır. Dede o kişiyi yakından tanıyanlardan bir heyet oluşturarak kişinin durumunu değerlendirmektedir. Mürebbi Veli Bey bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “Düşkün olan kişinin dönme ihtimali kişinin tövbesine bağlıdır. Diyelim ki on yıl, on beş yıl geçti. Ceme gelir, ‘Ben değiştim, tövbekâr oldum, benim cezam bana yetti, ben de bu yola gireceğim.’ der. Bu geri dönüş sadece bir kişinin onayıyla olmaz, sadece Dede bu durumu kaldıramaz. Herkesin onayı şarttır.”⁴⁸

Heyet onayı ile kişinin düşkünlüğünün kaldırılmasına karar verildikten sonra düşkünlüğünün kaldırılacağı akşam “düşkünlük cemi” yapılmaktadır. Bu cem diğer ayin-i cemler gibi devam etmektedir. Özbilgin, (2011: 413-414) kişinin düşkünlüğünün kaldırmasını şu şekilde ifade etmiştir:

Rehber aracılığıyla ceme davet edilen kişi meydana getirilerek rehber Dedeye, “Sürümüzden bir can bir hataya maruz kalarak ayrılmış. Himmetinizle tekrar katılmak ister” der. Dede ise “Ehl-i şeriat kabul etti. Tarikatı yoklasın” der. Ardından tekrar rehber aynı soruyu tekrarlar. Dede ise “Ehl-i şeriat kabul etti. Marifeti yokla.” der. Rehber üçüncü kez aynı soruyu tekrarlar. Dede, “Bazı hatalara maruz kalarak sürümüzden ayrı kalan bu can katılmak ister. Sırr-ı hakikat de kabul etti. Dört kapının dördü de kabul edince yola almamak olmaz. Pire teslim edin” der. Rehber, kişiyi pire teslim eder. Dede talibin elini tutar, “Ey talip; elin erde, yüzün yerde, Alî Mansur darındasın, Nesimî gibi postun elinde, Fazlı gibi hançer göbeğinde, Hakk, Muhammed, Ali yolundasın. İyi düşün, gelme gelme, dönme dönme. Gelenin malı, dönenin canı gider. Bu yol ateşten gömlektir, demirden leblebidir. Gömleği giymeyi, leblebiyi yemeyi göze alabilirsen ikrarını ver. Yoksa ön ikrar verme ya da ön ikrarından dönme” diye talkını verir. Talip ise, “Allah eyvallah! Hak, Muhammed, Ali yolunda ikrarım tamdır. Yol uğruna boynum kıldan incedir” der. O zaman Dede duasını verir ve talip secde eder. Ardından kurban kesilir.

⁴⁶ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya

⁴⁷ İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁴⁸ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKÇAENİŞ TAHTACILARININ KÜLTÜREL VE SOSYAL YAPISI

Toplumların günlük yaşamını oluşturan faaliyetlerin temelinde eski kültürlerden süregelen gelenek, örf ve adetler bulunmaktadır. Bu faaliyetlerin içerisinde doğum, evlilik, ölüm gibi hayatın geçiş dönemleri olarak adlandırılan süreçler de yer almaktadır. Bu süreçlere ilişkin örf, adet ve gelenekler ve bunların içerisinde yer alan ritüeller toplumun geleneksel kültürünün temelini oluşturmaktadır (Yıldırım, 2010: 18). Bu bölümde Akçaeniş Tahtacılarının kültürel ve sosyal yapısı ele alınacaktır.

3.1. Doğum

Yüzyıllardan beri doğum mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Doğum toplum içerisinde anne ve babaya duyulan saygıyı arttırmıştır. Doğum ve doğum içerisindeki evrelere bazı geçiş töreleri ve törenleri eşlik etmiştir. Eski dönemlerden beri süregelen inanç ve gelenekler insanları kadının gebelik öncesinden başlayarak pek çok örf ve âdete iştirak etmesine ve bu örf ve âdetin gerektirdiği ritüelleri uygulamaya zorlamıştır. Bu yüzden doğum sürecinin oldukça fazla örf, adet, inanç ile dinsel ve büyüsel işlemle harmanlanmış olduğunu gözlemlemekteyiz (Örnek, 1995: 132).

Akçaeniş Mahallesi'nde doğumla alakalı geçmişten beri süregelen adet ve inançların hepsi tam anlamıyla uygulanmasa da, bazıları mahallede devam ettirilmektedir. Mahalle sakinleri bazı açılardan adetlere riayet ederken, genel anlamıyla modern tıbbın sağladığı her türlü imkândan da faydalanmaktadır.

3.1.1. Doğum öncesi uygulamalar

Akçaeniş Mahallesi'nde yaşayan Tahtacıların doğum öncesi inanç ve uygulamaları; kısırlığın giderilmesi, hamile kadının kaçınacağı şeyler etrafında yoğunlaşmaktadır.

Anadolu'nun bazı kesimlerin çocuğu olmayan bir kadının geri plana atıldığı gözlemlenmektedir. Akçaeniş Mahallesi'nde ise çocuğu olmayan kadın sosyal çevresinden dışlanmamakta, baba evine gönderilmemekte veya üstüne kuma getirilmemektedir. Öncelikle hamile kalmak için tıbbî tedaviye başvurulur. Eğer bundan bir sonuç alınmazsa "ölçüm" adı verilen halk hekimlerine başvurulmaktadır (Saylık, 2002: 359). Hamile kalmak isteyen kadınlar arasında bazı uygulamalar bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Gelin damat evinin kapı eşiğinde durdurularak, gelinin başına evin damından para, buğday ve şeker atılır.

2. Gelinin yatağı hazırlanırken yatağın üzerinde erkek çocuk yuvarlanır.
3. Gelin damat evine gelince gelinin kucağına erkek çocuk verilir.
4. Kına gecelerinde çocuğu olamayan kadının gelinin eline kına yakılmasına izin verilmez.
5. Çocuk sahibi olmak isteyenler türbe, yatırları ziyaret ederek, Allah'a dua ederler ve adak adarlar (Zanco, 2019:72).
6. Çıki, nöbet şekeri, karanfil gibi bazı baharatlar dövülerek kadının karnına koyulur.
7. Zencefil ve kuru üzüm dövülerek kadının karnına koyulur.
8. Kuru incir dövülerek kına ile karıştırılır ve kadının karnına koyulur (Saylık, 2002: 359).

Akçaeişli Dursen Ötkünoğlu ve Gülşen Hanım ile yaptığımız görüşmede Akçaeiş'te yaşayan Tahtacılar arasında yukarıda bahsedilen uygulamalardan gelinin damat evinin kapı eşiğinde durdurularak başına evin damından para, buğday ve şeker atılması ve çocuk sahibi olmak isteyenlerin türbeyi ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir.⁴⁹ Buna ek olarak, Dursen Hanım kadının hamile kalması için kadının karnına yumurta sardıklarını da belirtmiştir.⁵⁰ Mürebbi Veli Bey ise kadının hamile kalmasına ilişkin şunları anlatmıştır: “Gebe kalamama Hakk'ın emriyle olur ama bizim batıl inançlarımız vardır. Mesela burada Abdal Musa Türbesi'nin yanındaki ağaca dileklerinin yerine gelmesi için kişi ya şalını bağlar, ya yazma bağlar. Çocuğu olmayanlar da bunu uygular, hatta bir arkadaşım çocuğu olması için bunu gerçekleştirdi ve çocuğu oldu.”⁵¹

Bu esasında Eski Türklerden beri süregelen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Türk geleneğinde çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, ata mezarları ile evliya türbelerini ziyaret ederek dilek diler, adak adarlardı. Bunun yanında kutsal olarak kabul edilen ağaçlara, kam mezarlarına ‘çaput’ diye adlandırılan kumaş bağlayarak adak adaması geleneği de bu dönemden gelmektedir (Kalafat, 1995: 71). Buradan da anlaşılacağı üzere, mezarların, kutsal yerlerin ziyaret edilerek adak adanması geleneği Müslümanlaşmak suretiyle de varlığını sürdürerek günümüze kadar gelmiştir (Yıldırım: 2010, 19).

Kadın hamile kaldıktan sonra bazı nedenlerden dolayı birtakım durum ve davranışlardan uzak durarak çocuğunun anne karnındayken sağlığını korumak ister. Mahallede hamile kadına ‘yükü’ denir. Hamile kadının ağır kaldırmamasına ve yoğun iş

⁴⁹ Gülşen Akın ile Akçaeiş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁵⁰ Dursen Ötkünoğlu ile Akçaeiş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁵¹ Veli Akın ile Akçaeiş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya

yapmasına izin verilmemektedir. Kadının aşerme dönemine “yerginlik” adı verilmektedir. Bu dönemde kadın ne isterse yapılmakta, ne isterse alınmaktadır (Saylık, 2002: 360).

Sünnî geleneğinde olduğu gibi kadının hamilelik sürecine dair bazı inançlara Tahtacılar da rastlamaktayız. Bunlar şu şekildedir:

- ✓ Hamile kadın çocuğunun güzel olmasını isterse yüzü güzel kişiye bakmalıdır.
- ✓ Hamile kadın çocuğunun yüzünde gamze olmasını istiyorsa hamileyken ayva yemelidir (Duman, 2019: 224-225).
- ✓ Kadının karnı sivri ve kalçaları dar ise çocuğun erkek olacağına inanılır. Kadının kalçaları fazla geniş ise, çocuğun kız olacağına inanılır. Ayrıca, hamile kadının yüzü güzelleşip kirpikleri sararırsa çocuğun erkek, hamile kadının yüzü çirkinleşirse çocuğun kız olacağına da inanılır (Saylık, 2002: 360).

Akçaenişli Gülşen Hanım ve Dursen Hanımla yaptığımız görüşmede hamile kadının çocuk doğmadan önce patik, kundak, zıbınına kadar her şeyini hazırladığını belirtmişlerdir.⁵² Doğumu ise eski zamanlarda “olçum” adı verilen halk hekimleri olan yaşlı kadınlar veya mahallenin ebesinin yaptırdığını, günümüzde ise doğumların hastanede gerçekleştiğini ifade etmişlerdir.⁵³

3.1.2. Doğum sonrası uygulamalar

Doğum gerçekleştikten sonra çocuk ve anne için uygulanan çeşitli gelenekler bulunmaktadır. Bu uygulamalar şu şekilde sıralanabilir.

Çocuğun tuzlanması: Çocuk doğduktan sonra kokmaması için vücuduna bal ve tuz karışımının sürülmesi işlemine tuzlama adı verilmektedir. Dursen Hanım ile yaptığımız görüşmede Akçaeniş Mahallesi’nde gerçekleşen çocuk tuzlama geleneğini şu şekilde anlatmıştır: “Çocuk doğduktan takriben bir hafta sonra çocuğun göbeği düşer. Göbeği düştükten sonra bir mal (koyun veya keçi) kesersin. Kurban kesimiyle mevlit yapılır ve yemekler verilir. Göbeği düştükten sonra tuzu elersin içine baharat koyarak çocuğu tuzlarsın.”⁵⁴

Mürebbi Veli Bey ise bu geleneği şu şekilde ifade etmiştir:

Doğumdan sonra çocuk tuzlanır. Doğar doğmaz tuzlu ve ballı harcı çocuğun her yerine sürerler ve kundaklarlar. Çocuğun ağzına azıcık bu karşımdan sürerler. ‘Ağzına tuz atmadılar mı?’ deyimi de buradan gelir. Yarım saat-bir saat bu harca sarılı kalır çocuk. Bu uygulama bir defa gerçekleşir.

⁵² Gülşen Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

⁵³ Dursen Ötkünoğlu ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

⁵⁴ Dursen Ötkünoğlu ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

Ardından çocuğu yıkarlar. Bunu yapmaktaki maksat, çocuğun ileriki zamanlarda pişmemesi, koltuk altı, ayaklarının altı, kasıklarının terlememesi ve pişik olmamasıdır.⁵⁵

Çocuğa ad koyma: Çocuk doğar doğmaz ismi Dedesi tarafından koyulmaktadır. Genellikle Ehl-i Beyt'e ait veya Alevî büyüklerinin isimleri koyulmaktadır (Saylık, 2002: 360). Seyirci'ye göre, Tahtacılar arasında bir kişinin üç oğlu var ise birine babasının adını verir. Diğerlerine ise genellikle Hasan, Hüseyin, Ali, Muhammed veya Ahmet, Mehmet, Veli adları verilir. Osman, Ömer adları ise pek tercih edilmez. Kızlara ise genellikle Elif, Eşe, Döne, Fatma, Meryem, Döndü, Ayşe gibi isimler verilmektedir (Seyirci, 2007: 39).

Mürebbi Veli Bey çocuğa ad koyma ile alakalı şu bilgileri bizimle paylaşmıştır: “Benim adım Veli, torumun ismi de Veli. Oğlumun adı Ali, babamın ismi de Ali. Bizde öyle bir gelenek var. Kız olursa annesinin ismi veya ailede hatırı sayılı birileri var ise, onun ismi vurulur. Genelde çocuklara ataların ismi koyulur.”⁵⁶

Çocuğun kırklanması: Çocuk doğduktan kırk gün sonra yıkanması işlemine “kırklama” adı verilmektedir. Dursen Hanım Akçaeniş Mahallesi'nde gerçekleşen kırklama işlemi şu şekilde anlatmıştır: “Çocuk doğduktan yirmi gün sonra yirmi kırk yapılır. Çocuk doğduktan kırk gün sonra bir tasa kırk tane toplanmış taşı koyarsın. Yumurtanın ucunu kırıp kırk defa yumurta kabuğu ile kabın içine su koyarsın Çocuğu bu suyla yıkarsın. Buna kırklama deriz.”⁵⁷

Mürebbi Veli Bey ile Mürebbi İbrahim Bey ise bu uygulamayı şu şekilde ifade etmişlerdir: “Çocuğun doğumundan kırk gün geçtikten sonra çocuk ebesi tarafından yıkanır. Yerden kırk tane taş toplanır. Toplanmış taş bir kaba koyulur. O kabın içerisine su eklenir. Çocuğun kafasından kırk bardak o suyu dökerler. Kırklamanın bir diğer anlamı ise kadın lohusalıktan çıkmış demektir. Bu olayın üzerine kırk yemeği yapılır ve yemek herkese dağıtılır.”⁵⁸

Kütük atma: Erkek çocuk dünyaya geldiğinde uygulanan bu gelenek, Antalya Tahtacılarının yanı sıra Mersin Tahtacıları arasında oldukça yaygındır. Eröz (1991: 59) bu gelenek sadece Tahtacılar için değil, Yörüklerde de bu geleneğin uygulandığını ifade etmektedir. Buna göre, devamlı kız sahibi olan kişinin erkek çocuğu olunca bu adeti gerçekleştirdikleri görülmektedir.

⁵⁵ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁵⁶ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁵⁷ Dursen Ötkünoğlu ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁵⁸ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya. ve İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Mürebbi Veli Bey, Akçaeniş Mahallesi'nde gerçekleşen kütük atma geleneğini şu şekilde ifade etmiştir:

Erkek çocuğu doğduktan sonra kütük/odun atma olayımız var. O çocuğun amcası, dayısı çocuğun evinin önüne gelir kütük/odun atar, kütük/odun atan istekte bulunur. Aile de bu isteği yerine getirir. Bu olay bir defa yapılır. Şimdilerde bu gelenek pek uygulanmıyor. Bunun anlamı ise atılan kütük/odun ateşi temsil eder. Senin bu doğan çocuğun ömür boyu bu senin ateşini yaksın anlamına gelmektedir. Bunun erkeğe uygulanmasındaki maksat erkek çocuğu sahibi olanların ocağının devamının sağlanması içindir.⁵⁹

Loğusalık: Doğum yapmış kadına loğusa adı verilmektedir. Loğusalı bebek ve annesine “kırklı” adı verilmektedir. Loğusalık sürecinde annenin ve çocuğun tehlikede olduğu düşünülmekte ve buna binaen kadınların dikkat ettiği pek çok nokta bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- İki loğusalı kadın kırkları çıkmadan birbirlerinin evine gidip gelmezler ve karşılaşmamaya özen gösterirler. Eğer karşılaşırlarsa buna “kırklar karşılaşması” adı verilir ve kadınlar birbirlerine iğne verirler.
- Kırkı çıkmamış çocuğun bulunduğu evin önünden cenaze veya düğün arabası geçecekse bebek konvoyun önünden geçirilmektedir. Buna “ön kesme” adı verilir (Saylık, 2002: 361).
- Albastının loğusa kadın ve çocuğuna zarar vereceğine inanılır. Bu yüzden doğumdan sonra kırk gün kadının yattığı odada ışıklar yanık bırakılır.
- Loğusa kadının başına kırmızı yazma bağlanır, evin içine elek asılır. Kırk gün boyunca evden dışarıya un, ateş ve tuz verilmez, çocuğun kıyafetleri dışarıya asılmaz (Selçuk, 2004: 169).

Mürebbi Veli Bey loğusalık ile alakalı şunları ifade etmiştir: “Çocuğun kırkı olana kadarki süreye biz loğusa dönemi deriz. Loğusa kadın kırk gün geçene kadar sosyal hayattan soyutlanır. Örneğin, loğusa bir ceme katılamaz. Kırkı içerisinde cenazeye katılamaz. Eğer katılırsa “kırk bastı” deriz biz. Albastı geleneği bizim buralarda yoktur. Daha önce hiç duymadım.”⁶⁰

Diş hediği/dirgiti/köllesi: Çocuğun ilk dişinin çıktığı zamanda buğday, nohut, kuru fasulye ve mısırın kaynatılarak yapıldığı yemeğin komşuları davet ederek yenilmesi geleneğidir.

⁵⁹ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁶⁰ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Gülşen Hanım Akçaeiş Mahallesi'ndeki diş hediği/dirgiti geleneğini Şu Şekilde ifade etmiştir:

Çocuğun dişi çıktığı zaman diŐin çıktığını ilk kim görürse çocuğa hediye alır. Çocuğun annesi diş kóllesi yapar. Tüm mahalle toplanır. Meslek seçimi için eŐyalar koyulur, çocuğun üstü tülbentle örtülür. Çocuk eŐyalardan ilk hangisini seçerse o mesleği edinir derler. Bir de dişi sağlam olan temiz olan biri kólleden alır. Yazmanın üzerinden çocuğun başına döker. Gelen misafirlere o kólleden dağıtırsın. Gelenler çocuk için iyi temennilerde bulunur.⁶¹

Duşak kesme/kırma: Çocuk veya hayvanların iki ayağının birbirine bağlanmasına “duşak” adı verilmektedir (Bulut ve Bal, 86). Ayrıca “ayak bağı” anlamına gelecek Şekilde de kullanılmaktadır. Çocuk emekleme döneminden yürüme dönemine geçiş aŐamasında ayak kasları çok geliŐmediđinden dolayı çok düşer. Tahtacı inancına göre, çocuğun sürekli düşmesinin sebebi, ayaklarında gizli bir bağ yani duşak olduğundandır. Duşak kırma/kesme töreniyle çocuğun duŐađı kesilir. Bu Şekilde sağlam yürüyeceğine inanılmaktadır (Gül, 2002: 357).

Gülşen Hanım Akçaeiş Mahallesi'ndeki duşak kesme/kırma geleneğini Şu Şekilde ifade etmiştir:

Çocuk yürümeye baŐladıđında, ilk adımını attığında (bir buçuk iki yaŐlarında) köyün gençleri toplanır. Köyün ortasına/mezdanına köyün gençleri toplanır. Çocuğu getirirler çocuğun ayağına ip bağlarlar. İki bacak arası ip gergin olur. Çocuğun karşısına bir Şey koyulur. Köyün gençleri iple koŐu yapar. Oraya kadar koŐulması için bir yer belirlerler ve yarış düzenlenir. Kim birinci olursa ayağındaki ipi koparır. Çocuğun Dedesi veya babası ona hediye verir. Sonra mahalledeki insanlara bir Şeyler dağıtırsın.⁶²

Sünnet ve kirvelik: “Erkek çocukta, erkeklik organının ucundaki derinin çepeçevre kesilmesi anlamına gelen sünnet⁶³, toplumlarda dinî-kültürel bir ritüel Şeklinde uygulanmıŐ, aynı zamanda tedavi edici ve hastalık önleyici yönüyle modern tıpta yer almaktadır (Gürkan, 2010: 155). Ergenlik çağına girmemiŐ (5-8 yaş arası erkek çocuklar için düzenlenen sünnet töreni, erkekliğe giriş töreni olduğu kadar, Müslümanlığa giriş töreni olarak da kabul edilmektedir (Polat, 2006: 152).

“Sünnet olan çocuğun bütün masraflarını üstlendikten sonra sünnet sırasında çocuğu kucadına alarak elini, kolunu tutan ve bütün hayatı boyunca çocuk üzerinde babasına yakın hak taŐıyan kimse” anlamına gelen kirve ise önemli bir kurumdur. Bu yüzden sosyal sistemin

⁶¹ Gülşen Akın ile Akçaeiş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁶² Gülşen Akın ile Akçaeiş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁶³ Türk Dil Kurumu Sözlükleri Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 10.03.2020).

önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Kirvelik sünnet geleneğinin önemli bir fonksiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gelenek eski Türk boyları olan Oğuzlarda ve Türkmen gruplarında bulunmaktadır. Oğuzlarda bu gelenek sembolik bir mahiyet arz ederken, Türkmenlerde hukuki, sosyo ekonomik ve kültürel mahiyet arz etmektedir (Türkdoğan, 1966: 203).

Kirve, sünnet esnasında çocuğun kollarını elleriyle, bacaklarını da kendi bacaklarıyla tutarak sünnetçinin işini kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında, sünnet düğününün masraflarını karşılamak, ailenin tüm bireyelerine ve davetlilere hediye vermek gibi görevleri de bulunmaktadır (Nutku, 2002: 68). Türkmenler arasında çocuk ile kirve arasında hısımlığa benzer bir bağ olduğu inancı yaygındır. Anadolu’da oldukça yaygın olan “süt anne” gibi kirvelik “sütbaba” şeklinde bir fonksiyonu bulunduğunu söyleyebiliriz (Türkdoğan, 1966: 203).

Kirvenin sünnet sırasındaki görevlerinin yanında, ailesi okutamadığında çocuğa yardım etmek, eğitim giderlerini üstlenmek, ona yol gösterme gibi görevleri de bulunmaktadır. Ayrıca, çocuğun iş ve meslek sahibi olmasında, evlenmesi gibi durumlarda da onu gözetmekte ve yardımcı olmaktadır (Nutku, 2002: 69).

Sünnet töreninin olacağı gün sünnet olacak çocuğa o gün özel bir elbise/sünnet kıyafeti giydirilir. Davetliler geldikten sonra eğlence başlamakta ve gelen tüm davetlilere yemek verilmektedir. Yemek bittikten sonra çocuğun babası davetlilerle oyun oynar. Ardından çocuk da oynatılarak takı merasimi yapılır. Takı merasimi sonrası çocuk eve götürülerek sünnetçi tarafından sünnet edilir. Sünnet sonrası da eğlence sona erer (Polat, 2006: 152).

Gülşen Hanım Akçaeniş Mahallesi’ndeki sünnet törenleri ile ilgili şu bilgileri bizimle paylaşmıştır: “Bizde sünnet oluyor da kirve yoktur. Sünnet törenlerinde düğün olur. Bazıları önceden sünnet yaptırıp sonradan düğün yapıyor. Genelde çocuk sünnet olduktan bir sene sonra düğün yapılıyor veya kışın sünnet ettirilip yazın düğün yapılıyor. Eskiden düğün olduğu gün sünnet de yapılırdı. Sünnet töreninden sonra yemekler verilirdi. Şimdi ise sünnet düğününde yemekler verilmektedir.”⁶⁴

Mürebbi Veli Bey kirvelikle ilgili şunları ifade etmiştir: “Tahtacılarda kirvelik var ama Doğu’daki kirveliklerden daha yüzeyseldir. Doğu’da çocuğun tüm masraflarını ölünceye kadar kirve çocuğun babası gibi karşılar ama bizde bu durum yoktur. Kirvenin sünnetten önce elbisesini alma, sünnette çocuğu tutma gibi görevi vardır.”⁶⁵

⁶⁴ Gülşen Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

⁶⁵ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya

3.2. Evlilik

Evlilik, insan yaşamının önemli geçiş evrelerinden ve toplum yaşamında kültürel öğelerin en yoğun yaşandığı sosyal hayat alanlarından birisini oluşturmaktadır. Bu açıdan, evliliğin temelinde yer alan aile ve aile kurmaya dair meydana gelmiş geleneklerin insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren oluştuğunu söylemek mümkündür (Çopuroğlu, 2000: 164). İslamiyet'te ise Hz. Muhammed döneminden itibaren Müslüman toplumlarda aile ve evlilik kurumlarına büyük önem atfedilmiştir. Aile hukukunun en temel kabul edilen evlenmenin dinî hükmü, içeriği, şartları, evliliğin sonuçları gibi hususlar fakihler tarafından ayrıntılı olarak ele alınmış, bazı konularda görüş birliğine varılırken, bazı konularda aynı mezhep içerisinde dahi farklı görüşler ileri sürülmüştür. Farklı görüşlerin ortaya çıkmasındaki temel sebep ise, İslam Hukukunda nasların yoruma açık olması ile geniş İslam coğrafyasında yer alan farklı ırk ve kültürlerin topluluklarının aile hayatına ilişkin görüşleri ve bunların süreç içerisinde değişikliğe uğramasıdır (Atar, 2007: 112).

Türk kültüründe evlilik; ocak kurma, ocak tütürme, ev/bark sahibi olma, yuva kurma şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca evlilik kurumunun aile kurma amacının yanında, soyun devamını sağlama gibi bir amacı da bulunmaktadır. Bu da kişileri bireysel bir görevden ziyade toplumsal bir görevi de üstlenmeye sevk etmektedir. Bu yüzden, toplumda evlilik yaşı geldiği halde evlenmeyen gençlere pek olumlu gözle bakılmamaktadır (Çopuroğlu, 2000: 165-166).

Tahtacıların genel kurallarına göre evlilik, Alevî bir erkek ile Alevî bir kızın evlenmesini uygun görmektedir. Bu şekilde Alevîler arasında herhangi bir yabancı unsur sokulmayarak, Alevîliğin korunacağı düşünülmektedir. Mezhepsel ve yaşamsal farklılıklar dolayısıyla Sünnî birisiyle evlenmesi durumunda ileride boşanma ihtimalinin yüksek olacağı düşüncesi mevcuttur. Bu ölçütler içerisinde kadın ve erkek eş seçiminde serbesttir. Fakat son zamanlara baktığımızda bu görüşün çok fazla benimsenmediği Sünnî bir kız ile Alevî bir erkeğin veya Sünnî bir erkek ile Alevî bir kızın evlenmesine hoşgörülü bir anlayış bulunmaktadır. Tahtacılar da Alevî olmak için iki temel yol bulunmaktadır:

- ✓ Alevî soyundan gelmek
- ✓ Alevî bir erkeğin Sünnî bir kızla evlenip, müsahip olması.

Tahtacılar da Alevî bir kadının Sünnî bir erkekle evlenmesi durumunda erkek Alevî olarak kabul edilmemektedir (Kaplan, 2002: 363).

Akçaeniş Mahallesi'nde görüşme yaptığımız kişilere "Tahtacı olmayana kız verir misiniz?" sorusunu sorduğumuzda aşağıdaki cevapları bizlerle paylaşmışlardır:

Mürebbi Veli Bey'in cevabı şu şekildedir:

Alevîlerde Sünnîlere kız verilmez. Sebebi, Alevîlikte yargılama vardır, ama Sünnîlikte yargılama yoktur. Diyelim ki bir kişi hata etti. O kişi camiye gider, hocanın arkasında saf tutar. Katil de olsa, kötü huyları da olsa hiç kimse o kişiye ‘Sen burada ibadet edemezsin’ diyemez. Ama Alevîlik ve Tahtacılıkta bir insan yaptığı suçtan dolayı yargılanır. Cem evine kabul edilmez. Diyelim ki kızımı Sünnî birine verdim. Halen veriyoruz. Ama bunun bir müeyyidesi vardır. Cezası şudur: daha önceleri babamların, Dedemlerin zamanında kızını veren adamdan yedi yıl ateş alışverişi olmazmış. Ama çağ değişti, ortam değişti. Ceza artık iki yıl oldu. Eğer kızın kaçarsa bir sene içerisinde tüm aile hiçbir şekilde ibadet faslında bulunamazlar. Ama ticari ve sosyal faaliyetlerde bulunabilirler.⁶⁶

Mürebbi İbrahim Bey’in cevabı şu şekildedir: “Tahtacı olmayana kızı gönüllü vermeyiz. Ama anlaşılanlara da saygı duyarız. Kızını Tahtacı olmayana verenlerle iki yıl boyunca kesinlikle ibadet faslında bulunmayız.”⁶⁷

Gülşen Hanım’ın cevabı şu şekildedir: “Tahtacı olmayana da burada kız veriliyor. Bizde esas yabandan (dışarıdan) kız alma çoktur. Bizde pek ayırım olmaz. Burada herkes birbirine saygılıdır. Din konusunda herhangi bir baskı olmaz. Eskiden ayırım yapılırdı. Ama artık ayırım yapılmıyor.”⁶⁸

Bunun yanında, Tahtacılar da eş seçiminde bazı düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu düzenlemeler şu şekildedir.

- ✓ Ana ile oğul, baba ile kız, kız kardeş ile erkek kardeş arasında evlilik kesinlikle yasaktır. Bu tür ilişkiler ensest kabul edilir.
- ✓ Süt kardeş aynı anadan süt emme durumu sonrası süt emen çocuklar için kullanılan bir terimdir. Süt emme durumu sonrası çocuklar arasında kardeşlik bağı kurulduğu düşünüldüğünden süt kardeşler birbirleriyle evlenemez.
- ✓ Musahiplik karındaşlık makamıdır. Musahip çocukları da iki kardeş olarak kabul edilmekte ve kardeşlerin birbirleriyle evlenmesi yasaktır.
- ✓ Paralel kuzen evliliği olarak kabul edilen “amcakızı-amcaoğlu” veya “teyze kızı-teyze oğlu” evliliklerine izin verilmektedir (Engin,1993a: 126-130).
- ✓ Kirve çocukları arasında evlilik yapılmamaktadır.
- ✓ Dede talip arasında evlilik olamaz. Fakat Dede ailesi ile talip ailesi kendi aralarında evlilik yapabilmektedir (Zanco, 2019: 70).

⁶⁶ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

⁶⁷ İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

⁶⁸ Gülşen Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

3.2.1. Evlilik Öncesi uygulamalar

Evlilikler kız ile erkeğin birbirlerini görerek, tanıyarak anlaşması veya görücü usulü olarak adlandırılan erkek tarafının kız tarafını beğenerek kızı ailesinden istemesi sonucunda gerçekleşmektedir (Yıldırım, 2010: 24). Evlilik akdi gerçekleşmeden önce bazı geleneksel uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar şu şekildedir.

Kız kaçırma: Tahtacılar arasında kız kaçırma yoluyla evlenme oldukça yaygın bir durumdur. Kızın kaçarak evlenmesi durumunda baş bağlama töreni yapılmamaktadır (Selçuk, 2008: 225). Mürebbi Veli Bey, ailelerin gönül rızası olmadığında gençlerin anlaşarak kaçma durumunun Akçaeniş Mahallesi'nde de olduğunu ifade etmiştir.

Mürebbi İbrahim Bey, Akçaeniş Mahallesi'nde kız isteme töreni ile söz kesme töreninin birlikte yapıldığını ifade etmiştir. Gülşen Hanım kız isteme töreninin nasıl yapıldığını bize şu şekilde anlatmıştır: “Kız tarafı ile erkek tarafı tanışıyor. Gelenek göreneklerimize göre genelde damat tarafına ön ayak olarak, kızı yaşlılar ister. Erkek tarafı kız tarafının önünde diz çöker ve niyaz ederler. Erkek tarafı Üç kez ‘Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!’ diyerek ve Pirlerin adı da anarak Allahın emri ile kızı ister. Kız tarafı “Allah, Eyvallah!” diyerek kızı vermiş olur.”⁶⁹

Mürebbi Veli Bey ise kız isteme törenini şu şekilde ifade etmiştir:

İki genç tanıştıktan sonra ailesi kız istemeye gider. Eğer ailenin gönül rızası yok ise, kız kaçırma durumu gerçekleşir. Durumun çözülmesi için kişinin konumuna göre yardım isterler. Daha önceleri, kırk- kırk beş sene önce başlık parası uygulaması vardı. Babam kız kardeşimi evlendirirken başlık parası istedi. Ben bu duruma karşı olduğum için karşı çıktım. Burada başlık parası geleneğini kaldıran ilk kişiyim. Kız istemeye ilk önce oğlan tarafı babası, hatırı sayılı kişilerle giderler. Böyle durumlarda mürebbinin olması şarttır. Önce görüş alınıp sonradan kız isteme gerçekleştirilir.⁷⁰

Nişan: İsteme töreninde verilen söz ile yapılan akit ve merasimlere nişan adı verilmektedir. Nişan töreninin yapılmasındaki maksat, evlenecek erkek ile kızın birbirlerini daha iyi tanınması, evlilik hazırlıklarının ve resmi işlemlerin tamamlanmasıdır. Söz kesildikten sonra hemen nikah kıymak mümkün olmadığından bir zamana ihtiyaç duyulmakta ve söz ile evlilik arasındaki sürece nişanlılık adı verilmektedir (Yıldırım, 2010: 26).

Akçaeniş Mahallesi'nde kız tarafının istemesi doğrultusunda nişan yapılmaktadır. Gülşen Hanım yaptığımız görüşmede nişanın zorunluluğu olmadığını ifade etmiş, nişan töreninin komşu ve akrabalarla eğlence eşliğinde yapıldığının altını çizmiştir. Ayrıca, nişan öncesinde, erkek tarafı kız tarafına “nişan kovası/kofası” göndermektedir. Nişan

⁶⁹ İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁷⁰ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

kovası/kofasının içerisinde geline nişan için gerekli olan hediyelikler, kıyafetler bulunduğunu da eklemiştir.⁷¹

3.2.2. Evlilik Esnasındaki Uygulamalar

Kız isteme, söz kesme, nişan gibi uygulamalardan sonra evlilik için asıl sürece girilmiş olunur ve bu süreçte düğün hazırlıkları, gelin alma gibi uygulamalar gerçekleştirilir.

Oku/Davetiye verme: Düğün gününden takriben bir, iki hafta önce düğün davetiyesi veya oku akraba ve tanıdıklara dağıtılmaktadır.

Mürebbi Veli Bey oku/davetiye verme geleneğini şu şekilde ifade etmiştir: “Düğünden önce davetiye olarak kişilerin ekonomik durumuna göre oku hazırlanır. Bu çok eskilerde kibrit idi. Ardından bardak oku olarak verilmeye başlandı. Sonra havlu, gömlek, takım elbiselik kumaş verilmeye başlandı.”⁷²

Gülşen Hanım kız ise bu geleneği şu şekilde anlatmıştır: “Düğünden önce günümüzde oku olarak havlu verilir. Çok yakın akrabaya gömlek alınır. Bunun yanında tişört, şalvarlık kumaş da alabilirsin. Çok tanımadığın kişilere ise davetiye dağıtılır.”⁷³

Pırtı biçme/Urba görme: Tahtacılar arasında kız evinin belirlemiş olduğu bir gün bu gelenek gerçekleştirilir. Geleneğe göre, kız evi evli bir kadını görevlendirerek ev ev gezer. Tüm kadınları bu törene bir adet dikiş iğnesiyle davet eder. Eskiden bu törene icabet edenler kız evine giysilik kumaş getirirlerdi. Fakat günümüzde pijama, tişört gibi gündelik hayata dair kıyafetler de getirebilmektedir. Törenin yapılacağı gün sabah kızın giysi bohçası hazırlanır. Erkek tarafı bohçayı kız tarafına getirir. Gelin adayı ortaya gelir ve bohça açılarak alınan giysiler salavatlanmaya başlanır. Görevli kadın giysileri gelinin üstüne tutarak “Bismillah Allah Allah, Allahümme Salli Ala Seyyidine Muhammed, Muhammed’e salavat, kutlu olsun diyenlerin akıbeti hayırlı olsun” diyerek salavatlama işlemini yapar. Merasimde hazır bulunan herkes “Hayırlı uğurlu olsun” der. Ardından damada alınan giysiler salavatlanır. Salavatlama sonrası erkek tarafının getirdiği tatlı gelenlere ikram edilerek tören sona erer (Mecek, 2014:41-42)

Akçaeniş Mahallesi’nde yapmış olduğumuz görüşmede, görüşme yaptığımız kişiler bu adetin Antalya’nın Serik ilçesinde ikamet eden Tahtacılar arasında yaygın olduğunu ve Mahallelerinde böyle bir geleneğin uygulanmadığını belirtmişlerdir.

Gelin okşama: Mürebbi Veli Bey ile yaptığımız görüşmede düğünden bir gün önce gerçekleştirilen kına töreninde kına yakma işleminden önce ikrarı alınmış veya ikrarı

⁷¹ Gülşen Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

⁷² Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

⁷³ Gülşen Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

alınmamış, fakat bu işe yatkın olan yaşlı bir kadının gelinin yanına gelerek gelinin başını okşadığını ifade etmiştir.⁷⁴

Kına töreni: Tahtacılar da kına töreni oldukça yaygın bir gelenektir. Düğünden önceki günün akşamında kına töreni gerçekleşir. Törende oyunlar oynanırken, gelinin arkadaşlarından üç kız, gelinin başına bir örtü atarlar. Ardından üç mum yanan kına tepsisini getirirler. Kızlardan biri kına tepsisini gelinin başında döndürerek törene katılan diğer kızlarla gelinin etrafında döner (Yıldırım, 2010: 26-27). Törene gelen konuklar gelin ve damada hediyeler getirir ve onları verirler. Kına yakılmadan önce gelinin kayınvalidesinden bahşiş istenir ve kına yakılır (Kaplan, 2002: 367).

Gülşen Hanım Akçaeniş Mahallesiindeki kına törenlerinin nasıl yapıldığını bize şu şekilde anlatmıştır: "Kına yakma düğünden ayrı yapılır. Kına yakmanın başında oyunlar oynanır. Gelen misafirler geline hediyelerini verir. Sonra köyün içerisinde bulunan ölçüm kadın kınayı yakar. Eskiden kına sadece geline yakılırdı. Şimdi damada da yakılıyor kına. Ağıt ederek, mani söyleyerek kına yakılır. Kınayı koyarken salavat getirirler. "Kaynana elini açmıyor gelin" derler. Kaynana gelir avucuna altını koyar. Eskiden demir para koyarlardı şimdi ise altın koyuyorlar."⁷⁵

Düğün: Düğün evlenmek isteyen çiftlerin attığı en önemli adımdır. Düğünle birlikte çiftler birlikteliklerini ilan etmiş olurlar. Akçaeniş Mahallesi'nde yaptığımız görüşmede Cuma gecesini kına töreni, cumartesi günü düğün, Pazar günü gelin alması ve Pazartesi günü baş bağlama törenini yaptıklarını belirtilmiştir. Düğünde ise cumartesi günü akşam tüm akraba ve tanıdıklar bir araya gelerek oyunlar oynadıklarını ve eğlence düzenlediklerini söylemişlerdir.

Gelin alma: Düğün yapıldıktan sonra erkek tarafının gelin evine gelerek gelini alıp damat

evine getirmesine gelin alma töreni denilmektedir. Akçaeniş Mahallesi'nde gerçekleşen gelin alma törenini Gülşen Hanım şu şekilde anlatmıştır:

Gelin almaya konvoy halinde davul zurnalı giderecektir. Gelin büyükleriyle akrabalarıyla helalleşir. Gelinin babası gelinin kuşağını bağlar. Kuşak bağlandıktan sonra eğer gelinin erkek kardeşi var ise onun koluna girer damada teslim edilir. Oğlan evine gelindi mi başına buğday atılır gelinin ayağının altına kurban kesilir. Gelin kurbanın üstünden atlar, altına bir tane kan geçirirler. Eğlenirler oynarlar. Gelin içeriye gireceği vakit kaynana yapmak isterse urasası/batıl inancı vardır. Kazana bastırırlar-demir gibi olsun, üç tane çivi çaktırırlar-eve çivi gibi sağlam olsun, kaynananın ayağının altından geçirirler. Bal sürdürürler-ağzı tatlı olsun. Yağ sürdürürler- bu eve yağ gibi sıvansın diye.⁷⁶

⁷⁴ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁷⁵ Gülşen Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁷⁶ Gülşen Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Mürebbi Veli Bey de gelin alma törenini şu şekilde ifade etmiştir:

Gelin alma önceleri atla olurdu, tahta arabalarla süsleyerek yapılırdı. Gelin atın veya arabanın üzerine binerek gelin alması olur. Gelinin bindiği atın etrafında iki tane at olur. Bu atların üstünde ‘görüm’ vardır. Görüm olanlar evlidir. Giyimli kuşamlıdır. Gelinin bindiği atın koşumlarını da görüm tutar. Görümler koruma gibi atın üstünde geline eşlik ederler. Erkek veya bacı fark etmez ama öncelik bacılara verilir. Kız evinden çıkartılır erkek evine kadar getirilir. Kız evi cenaze/yas evi gibidir. Gelin erkek evine geldiğinde indirmelik deriz biz ona gelin ineneğinde gelinin kaynanasını çağırırlar, “gelin inmiyor veya gelin topar oldu” derler. Kaynanaya “Buna bir çözüm bul” denir. Şaka anlamlıdır bu laf. Örneğin, kaynana da “Ben geline yirmi yaşında bir tosun veriyorum” der. Ayrıca bir altın, büyükbaş hayvan, tarla gibi kişinin ekonomik durumuna göre indirmelik verilir. Gelin indikten sonra kapıya geldiğinde eve girmeden önce, ağzına bal çaldırırlar/sürerler. Ağız/dilin tatlı olsun anlamına gelir. Kapıya yağ sürdürürler ve işlerin yağ gibi çabuk olsun denilir. Görümce gelinin üstüne buğday, bozuk para atar. Kapıya çivi çaktırırlar. Burada çivi gibi sabit ol anlamına gelir.⁷⁷

3.2.3. Evlilik Sonrası Uygulamalar

Evlilik sırasında yapılan uygulamalardan sonra Tahtacılar baş bağlama merasimi vardır. Baş bağlama düğün gecesinin sabahında yeni gelinin genç kızlıktan çıkıp evli bir kadın olduğunu belirtmek için başının evli kadınlar gibi bağlanmasıyla ilgili olarak düzenlenen törendir (Çıblak Coşkun, 2003: 18). Buna göre, gerdek sabahı iki yeni gelin mahalledeki tüm kadınları bu törene davet eder. Tüm kadınlar toplandıktan sonra gelin iç çamaşırlarıyla kadınların yanına gelir. İkrarlı olan veya bu işleri iyi bilen yaşlı kadın geline önce üç etek giydirir. Ardından gelinin başına önce tülbent, tülbentin üstüne başlık ve onun üstüne keten adını verdikleri bez sararlar. Ketenin üstüne de yeşil ve kırmızı bez sararlar. Her işlem gerçekleşirken üç kez salavat getirirler. Ardından gelin herkesin elini öper ve kurban kesilir. Bu şekilde tören sona erer (Selçuk, 2008: 232-233).

Akçaeniş Mahallesi’nde ise baş bağlama töreni şu şekilde yapılmaktadır: “Baş bağında Pazartesi günü tüm kadınlar toplanır. Üç eteğin yanında kaynana bohçanın içine kumaş koyar. Gelinin başını bağlayan kişi kumaşı kare kare keser. Herkesin başına koyar, bu da “çocuklarınızın darısı başına” anlamına gelir. Baş bağlamadan sonra geline üç etek giydirilir ve baş bağı töreni sona erer.”⁷⁸

3.3. Ölüm

Arapça’da “mevt, vefat, helak” gibi kelimelerde ifade edilen ölüm, sözlükte “hayatın sona ermesi” anlamına gelmektedir. Ölüm genel olarak ruhun bedenden ayrılması sonucunda

⁷⁷ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

⁷⁸ Gülşen Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

kişinin maddi hayat kaynağını kaybetmesi olarak belirtilmektedir. Ölüm ve ölüm sonrası durumunu anlama kültürden kültüre değişiklik göstermiş, bu durum akademisyenler tarafından uzun yıllardan beri araştırılmıştır (Gürkan, 2007: 32-34). Yapılan araştırmalar sonunda, toplumlarda genel itibariyle ölümün insanlar için bir ibret ve ders çıkarma durumu olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, ölen kişi için son görevlerini yerine getirme açısından insanlara bazı yaptırımlara veya bazı sorumlulukların oluşmasına neden olmuştur. Bu yüzden ölüm toplumsal bir olay olarak inceleme konusu yapılmıştır (Yıldırım, 2010: 28).

Tahtacılar da ölüm büyük bir olgunlukla karşılanmaktadır. Çünkü ruhun bir bedenden başka bir bedene geçişi anlamına gelen “tenasüh” ve kişinin Tanrı’dan gelerek tekrar Tanrı’ya dönmesi anlamına gelen “devriye” inançları Tahtacılar da oldukça yaygındır. Ölüm bir son değil, Tanrı’ya dönülen sonsuz bir yaşamın başlangıcıdır. Bu inanç Tanrı ile insanın birlik içerisinde olması, Tanrı’nın evreni ve insanı yoktan var etmesinden ziyade, kendisini görünür hale getirmesi anlamına gelen “Vahdet-i Vücut” anlayışı ile uyum içerisinde. Bu sebepten dolayı Tahtacılar ölüm yerine Hakk’a kavuşma/yürüme ibaresini kullanmaktadırlar (Antalya Valiliği, 2010: 355-356).

Mürebbi Veli Bey duruma ilişkin bizimle şu bilgileri paylaşmıştır: “Bizde ölüm yoktur. Hakka kavuştu vardır. Don değiştirdi derler. Beden ölür toprakta kalır, ruh tekrar yaşar, sır oldu denilir. Farklı dünyaya geçiş olarak nitelendirilir.”⁷⁹

Mürebbi İbrahim Bey ise şunları ifade etmiştir: “Biz kendi kurallarımız örf adetlerimize göre, ölen insana kendi adetlerimize ve dualarımıza göre hazırlarız. Hakka yürüme vardır. Bizde ölüm yoktur.”⁸⁰

Akçaeniş Tahtacılarında bir ölüm olayı meydana geldiğinde ölü hazırlanmaya başlanır. Eğer olay akşam cereyan etmişse, ölü ertesi gün gömülmekte ve buna ölünün gecelemesi denilmektedir. Ölünün gecelemesi durumunda mahallede bulunan zakirler sabaha kadar saz çalarak beyitler okurlar. Evdeki herkes ağlar ve ağıt yakar (Engin, 1993b: 37-44). Eğer olay gündüz vakti gerçekleşmişse ölü çok bekletilmeden yıkanıp gömülmektedir. Mürebbi Veli Bey bu süreci şu şekilde ifade etmiştir: "Mesela, ben hakkın rahmetine kavuştuğumda erkân sahibi birisiysem, döşeğime kurban kesilir. O edep erkân yapılır. Duası okunur. Ölüm günü yapılır. Dışarıda ailesi varsa aile için bekletilir ama gün bekletilmez. Örneğin sabah vefat olsa, öğle veya ikindiye kadar beklenir. Bu mevtanın toprağa verilmiş zamanı vardır. İkinci öldü ama defnedilme zamanı var. Oğlu şehir dışında gece evinde kalır. Sabah defnedilir.”⁸¹

⁷⁹ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

⁸⁰ İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

⁸¹ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

Mürebbi İbrahim Bey ile yaptığımız görüşmede bizimle birkaç adet ağıt örneği paylaşmıştır.⁸² Bunlar şu şekildedir:

AĞIT

Karşiki karlıca dağı gördün mü?
Erimiş karları çağlayıp gider.
Akan sulardan ibret aldın mı?
Yüzünü yerlere sürüyüp gider.

Kadirsin ulu Mevlam kadirsin
Her nereye baksam orda hazırsın
Üstümüzde dört köşeli çadırısın.
Cümlemizi birden bürüyüp gider.

Sıra sıra gelen ol ulu kuşlar
Sırlı olur yakmaz anı güneşler
Evvel ezel meyve veren ağaçlar
Onlar da kalmayıp çürüyüp gider

Derindir deryamız dibi boylanmaz
Bin bir nefesimin biri dinlenmez
Bu dünyadan giden geri gelmez
Kementi belinde çekip de gider

Pir sultanım söyler özünden
Sakın kendini kötü sözünden
Olur olmaz münkirlerin yüzünden
Onlar da kalmayıp farıyıp gider

Şah Hatayi

AĞIT

Nasıl kıydın Tanrım böyle insana
Yayılmış acı haber dört bir yana
Çok ihtiyaç duymuşsun acil kana
Seni unutmayız Doktor Hasan'ım

Aman diyene olursun faydalı
Böyle kadere boyun mu eğmeli
İbret alıp herkes bunu bilmeli

⁸² İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Seni unutmuyuz Doktor Hasan'ım

Seni bu insanlar çok arar
Elbet sevenlerin tümü de anar
Her hatırlamada içimiz yanar
Seni unutmuyuz Doktor Hasan'ım

Ünün şanın sevindirdi bizleri
Herkese samimi bakardı gözleri
Tatmin ederdi güzelim sözleri
Seni unutmuyuz Doktor Hasan'ım

Arasan bulunmaz böyle birisi
İnsanlığı bilir dostun iyisi
Babasız mı kaldın mengi kuzusu
Seni unutmuyuz Doktor Hasan'ım

Hayatta üç kızın bir oğlun
İstanbul olduydu vatanın yurdun
Hiç tükenmezdi bitmezdi derdin
Seni unutmuyuz Doktor Hasan'ım

Zaman içinde çileler çektin
Eremedin murada çabucak bittin
Değişti dünyanın terk edip gittin
Seni unutmuyuz Doktor Hasan'ım

Hep helalleşip öptüler elini
Yanına çektiler Serpil eşini
Dolduramaz kimse senin yerini
Seni unutmuyuz Doktor Hasan'ım

İbrahim Çetin'im bilirim kıymet
İyi niyetimden çekiyom zahmet
Hakk'a yürüyene olsun Rahmet
Seni unutmuyuz Doktor Hasan'ım

İbrahim Çetin⁸³

⁸³ Mürebbi İbrahim Bey'in Akçaeniş Mahallesinde doğmuş doktor Hasan Çankaya'nın Hakk'a yürümesine yazmış olduğu ağıt.

Ölünün gömüleceği gün yıkama işlemi gerçekleştirilir. Eğer ölen kişi erkekse onu yıkayan kişi erkektir. Eğer ölen kişi kadınsa yıkayan kişi kadındır. Ölüyü yıkayan kişinin mutlaka ölü yıkamanın geleneksel kurallarını bilmesi gerekmektedir (Engin, 1993b: 37-44). Gülşen Hanım cenazenin hazırlanma sürecini şu şekilde ifade etmiştir:

Kişi vefat ettikten sonra cenazeyi kaldırırlar. Kişi kadınsa cenaze yıkama arabasında cenazeyi yıkarlar. Ölümünden korkmayan yaşlılarımız/gençler/cenazenin akrabaları cenazeyi yıkama işini yaparlar. Cenaze ortada beklerken akrabaları yas eder, başka kadınlar cenazeyi hazırlar. Cenaze sahipleri, akrabalar cenazenin başında ağıt yakarlar. Cenaze için önceden tek kişilik döşek ve yastık hazırlarlar. Ve bunlar makine ile dikilmez. Kadınlar bunları kılıflar ve kendi elleriyle dikerler. Battaniyesini hazırlarlar. Çiçek koyarlar. Köy ahalisinden çiçek getirmek isteyen çiçek getirir. Çiçekler bir yerde toplanır. Cenaze yıkama aracı gelir. Cenaze sahipleri cenazeyi yıkayanların önüne havlu veya şalvarlık koyar, hediye maksatlı. Cenaze yıkanır. Osuyat etmek yani öldüğünde giymek istediği kıyafeti giydirilir. Bazı yaşlılar kefeni ile birlikte osuyatını hazırlar. Bu gecelik de olabilir. Üç etek olabilir. İç çamaşırını kıyafetini çorabına kadar giydirilir. Gençlerin osuyatı genelde olmaz ölüm düşünmedikleri için. O yüzden cenaze sahibi ne isterse osuyat olarak o giydirilir. Yaşlı eğer kına yaktırmak istiyorsa kına yakılır. Elleri ve yüzüne de yazma geçirirler. Sonra cenaze kefenlenir.⁸⁴

Ölü yıkanıp osuyatı giydirildikten sonra kefenlenerek sal ağacından yapılmış tabuta koyulur ve ölünün cenaze namazı kılınmaktadır. Bu uygulamalar yapılırken bir yandan ölünün mezarı hazırlanmaktadır. Ölen kişi erkek ise mezar aşağıya doğru, kişinin dik ve yere bastığı varsayılarak erkeğin yerden göbeğinin yüksekliği kadar; eğer ölen kişi kadın ise yerden göğsünün yüksekliğine kadar ve boyunun uzunluğun da göz önünde bulundurularak doğudan batıya doğru kazılmaktadır. Kible tarafında kalan bölüm ise otuz veya kırk santimetre toprak altından içeriye kazılmakta ve buna “sapıtma/kotran” adı verilmektedir. Ölü tabut içerisinde omuzlarda mezarına getirilir. Mezar tabanına Gülşen Hanım’ın belirttiği kadınların el işçiliğiyle hazırladığı döşek ve yastık serilir.⁸⁵ Ardından ölü tabuttan çıkartılarak cinsiyetine göre yukarıda belirtilen şekilde yerleştirilir. Mezar toprakla kapatılır ve baş tarafına ölünün baba adı ile ölünün adı soyadı, doğduğu ve öldüğü tarihleri içeren tahta dikilir. Bu süreçte de dualar okunur (Engin, 1993b: 37-44). Mürebbi İbrahim Bey’in bizimle paylaştığı bir dua örneği şu şekildedir:

DUA

İnayetir bize Fazlı Hüda'dan

Umarım kurtarır cümle beladan

Her dem ki şefaate eyle Muhammed

⁸⁴ Gülşen Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

⁸⁵ Gülşen Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

Evvel himmet Aliyyel-Mürteza'dan
Şah Hasan'dan bulduk beyli/mihri muhabbet
Şah imam Hüseyin şehid-i deşt-i Kerbela'dan
İmam Zeynel İmam Bakır-u Cafer-i Sadık
Delil bize Kazım Musa Rıza'dan
İmam Taki'ylen Naki Asker-i Billah
Gelecektir Mehdi Şah Evliya'dan
Dediler Hatayi ne meşiretsin/mezheptensin
Aşk-ı muhabbetten de
Sıdk-ı safadan ya Allah ya Muhammed ya Ali ya Hasan ya Hüseyin aşkına
Yardım eyle Allah'ım bu senden gelip sana dönen canımıza
Destur Allah, eyvallah!⁸⁶

Bu tören sonrası yemek geleneği cereyan etmektedir. Bu süreci Mürebbi Veli Bey şu şekilde anlatmıştır:

Önceleri yas yeri denilen bir olay vardı. Defin işlemi gerçekleştikten sonra herkes bir kap yemek alır akşam buraya gelirdi. O cenaze evine teşrif edilirdi. Anlamı ise benim de toprakta bir kişim var bunların da ruhuna varsın demektir. Şimdi bunlar kaldırıldı. Üçü ve yedisinde yemekler verilir. Cenaze evi bunu yapar. Eğer ölü yol ehli ise sıradan bir yemek olmaz. Edep erkânı yapılır, kurban kesilir, duası yapılır. Eğer ölü ıkrarlı değilse normal yemeği verilir.⁸⁷

Gülşen Hanım ise yemek geleneğine dair şu bilgileri ifade etmiştir: “Yas evinde yemek yapılır. Cenaze yıkanmadan önce beklenirken komşu, akraba evde yemek yapmaya başlar. Tencerelerde yapılır. Cenaze defnedildikten sonra gelen misafirlere hazırlanan yemeklerden dağıtılır. Eskiden mahallede yas yeri diye bir alan vardı. Evde hazırlanan yemek oraya getirilir orada yenilirdi. Mevtanın üçünde, yedisinde ve kırkında ve senesinde de yemek yapılır.”⁸⁸

3.4. Semah

Semah, Arapça “sma” kökünden gelen sema kelimesine dayanmakla birlikte, “işitme, duyma” anlamının yanında “mevlevi ayinlerinde tarikat mensuplarının cezbe haliyle ayakta dönmesi, zikretmesi” anlamına gelmektedir (Develioğlu, 1970: 1120). Bazı kaynaklarda semah her ne kadar müziksel bir ifade olarak kullanılsa da, Alevîlerin ayin-i ceminde bir hizmet türü veya dans çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır (Ersoy, 2019: 37-38).

⁸⁶ İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁸⁷ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

⁸⁸ Gülşen Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Akçaeniş Mahallesi'nde gerçekleştirdiğimiz görüşmede, görüşme yaptığımız kişilere semahın tanımını yapmalarını istedik. Buna göre, Mürebbi Veli Bey semah “Hakk’a uçmak, Hakk’a yaklaşmak” olarak tanımlarken, Mürebbi İbrahim Bey ise semahı “Hakk’a ulaşmak, Allah’a kavuşmak” olarak ifade etmiştir.⁸⁹

Kırklar Semahı, Turnalar Semahı, Hacı Bektaş Velî Semahı, Gönüller Semahı gibi bazı semahlar temsil ettikleri kişi veya olaylara göre adlandırılmakla beraber; Erzincan Semahı, Kıyas Semahı gibi bazı semahlar ise adlarını icra edilen yörelerden almışlardır (Akdeniz ve Ersoy, 2012: 254-255). Alevîlikte ayin-i cemin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen semah, Tahtacılar arasında düğünler ve kutlamalarda da gerçekleştirilmektedir. Turna kuşu gibi kanat çarparak uçmasını simgeleyen Turna Semahı'ndaki hareketler, Tahtacılar arasında dayanışmayı ifade etmektedir. Ayrıca Tahtacılar kadın erkek birlikte semah dönmektedirler (Mecek, 2014: 15)

Semah, Alevî-Bektâşî ayin-i cemlerinde on iki hizmetten biri olarak uygulanmaktadır. Semahlarda kullanılan figürler, müzik ve sözel metin ile gülbanklar Tanrı ile bütünleşmeye yönelik uygulanan bir ibadette kullanılan araçlardır. Anadolu Alevîlerinin Semahlarının figürlerinden farklı figürler ve müzikal özgünlüğe sahip olmalarından dolayı Tahtacı semahları diğer semahlardan ayrılmaktadır. Ayrıca Tahtacı semahlarında kostümlerinden müziklerine, Semah'a kalkıştan oturuşa kadar belli teamüller vardır. Bu teamüller yerine getirilmeden semah dönülmemektedir (Tamay, 2009:105-106).

Semahlar genel olarak ağırlama, yürütme ve dönme olarak icra edilmekle birlikte, bu üç bölüm coğrafi olarak farklılıklar içermektedir. Semah esnasında aşıkların saz eşliğinde söyledikleri nefesler genel olarak Alevî topluluklarında sevilen şairlerin deyişlerinden oluşmaktadır. (Zanco, 2019: 34). Akçaeniş Mahallesi Tahtacı Semahında söylenen bir deyiş aşağıdaki gibidir:

DEYİŞ

Mansur olup dara durduğum zaman
Kementine bağlamışım belimi
Bu yolun sahibi Muhammed Ali
Muhammed Ali'den de kalan yolumuz
Al yolunun şahı Ali'dir Ali
Memnun olan kişi neylesin alı
Rehberim Muhammed ve Mürşit'im Ali
Rehber ile mürşitle kalan yolumuz

⁸⁹ Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya. ve İbrahim Çetin ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Muhammed Ali'dir de taptığım tapı
Yıkılmaz Mevla'nın yaptığı yapı⁹⁰

Mürebbi Veli Bey ile yaptığımız görüşmede Akçaeniş Mahallesinde ikamet eden Tahtacıların semah ritüeline belirli teamüller dahilinde katıldıklarını ifade etmiş ve genel olarak ibadet ceminde meydana gelen bir semahı şu şekilde anlatmıştır:

İbadet cemimizde ilk önce demlerimiz vardır. Onla başlar, üçer tane Şah Hatayi nefesi söylenir. Yazılı kaynaklar var. Mesela Şah Hatayi, Pir Sultan Abdal'dan on iki imamı da içeren üç tane nefes söylenir. Ondan sonra erkân semahlarımız başlar. Bunlar muhabbet semahı değildir. Bir bacı ve can kalkar, peşineli kişiyi niyazlar, meydana gelir. Meydana geldikten sonra dar-ı mansuru olurlar ve “ölmeden öldüm” denir. Ayaklarını bağlar, ellerini aşağı kurbanlık koyun gibi nasıl asılıyorsa dara durur. Bacı ayaklarının ucuna secde eder. Bunun anlamı “Ey can! Sen benim bu dünyada ve öbür dünyada kardeşimsin. Secdeye vardığın ayaklarınla benim kapıma kötü niyetle gelme” der. Can bacının üzerinden “Allah, eyvallah!” der. Bacı “senin bu telkinine karşı ben kötü niyet taşımam” der ve ardından kementine/beline niyaz eder. Muhammed peygamberimizin kavuğundan kırklar cemine girdiğinde kırk kişi var içerisinde sarığından kırk tane kemerbest yaptı ve kırk kişinin beline bağladı. Aslında bizim kementimiz odur. Hz. Muhammed'in sarığından meydana gelen kementtir. Bu kementi musahip olurken Dede bağlar. Dede bunu bağlarken “bu kementi hiçbir şekilde kötü niyet ile çözme” der. Sonra cemaline niyaz eder. “Ben de bu dünyada ve öbür dünyada kardeşinim senin, Allah eyvallah!” der. Ve bizim erkân semahı dediğimiz ayakları bağlı olarak semah dönerler.⁹¹

3.5. Ocak Kazma

Tahtacılar evli çiftlerin ana/baba evinden ayrılarak başka bir evde yaşayacakları zaman, ocaklarının sürekli tütmesi için gerçekleştirilen törene “ocak kazma/ocak ayırma” adı verilmektedir (Çıblak Coşkun, 2003: 13). Türklerde toplumu oluşturan en küçük birim aile olup, “ocak” olarak adlandırılmıştır. Eskiden ocağın tütmesi, aile birliğinin ve dirliğinin sağlanması anlamına gelmekteydi. Günümüzde de Tahtacılar bu anlayışı benimsediklerinden bu geleneğe değer vermektedirler (Kuşçi, 2018: 49).

Tahtacılar arasında bu gelenek genel olarak benzer uygulamalarla gerçekleştirilse de, ufak nüanslar da bulunmaktadır. Örneğin, ocak ayırma törenlerinin bir kısmında Alevî Dedesi bulunmazken, bu görevi evin babası üstlenmektedir. Bazı Tahtacılar ocak ayırma törenlerini ayrı şekilde yapmakta, bazıları ise töreni ayin-i cem eşliğinde yapmaktadır (Kumartaşlıoğlu, 2011: 213-214). (Mecek, 2014: 24), Serik yöresinde ikamet eden Tahtacılar üzerinde yaptığı araştırmada ocak kazma töreninin aşağıdaki şekilde yapıldığını tespit etmiştir:

⁹⁰Ramazan Atılğan, Tahtacı Semahı, <https://www.youtube.com/watch?v=hq2cq0ySN3Q> erişim tarihi: 10.03.2020

⁹¹Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Yeni evliler Dedeyi, anne-babayı ve yakınlarını çağırır. Dede elinde kazma ile ocağın önünde çömelir. Evin sahibi olan damat ocağın sağında dâr durur. Dede “Ya Allah!” deyip kazma ile önce ocağın sağına, “Ya Muhammed!” deyip soluna ve en son da “Ya Ali!” deyip ortasına vurur ve arkasından ocak hayırlısını okur. Arkasından, evin sahibi olan çift ocağa niyaz edip Dedenin elini öperler. Akabinde, evin ilk kurbanı (bir koç ya da cebrail) kesilir ve kutsanan ocakta pişirilir. Dolular içilir ve kurulan sofrada pişirilen kurbanın eti yenilir. En sonunda Dede bir sofraya duası verir ve böylece “ocak kazma” adı verilen tören sonlanmış olur.

Mürebbi Veli Bey ise, ocak kazma geleneği ile alakalı bizimle şu bilgileri paylaşmıştır:

Diyelim ki ben müsahipliyim ama oğlum müsahipsiz. Oğlum bir suç işlediğinde otomatik olarak beni yol bağlar. Çünkü o benim kontrolümün altında ve ocağımdadır. Müsahipli olsaydı müsahibini bağlardı. Evi ayrı olsa da oğlan bir suç işleyince babası bu suçtan sorumlu tutuluyordu. Baba gider ocağını yakar, köyün ileri gelenlerinin nezaretinde ocağını kazar ve “Artık sen ev reisisin, bundan sonra senin işlediğin suçlar beni bağlamaz.” der.⁹²

⁹² Veli Akın ile Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat, 7 Mart 2020. Veli Akın’ın evi, Antalya.

SONUÇ

İslâm Tarihi kaynaklarında Hz. Ali'nin nesebinden gelen kimselere ilk devirlerden itibaren "Alevî" ismi tabir olunmuştur. Ancak tarihte Hz. Ali'yi seven ve ona bağlı kalan topluluklar için de bu adlandırma kullanılır olmuştur. Anadolu'daki Alevîler için geçmişten beri Bektâşî, Kızılbaş, Rafizi, Tahtacı gibi çeşitli adlandırmalar yapılmıştır. Tahtacılar dinî gelenekleri açısından Alevî bir topluluk olarak kabul görmüşlerdir. Tarihsel olarak 13. Yüzyıldan beri ormancılıkla geçimlerini sağlayan yarı göçer topluluklar oldukları için içerisinde yaşadıkları topluluklar nezdinde Tahtacı ismini almışlardır. Cumhuriyet'in ilanından sonra yerleşik yaşama geçmeye başlayan Tahtacılar zaman içerisinde orman işlerinden tarım, hayvancılık gibi farklı meslek dallarına geçiş yapmışlardır.

1880'li yıllardan itibaren yerli ve yabancı araştırmacılar Tahtacıların kökenine ilişkin pek çok farklı görüş ortaya koymuşlardır. Bazı araştırmacılar Tahtacıların Hristiyan kökenli olduklarını, bazı araştırmacılar ise Tahtacıların İslamiyet'i kabul etmiş olsalar da soylarının Yunan, İran, Likya, Hitit gibi Anadolu uygarlıklarına dayandıklarını düşünmektedirler. Araştırmacılar arasında en yaygın kabul gören düşünce ise, Tahtacıların 13. Yüzyıldan itibaren Anadolu'ya göç etmeye başlamış orman işleriyle uğraşan ve "ağaç-eri" olarak ifade edilen Türkmenlerin soyundan geldikleridir.

Tahtacılar Alevî Türkmen topluluklarından biri olmasına karşın Anadolu Alevîlerinden yer yer farklı niteliklere sahiptirler. Anadolu Alevîliğinde Hacı Bektaş Veli Ocağı'na bağlılık var iken, Tahtacıların bazı ocakları buraya bağlıdır. Bu ocağı tanımayan Tahtacı ocaklarının ise ayrı pirleri bulunmaktadır. Bu pirlere esas olarak "Yaninyatır Ocağı" ve "Hacı Emirli Ocağı" olmak üzere bağımsız iki Dede ocağına bağlıdır. Yaninyatır Ocağı'nın merkezi İzmir'in Narlıdere ilçesinde iken, Hacı Emirli Ocağı'nın merkezi ise Aydın'ın Reşadiye ilçesinde bulunmaktadır. Bu iki ocağa bağlı pek çok oymak bulunmaktadır.

Çalışmamızın merkezinde bulunan Akçaeniş Mahallesi Tahtacılarının soyları Yaninyatır Ocağı'na bağlı Gökçeli (Göğçeli), Çaylak, Eseli (Enseli) ve Danabaş oymaklarına dayanmaktadır. Mahalle Antalya'nın Elmalı ilçesi sınırları içerisinde bulunan bir ova mahallesidir. Mahallede Tahtacıların yanında Sünnî, Bektâşîler de ikamet etmektedir. Mahalle halkı tarım ve hayvancılıktan geçimini sağlamaktadır.

Akçaeniş Mahallesi Tahtacıları Alevî bir topluluk olmalarından dolayı inanç esaslarında Alevî inancına dair öğeler ön plandadır. Bu bağlamda, Tahtacılar Hz. Ali ve on iki imamlara karşı büyük saygı duymaktadırlar. Ehl-i Beyt'e duyulan sevgi ve Ehl-i Beyt'i

sevmeyenleri lanetleme yani Tevellâ ve Teberrâ anlayışlarına çok dikkat etmektedirler. Akçaeniş Mahallesi Tahtacılarının Alevî inançlarına ait öğeler arasında günlük yaşamının hemen hemen her noktasında Hak-Muhammed-Ali inancına uygun davrandıklarını söylemek mümkündür. Ayrıca, Alevîler için oldukça önemli kabul edilen “Dört Kapı, Kırk Makam”ın hepsini kabul ettiklerini ve bunlara uymaya riayet ettiklerini söyleyebiliriz. Alevî inancında bilinen Dört Kapı inancı burada daha çok Musahiplik, Aşinelik, Peşinelik ve Çığıldeşlik kapıları olarak ifade edilmektedir. Zira yaptığımız görüşmelerde Çığıldeşlik Kapısı hariç diğer üç kapıyı geçmiş ve bu kapı içerisinde yer alan makamlara riayet edildiği sonucuna varılmıştır. Alevî öğretisine dair öğelerin yanında İslam dininin temel inanç esasları olarak sayabileceğimiz Allah’a iman, Meleklerle iman, kitaplara iman, peygamberlere iman, ahiret gününe iman ve kaza/kadere iman konularında oldukça titiz davrandıkları ve mevcut inançları benimsedikleri gözlemlenmiştir.

Akçaeniş Mahallesi Tahtacılarının İslamiyet’in temel dinî ritüellerini Alevî gelenekleri doğrultusunda gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz. Bu ritüeller içerisinde en yoğun olarak oruç ve kurban ritüellerini gerçekleştirmektedirler. Her iki ritüel de Alevîlerin temel ibadeti olan ayin-i cem ile bağlantılı durumdadır. Zekat ibadetinin ise Akçaeniş Mahallesi Tahtacılarında daha çok sosyal yardımlaşmanın gelişeceği şekilde yapıldığı gözlemlenmiş olup, bu açıdan İslam dininden ayrılmaktadır. Buna ek olarak, Akçaeniş Mahallesi Tahtacılarında diğer Alevî gruplar gibi sosyal dayanışma ve birliktelik kavramlarının güçlü olmasını sağlayan ibadetler de bulunmaktadır. Bunlar; Âyin-i Cem, Dedelik, Müsahiplik ve Düşkünlük kurumlarıdır.

Akçaeniş Mahallesi Tahtacılarında Âyin-i Cem oldukça temel bir ibadet biçimidir. Mahallede ağırlıklı olarak Görgü, İbadet, Muhabbet, Nevruz, Hıdırellez ve Muharrem cemleri yapılmaktadır. Âyin-i Cemler müşterek yapılmakta, bu da aralarındaki birlik duygusunun güçlenmesine yol açmaktadır. Alevî Bektâşî geleneğinde müşterek olarak yapıla gelen Semah ise, Âyin-i Cem’lerde Oniki Hizmet’ten birisi olarak kabul edilmektedir. Âyin-i Ceme bacı ve canların birlikte katılarak semah dönmeleri kadınlara verilen önemin bir göstergesidir. Buna ek olarak Âyin-i Cemlere dışarıdan misafir yani mehmanların katılmasına izin verilmesi toplumsal kaynaşmanın gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Alevîlerde Tarikat içerisine dahil olabilmenin şartlarından birisi olarak kabul edilen Musahiplik kurumu, Akçaeniş Mahallesi Tahtacılarında sık tercih edilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Alevîlerde ahlakî değerlerin korunması amacıyla düşkünlük kurumu oluşturulmuş ve mahallede bu kuruma önem verilmektedir. Cemlerde oluşturulan halk mahkemeleri aracılığıyla toplumsal ahlakî kuralların ve adaletin sağlanması amaçlanmaktadır. Kişinin bu mahkemede aldığı müeyyide genellikle sosyal çevreden

dışlanma olarak karşımıza çıkmakta ve bu durum Düşkünlük olarak ifade edilmiştir. Bu yolla kendi içlerinde bir yargı sistemi oluşturmuşlardır.

Ayin-i Cem, Müsahiplik ve Düşkünlük kurumları çerçevesinde Dedelerin görüşünün alınması oldukça önemli bir noktadır. Ayrıca Dedelik kurumunda ocak anlayışının halen önem arz ettiği tespit edilmekle birlikte, Akçaeniş Mahallesi Tahtacılarının kendilerini İzmir Narlıdere’de bulunan Yanıyatır Ocağı’na bağlı olduklarını ifade etmişlerdir.

Çalışmanın son bölümünde Akçaeniş Tahtacılarının hayatın geçiş dönemleri olarak ifade edilen doğum, evlilik, ölüm ile Akçaeniş Tahtacılarının sosyal yapısında önem arz eden semah ve ocak kazma gelenekleri ele alınmıştır. Buna göre, literatürde kapalı bir toplum olarak ifade edilen Akçaeniş Tahtacıları geçmişe nazaran açık toplum olma özelliğini kazanmış gözükmektedir. Zira mahallede pek çok Sünnî’nin ikamet ettiği ve Sünnî-Tahtacı evliliklerinin oldukça yaygınlaşmış olması bunun en temel örneğidir. Duşak kesme, baş bağlama, gelin okşama, kütük atma gibi Tahtacılara özgü geleneklerin yanında; çocuk tuzlama, sünnet, kirvelik, oku verme, diş köllesi, nişan, düğün, urba görme, gelin alma gibi Sünnîlerde de bulunan gelenekler Akçaeniş Mahallesinde görülmektedir. Mahallede bahsedilen adet ve geleneklerin eski zamanlara kıyasla tamamen uygulanmadığı tespit edilmiştir. Uygulanan geleneklere baktığımızda İslam öncesi Türk inanç ve gelenekleri ile İslam ve Alevî öğretilerinin sentezi olduğu görülmektedir. Bunun yanında kırklama, sünnet, duşak kesme, baş bağlama, ölüm, semah, ocak kazma gibi geleneksel uygulamalarla toplumsal dayanışmanın sağlandığı ve sürdürüldüğü gözlemlenmiştir.

Temelde İslam dininin inanç ve ahlak kodları Tahtacıların toplumsal düzenini sağlayan kuralları ve gelenekleriyle tam anlamıyla örtüşmektedir. Sistemli olarak Tahtacıların yaşam şekillerini etkileyen Türk adet ve ananelerinde, İslam düşüncesinin Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Velî ve Yunus Emre gibi erenlerin yorumlarında açık bir şekilde görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akdağ, M. (1977). *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Antalya Valiliği (1973). *Antalya İl Yıllığı*. Antalya: Antalya Valiliği.
- Antalya Valiliği (2010). *Dünden Bugüne Antalya*. Antalya: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Atalay, B. (1991). *Bektaşilik ve Edebiyatı*. (V. Atila, Çev.) İstanbul: Ant Yayınları.
- Beden, A. ve Kurtcephe İ. (2012). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. Ankara: Dinamik Akademi.
- Bey, B. S. (2000) *Türkiye'de Alevî-Bektaşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri* (İ. Görkem, Haz.). Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Birdoğan, N. (1995). *Anadolu Alevîliği'nde Yol Ayrımı: İçerik-Köken*. İstanbul: Mozaik Yayınları.
- Bozkurt, F. (2011). *Buyruk: İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*. Ankara: Kapı Yayınları.
- Bozkurt, F. (2015). *Hakerenler: Buyruk*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Cahen, C. (2000). *Osmanlılardan Önce Anadolu* (E. Üyepazarcı, Haz.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çetinkaya, N. (2004). *Kızılbaş Türkler: Tarihi, Oluşumu ve Gelişimi*. İstanbul: Kum Saati Yayınları
- Çevik, N. (2002). *Taşların İzinde Likya*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Çıblak Coşkun, N. (2005). *Mersin Tahtacıları, -Halkbilimi Araştırmaları-*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Çiftçi, A. (2008). "İlçenin coğrafi, idari, ekonomik ve sosyal yapısı". Günay R. (ed.). *Elmalı ve Yöresel Mimarlığı*. (ss 19-30) İstanbul: Ege Yayınları.
- Develioğlu, F. (1970). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Doğu Matbaası.
- Diñç, S. (2010). *Hellenistik ve Roma Çağlarında Likya'da Kent Birlikleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Durgun, H. (2018). *Elmalı Kazası (1839-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ekiz, A. (2001). *Dünden Bugüne Elmalı*. Antalya: Akdeniz Yayınları.
- Engin, İ. (1998). *Tahtacılar*. İstanbul: Anadolu Matbaası
- Eröz, M. (1990). *Türkiye'de Alevîlik Bektâşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Erten, S. F.(1996). *Milli Mücadelede Antalya*. Antalya: Antalya Müzesi Yayınları.

- Fığlalı, E. R. (1996). *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*. Ankara: Selçuk Yayınları
- Fığlalı, E. R. (2006). *Türkiye 'de Alevilik Bektaşılık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Gökalp, Z. (1976). *Türk Tôresi*. (H. Dizdaroğlu, Haz.). Ankara: Devlet Kitapları.
- Güzel, A. (1999). *Abdal Musa Velayetnamesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Herodotos. (1983). *Herodot Tarihi*. (M.Ökmen, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kalafat, Y. (1995). *Doğu Anadolu 'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kaplan, D. (2019). *Yazılı kaynaklarına Göre Alevilik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karaca, B. (2008). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*. Antalya: Antalya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Karpat, K. (2010). *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Köprülü, F. (2005). *Anadolu 'da İslamiyet*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Melikoff, I. (1993). *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Neşri, M. (1983). *Neşri Tarihi-I*. (M. A. Köymen, Haz.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Örnek, S. V. (1995). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özgünsür, E. (2011). *Geçmişi ve Bugünüyle Elmalı*. Antalya: Elmalı Belediyesi Kültür Yayınları.
- Rençber F. (2018). *Alevilikte Cem ve Cem Evleri*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi Yayınları.
- Selçuk, A. (2008). *Ağaçeri Türkmenleri: Tahtacılar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Seyirci, M. (2007). *Batı Akdeniz Bölgesi Tahtacıları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Şentürk, L. ve Yazıcı, S. (2003). *İslâm İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Tanal Ö. (2010). *Tahtacılar ve Antalya Tahtacıları. Dünden Bugüne Antalya*. Antalya: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Taşđın, A. (2009). *Cem, Cemevi ve İşlevleri*. Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü. (ss. 211-225). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Teber, Ö.F. (2008). *Bektaşî Erkânnâmelerinde Mezhebi Unsurlar*. Ankara: Aktif Yayınları.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk Tarihi 'ne Giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Türkdoğan, O. (2004). *Alevî-Bektaşî Kimliği: Sosyo-antropolojik Araştırma*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Uçar, R. (2012). *Alevilik-Bektaşilik: Abdal Musa Tekkesi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Ankara: Berkan Yayınevi.

- Üçer, C. (2015). *Alevilikte Musâhiblik*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1972). *Osmanlı Tarihi-I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yazıcı Ç. (Ed.). (2012). *Likya Yollarında*. İstanbul: Uranus Fotoğraf Ajansı ve Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2019). *Kelam'da Te'vil Sorunu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Yörükan Y. Z. (2006). *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*. (T. Yörükan, Haz.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Zelyut R. (1990). *Öz Kaynaklara Göre Alevilik*. İstanbul: Anadolu Kültürü Yayınları.

Ansiklopediler

- Milli Eğitim Bakanlığı (1968). *Türk Ansiklopedisi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Atar F. (2007). *TDV İslam Ansiklopedisi (C 33)*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Bardakoğlu A. (2002). *TDV İslam Ansiklopedisi (C 26)*. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Erkal M. (2013). *TDV İslam Ansiklopedisi (C 44)*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Güç A. (2002). *TDV İslam Ansiklopedisi (C 26)*. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Gürkan S. L. (2007). *TDV İslam Ansiklopedisi (C 34)*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Gürkan S. L. (2010). *TDV İslam Ansiklopedisi (C 38)*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Harman Ö. F. (1996). *TDV İslam Ansiklopedisi (C 14)*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- İpşirli M. (2006). *TDV İslam Ansiklopedisi (C EK-2)*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Nutku Ö. (2002). *TDV İslam Ansiklopedisi (C 26)*. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Ocak A.Y. (1989). *TDV İslam Ansiklopedisi (C 2)*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Ocak A.Y. (1992). *TDV İslam Ansiklopedisi (C 5)*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Öz M. (1994). *TDV İslam Ansiklopedisi (C 10)*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Öz M. (2007). *TDV İslam Ansiklopedisi (C 34)*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Sümer F. (2010). *TDV İslam Ansiklopedisi (C 39)*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi

- Topaloğlu B. (1988). *TDV İslam Ansiklopedisi* (C 1). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Yavuz. Y.Ş. (2001). *TDV İslam Ansiklopedisi* (C 24). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Yavuz. Y.Ş. (2007). *TDV İslam Ansiklopedisi* (C 34). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi
- Yıldız H. (2016). *TDV İslam Ansiklopedisi* (C EK-1). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi

Makaleler

- Ak, M. (2014). “Teke Sancağı’nda 1831 sayımına göre nüfus ve yerleşme”. *Journal of History Studies*. 6(3), 15-44.
- Akdeniz S. ve Ersoy İ. (2012). “İzmir Tahtacıları ekseninde kültürel kimliğin ifade aracı olarak semahlar”. *Alevîlik Araştırmaları Dergisi*. 2(4). 239-279.
- Armağan, A. L. (2002). “Tarihsel süreç içinde Teke Yöresi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*. 32(20), 1-19.
- Armağan, A. L. (2011). “XVI. yüzyılda Teke Sancağı’nın yönetimi ve yöneticileri”. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. 18(1), 273-293.
- Atabeyli, N. K. (1940). Antalya Tahtacılarına dair notlar”. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*. (4), 203-212.
- Aydın T. ve Koday Z. (2019). “İdari coğrafya özellikleri açısından Elmalı (Antalya) ilçesi”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 23(1), 67-92.
- Bozkurt F. (2012). “Ocaklara ve “Buyruk” kitaplarına göre çeşitli Alevî gelenekleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırmaları Dergisi*. 63, 385-410.
- Bulut H. İ. (2013). “Alevî-Bektaşî Türkmen Geleneğinde Sosyal Dayanışma ve Kardeşlik Kurumu Olarak Musahiplik”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırmaları Dergisi*. (65), 101-118.
- Bulut Ü. ve Bal H. (2015). “Sosyolojik açıdan Tahtacı grupların araştırılması (Muğla örneği)”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (36), 81-102.
- Çıblak Coşkun, N. (2003). "Mersin Tahtacı Kültüründeki Terimler Üzerine Bir Deneme". *Folklor/Edebiyat Dergisi*. (9), 217-238.
- Çıblak Coşkun, N. (2013). “Tahtacılar ve Tahtacı ocaklarına bağlı oymakların yerleşim alanları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırmaları Dergisi*. (68), 33-54.

- Çıblak Coşkun, N. (2013b). “Alevî-Bektaşî Geleneğinde Dârdan İndirme Cemi Ve Bu Cemin Toplum Yaşamındaki Önemi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*. (65), 271-280.
- Çıblak Coşkun, N. (2014). “Anadolu Alevîlerinde cemler ve bu cemlerin sosyokültürel hayattaki işlevleri”. *Folklor/Edebiyat Dergisi*. 20(78), 9-28
- Çıblak Coşkun, N. (2019). “Tahtacı yol ve erkânında dört kapılı ahiret kardeşliği”. *Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*. (19), 49-80
- Çopuroğlu, Y. (2000). “Fırat Havzası Evlilik Kültürü I: Düğün Öncesi”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 163-193.
- Dalkıran S. (2002). “Alevî kimliği ve Anadolu Alevîliği üzerine bir deneme”. *Ekev Akademi Dergisi*.6(10), 95-117.
- Dayar, E. (2016). “Antalya’da bir devr-i sâbık mütegalibesi: Ömer Lütfi Efendi Lülü (1859-1912)”. *Toplumsal Tarih Dergisi*. (271), 30-37.
- Duman, A. Z. (2019). “Aydın Yılmazköy Tahtacı Alevîlerinde Doğum Adetleri”. *Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*. (20), 209-274.
- Efe, A. (2010). "Tahtacılar ve Muharrem Ayı Ritüelleri", Çeşitli Yönleriyle Kerbela, III. Cilt, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, TC. Başbakanlık Tanıtma Fonu&Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sivas, s. 203-216.
- Ekinci M. (2004). “Alevîliğin Temel Kaynaklarından biri olan Buyruk’un iman ve İslam esasları açısından bir değerlendirilmesi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 13, 7-40.
- Engin, İ. (1993b). “Akçaeniş Tahtacılarında Ölü Gömme Geleneği”. *1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri* içinde (ss. 37-44). Antalya: Kültür Bakanlığı.
- Erden, A. (1993). “Tahtacıların günümüz kültürel yapılarından izlenimler”. *1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri* içinde (ss. 53-66). Antalya: Kültür Bakanlığı.
- Erdoğan, M. A. (2007). “Onyedinci Yüzyılda Antalya’nın Elmalı Kazasında Bir Ahi: Ümmi Sinan”. Oral M. (Ed.). *20.Yüzyılda Antalya Sempozyumu* içinde (ss. 166-175). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Ersoy, İ. (2019). “Müzik türleri sınıflandırılmasında model uygulaması: Bir müzik türü olarak semah.” *Eurasian Journal Music and Dance*. (14). 32-62. DOI: 10.31722/ejmd.584359

- Güçlü, M. (2007). "Selçuklulardan Cumhuriyet'e Kumluca (Antalya) bölgesi". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (22): 219-250.
- Gül, Z. (2002). "Tahtacılar da gelenekler: Doğum ve çocukla ilgili adet, uygulama ve törenler". *Folklor/Edebiyat Dergisi*. 8(30): 347-358.
- Güneş, M. (2014). "Osmanlı dönemi nüfus sayımları ve bu sayımları içeren kayıtların tahlili". *Akademik Bakış Dergisi*. 8(15): 221-240
- Hamarat, H. ve Irmak Y. (2018). "Bingöl Alevîliğinde Dedelik Musahiplik Düşkünlük ve Cem". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (8), 15: 211-232 Doi: 10.29029/busbed.396201
- Işık, F. (2015). "Arkeolojik bulgular ışığında Milyas". *Ankara Dil Tarih Bölümü Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi, Anadolu*. (41):187-237. Doi: 10.1501/Andl_0000000426.
- Kaplan A. (2002). "Tahtacılar da evlilik kurumu ve törenleri". *Folklor/Edebiyat Dergisi*. 30(8). 363-370.
- Kehl, K. (1993). "Tahtacı geleneklerinde İslam dışı öğeler". *I. Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri* içinde (ss. 107-114). Antalya: Kültür Bakanlığı.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2011). "Tahtacılar da bir göç töreni: Ocak ayırma". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (14), 211-224.
- Luschan F. V. (1911). "The early inhabitants of Western Asia". *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*. (41): 221-244.
- Ocak, A.Y. (1991). "Alevîlik ve beктаşilik". *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*. 16(92), 51-56.
- Önal, M.N. (2013). "Muğla'da Alevî-Tahtacı kültürü". *International Periodical For Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. (8/9), 343-366.
- Özbilgin Z. (2011). "Alevîlikte Düşkünlük". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırmaları Dergisi*. (60), 411-414.
- Özdemir, R. (2015). "Osmanlı döneminde Antalya'nın fiziki ve demografik yapısı (1800-1867)". *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 7(1): 133-166.
- Öztürk, M. (2003). "Alevîlerin Kur'an tasavvuru üzerine". *İslâmiyât*. 4(4), 55-70.
- Özüdoğru, Ş. (2012). "Pers egemenliğinde Likya tarihi ve yönetimi", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*. (25): 92-107.
- Polat, B. (2006). "Ermenek Tahtacıları". *Dini Araştırmalar Dergisi*. 9(25): 143-158.

- Saylık, K. (2002). "Akçaeniş Tahtacılarında Doğum ve Çocukla İlgili İnançlar, Uygulamalar". *Folklor/Edebiyat Dergisi*. 8(30): 359-361.
- Selçuk, A. (2004). "Tahtacıların doğum ile ilgili inanç ve uygulamalarına fenomenolojik bir yaklaşım". *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. (16), 163-180.
- Sümer, F. (1962). "Ağaçeriler", *Belleten*. 26(103): 521-528.
- Tekindağ, Ş. (1977). "Teke-eli ve Teke Oğulları". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*. (8): 55-95.
- Teber, Ö. F. (2007). "Osmanlı Belgelerinde Alevilik İçin Kullanılan Dinî – Siyasî Tanımlamalar". *Dini Araştırmalar Dergisi* 10(28): 19-38.
- Türkdoğan, O. (1966). "Türklerde kirvelik ve sünnet geleneği". *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*. (3). 197-213.
- Uçar, R. (2004). "Bir Fenomen Olarak Ayin-i Cem (Sosyolojik Bir Yaklaşım)". *Dini Araştırmalar Dergisi*. 7(19): 73-81.
- Uçar, R. (2018). "Dindarlık Tipolojileri Bağlamında Türk Toplumunu", *Toplum Bilimleri Dergisi* . 12 (24): 115-139.
- Üçer, C. (2005). "Geleneksel Alevîlikte ibadet hayatı ve Alevîlerin temel İslâmî ibadetlere yaklaşımları". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi V*. (2): 161-189.
- Üçer, C. (2007). "Hakk-Muhammed-Ali (Üçler) Telakkileri çerçevesinde Alevîlikte Hz. Ali". *Hazreti Ali Sempozyum Bildirileri* içinde (ss. 117-143). İzmir: Deü İlahiyat Fakültesi.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1968). "Tahtacılar". *Türk Kültürü Dergisi*. (71): 840-844.
- Yaman, A. (2009). "Alevilikte Dedelik ve Dede Ocakları". Ocak A. Y. (Ed.). *Geçmişten günümüze Alevi-Bektaşî kültürü*. (ss. 178-202). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Yıldırım, E. (2010). "Tunceli yöresi Alevîlerinde geçiş dönemi inanç ve uygulamaları üzerine sosyolojik bir araştırma" *Ekev Akademi Dergisi*.14(42): 17-32.
- Yıldız, H. (2009). "Alevi Bektaşî Geleneğinde Musahiplik". Ocak A. Y. (Ed.). *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*.(ss. 397-415). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Yörükân, Y. Z. (1929). "Tahtacılar". *Dârül-Fünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*. 3(12): 61-80.
- Yücel, T. (1950). "Teke yöresi orta bölümünün mevziî coğrafyası". *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 16(1.2): 143-244.

Tezler

- Altunkaya, S. (2019), *Bir kültür coğrafyası araştırması: Teke Yöresi Tahtacıları örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Bulut, Ü. (2014), *Sosyolojik açıdan Tahtacı grupların araştırılması (Muğla örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Engin, İ. (1993a), *Akçaeniş Tahtacılarında dinin ve dini örgütlenmenin günlük yaşama etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdoğan, C. (2011), *Antalya'daki Alevîlerin siyasi eğilimleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Gönüllü, A.R. (2008), *Demokrat Parti döneminde Antalya (1950-1960)*(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Kocadayı, A. (2013). *Kaşdışlen Tahtacılarının dini ve sosyo-kültürel yapısı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kuşçi, A. (2018), *Orta Toros Tahtacıları: tarih, kültür ve medeniyet* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Mecek, S. (2014), *Serik yöresi Tahtacı Alevîlerinin halk bilgisi ürünleri üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Nargöz, B. (2015), *Kütahya İli Hüseyin Gazi Ocağına Bağlı Cem Ritüelleri*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Şahin, H. (2002), *Batınlık Alevîlik İlişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Tamay, S. (2009), *Tahtacı Semahları ve Mengi (İnceleme ve Metinler)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Teber, Ö. F. (2005), *XVI. yüzyılda Kızılbaşlık farklılaşması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tire, M. (2012), *Tarsus Tahtacılarında halk inançlarının dinler tarihi açısından incelenmesi (Çamalan ve Kaburgediği Köyleri örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Yaman, A. (2001), *Dedelik kurumu ekseninde değişim sürecinde Alevîlik* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zanco, M. (2019), *Antalya Türkmen Alevîleri'nde dini ve sosyal hayat* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Mülakatlar

- Akın, V. (7 Mart 2020). Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Akın, G. (7 Mart 2020). Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Bel, S. (7 Mart 2020). Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Çetin, İ. (7 Mart 2020). Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat. Veli Akın'ın evi, Antalya.

Ötkünoğlu, D. (7 Mart 2020). Akçaeniş Tahtacıları üzerine mülakat. Veli Akın'ın evi, Antalya.

İnternet Kaynakları

Mevzuat Bilgi Sistemi. (2012). *On dört ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi yedi ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun*. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6360.pdf> (Erişim tarihi: 25.11.2019)

Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (?) *Elmalı'da Geleneksel Etkinlikler*. Erişim adresi: <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-176719/geleneksel-etkinlikler.html> (Erişim tarihi: 25.11.2019)

<https://www.koylerim.com/antalya-elmali-akcaenis-koyu-resimleri-541g.htm> (Erişim tarihi: 21.04.2020)

<http://www.evliyalar.net/durhasan-dede/> (Erişim tarihi: 21.04.2020)

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Durhasan Dede Türbesi

Fotoğraf 2: Durhasan Dede Türbesi

Fotoğraf 3: Antalya, Elmalı, Akçæeniş

Fotoğraf 4: Antalya, Elmalı, Akçæeniş

Fotoğraf 5: Antalya, Elmalı, Akçaeniş

Fotoğraf 6: On iki hizmet için kullanılan malzemeler

Fotoğraf 7: On iki hizmet için kullanılan malzemeler

Fotoğraf 8: Ayin-i Cemde kurban edilecek koçlar

Fotoğraf 9: Ayin-i Cem sonrası yemek

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	YILDIZ, Durmuş
Uyruğu	Türkiye Cumhuriyeti
Doğum Tarihi ve Yeri	23.11.1981, Şereflikoçhisar
Medeni Hali	Bekar
Telefon	+90 538 353 95 16
Faks	+90 242 227 78 56
E-Posta	durmusyildiz@akdeniz.edu.tr

Eğitim Derecesi	Okul/ Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Yozgat Endüstri ve Meslek Lisesi	1999
Üniversite	Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi / Kamu Yönetimi	2017
Yüksek Lisans	Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü / Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Anabilim Dalı	2020
Doktora		

Yabancı Dil	İngilizce
-------------	-----------

Yayınlar

Kitap Tanıtımları

2018: *Ortaçağ'da İslam Mutfağı*, L.Zaoualı, ss. 103-105.

2018: *Emevî Devleti Tarihi*, M. S. Takkûş, ss. 9-12.